

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra filosofie a společenských věd

**Komparace transformace vzdělávacího systému na
Gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v průběhu 50. let
20. století a 90. let 20. století**

Diplomová práce

Autor: Marek Šinkora
Studijní program: M 7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – dějepis
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – výchova k občanství
Vedoucí práce: PhDr. Michal Tošner, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Marek Šinkora
Studium:	P14P0068
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka
Název diplomové práce:	Komparace transformace vzdělávacího systému na Gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v průběhu 50. let 20. století a 90. let 20. století
Název diplomové práce AJ:	The comparison of education at Alois Jirásek Grammar School in Litomyšl during the 1950s and its form in the 1990s

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Zásady pro vypracování: Cílem diplomové práce je provést komparaci vzdělávacího systému Gymnázia Aloise Jiráska v Litomyšli v období 50. let 20. století s obdobím po Sametové revoluci, tzn. v 90. letech 20. století. Uvádí se, že dramatická 50. léta měla zásadní vliv na vzdělání společnosti. Do osnov měly být zaneseny předměty, dle socialistického vzoru. Naopak po převratu bylo snahou všechny předměty spojené se sovětskou či socialistickou ideologií odstranit. Na základě výročních zpráv, maturitních protokolů, třídních katalogů, třídních výkazů, zápisů o inspekcích, přijímacích zkouškách a tématech maturitních prací vytvoří diplomová práce rámec, na jehož základě bude možné určit sovětský a socialistický vliv na vzdělání v období 50 let 20. století a příslušnou změnu v učebních osnovách v období 90. let 20. století. Dále bude možné porovnat kvalitu vzdělávání těchto dvou zcela odlišných desetiletí československých dějin. Diplomová práce poskytne také komparaci v pohledu na učitelský sbor a na kvalitu výuky. Jak velký důraz byl kladen na výuku cizích jazyků, matematiky, historie apod. Dalším cílem diplomové práce bude komparace výuky dějepisu a českého jazyka v průběhu obou desetiletí (témata maturitních prací, časová dotace předmětu, učební osnovy apod.). Diplomová práce bude využívat metodu indukce, bude postupovat od jednotlivých faktů k obecným závěrům. Pomocí komparativní metody bude porovnávat učební kurikula v období 50. let 20. století s kurikuly z 90. let 20. století. Díky konceptu transformace bude možné zjistit, jaké předměty se v průběhu vzdělávacího procesu vyměňují a jaké předměty je nahrazují. Využita bude také metoda biografická, která zasadí události do kontextu dějin. Syntéza bude využívat spojování událostí do systematických celků.

BAREŠ, Gustav: Mlha kolem roku 1953. K článku V. Pavlíkové "Jak to bylo v roce 1953". Učitelské noviny, roč. 18, č. 18 (2. 5. 1968), s. 5. BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. Rozbor vývoje středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918-1972. Praha: Ústav školských informací, 1973. 29 s. ISBN neuvedeno. CACH, Josef: Poznámky k vývoji politiky a institucí v oblasti školství léta nadějí, krizí a zklamání 1945-1990. Pedagogika, roč. 41 (1991), č. 2, s. 135-144. DÝMA, Mojmír: Vliv receptce sovětské pedagogiky na naši pedagogiku po druhé světové válce (Historicko-kritické poznámky). Pedagogika, roč. 41 (1991), č. 3, s. 335-346. HENDRICH, J., ŠMOK, M. Střední školství v republice československé: s 2 mapkami v textu a 3 přílohami. Praha: Ústřední spolek československých profesorů, 1923. 85 s. ISBN neuvedeno. JÚVA, Vladimír: Vývoj československé socialistické pedagogiky. In: Sborník prací Filosofické fakulty Univerzity JEP, Brno 1977-1978, ř. I, sv. 12-13. KALINOVÁ, Lenka: Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945-1969. Praha 2007. Kol.: Dějiny školství v Československu 1945-1975 I. Praha 1982. KUZ'MIN, M. N. Vývoj školství a vzdělání v Československu. Praha: Academia, 1981,

241 s. MORKES, F. Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích: (období let 1848-2001). Praha: Pedagogické muzeum J.A. Komenského, 2002. 122 s. ISBN 80- 901461-9-8.

PAVLÍKOVÁ, Václava: Ještě ke školské reformě 1953. Učitelství noviny, roč. 18, č. 23 (6. 6. 1968), s.

4. RŮŽIČKA, J. Kapitoly z dějin gymnázia v Litomyšli v 20. polovině 19. století. Z Českého ráje a Podkrkonoší: supplementum. Semily: Státní okresní archiv, 2000. ISSN 1211-975x. SKŘIVÁNEK, M. Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání. Litomyšl: Město Litomyšl, c2009, 615 s. ISBN 978-80-254-5129-8. SOMR, Miroslav: Dějiny české školy a pedagogiky. České Budějovice 1979.

VÁŇOVÁ, M. Teoretické a metodologické otázky srovnávací pedagogiky. Praha: Univerzita Karlova, 1998, 91 s. ISBN 80-86039-51-X.

Garantující pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Michal Tošner, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Jan Černý, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.10.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce PhDr. Michalu Tošnerovi, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a rady, které mi poskytl v průběhu psaní diplomové práce. Rovněž bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu během studia.

Anotace

ŠINKORA, Marek. *Komparace transformace vzdělávacího systému na Gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v průběhu 50. let 20. století a 90. let 20. století*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019. 104 s.

Diplomová práce je zaměřena na komparaci transformace vzdělávání na Gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v průběhu 50. let 20. století a 90. let 20. století. Cílem práce je nastínit odlišnosti těchto dvou desetiletí našich dějin. Především upozornit na to, jaké předměty byly příznačné pro období komunistické vlády v Československu, jak se dobový režim projevil ve výuce dějepisu a maturitních tématech z českého jazyka. V poslední řadě je věnována pozornost komparaci obtížnosti jednotlivých témat v učebnicích dějepisu a matematiky.

Klíčová slova: Komparace, Transformace, Gymnázium, Socialismus, Dějepis

Annotation

ŠINKORA, Marek. *The comparison of education at Alois Jirásek Grammar School in Litomyšl during the 1950s. and its form in the 1990s.* Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 104 s.

The Diploma thesis is focused on the comparison of education at Alois Jirásek's Grammar school in Litomyšl during the 1950s and 1990s. The aim of the thesis is to outline the differences between these decades – especially to point out which school subjects were crucial for the communist era in the Czechoslovak Republic and which role the regime played in teaching history and in the Czech language topics of the school-leaving exam. Special attention is paid to the comparison of the difficulty of the topics in History and Mathematics textbooks.

Keywords: Comparison, Transformation, Grammar school, Socialism, History

Obsah

Úvod	11
1. Prameny a literatura	14
2. Historie gymnázia Aloise Jiráska v Litomyšli.....	18
3. Komparace předmětů v 50. letech a 90. letech.....	26
3.1. 50. léta.....	29
3.1.1. Od roku 1953/1954	30
a) 9. ročníky.....	32
b) 10. ročníky	32
c) 11. ročníky.....	33
Shrnutí:	33
3.2. 90. léta.....	34
a) Vývoj ve 4. ročnících	35
b) Vývoj ve 3. ročnících.....	36
c) Vývoj ve 2. ročnících	36
d) Vývoj v 1. ročnících.....	37
3.3. Komparace transformace předmětů v 50. a 90. letech 20. století.....	38
4. Písemné maturitní práce z českého jazyka.....	40
4.1. Školní rok 1949/1950	41
4. 2. Školní rok 1950/1951.....	41
4. 3. Školní rok 1951/1952.....	42
4. 4. Školní rok 1952/1953.....	43
4. 5. Školní rok 1953/1954.....	44
4. 6. Školní rok 1954/1955.....	45
4.7. Školní rok 1955/1956.....	45
4. 8. Školní rok 1956/1957.....	46
4. 9. Školní rok 1957/1958.....	47
4. 10. Školní rok 1958/1959.....	48
4. 11. Školní rok 1959/1960.....	49
4. 12. Shrnutí.....	50
5. Vývoj a přeměna předmětu dějepis v 50. letech 20. století	52
5.1. Max Weber a jeho ideální typ	53
5.2. Praktická část: komparace podle ideál-typizace Maxe Webera.....	55
a) Dějiny starověku.....	55

5.2.1. Shrnutí.....	57
b) Dějiny středověku.....	58
5.2.2. Shrnutí.....	61
c) dějiny novověku a moderní dějiny	62
5.2.3. Shrnutí.....	67
5.3. Proměny předmětu dějepisu v průběhu 50. let 20. století	68
6. Vývoj obtížnosti předmětu matematika	73
a) komparace 1. ročníků	74
b) komparace 2. ročníků	76
c) komparace 3. ročníků	79
d) komparace 4. ročníků	80
Celkové zhodnocení.....	81
6.1. Využití pile sorting method/card method k určení obtížnosti jednotlivých témat	81
Postup při výzkumu	82
Výsledky výzkumu	82
Vyhodnocení pile sorting method	84
Závěr	85
Seznam pramenů a literatury	88
Přílohy.....	96

Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na komparaci transformace vzdělávacího systému na gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v období 50. let 20. století s obdobím po Sametové revoluci, tzn. v 90. letech 20. století. Pod názvem komparace transformace je myšleno srovnávání vzdělávacích systémů, které byly zvoleny metodicky v momentu společenské a politicko-ekonomické proměny. Výchozím předpokladem je, že se celková společenská transformace promítá do skladby i obsahu předmětů ve studijním plánu. Důvod, proč byly porovnány právě tyto dvě dekády, je prostý. Mým cílem bylo srovnat dvě kritická období, a to situaci po tzv. Vítězném únoru a Sametové revoluci s mírným odstupem, abych zjistil, jak markantní změny vnesl komunistický režim do vzdělávání československé inteligence a jak se projevila opětovná přeměna vzdělávacího systému v 90. letech.

V průběhu bouřlivých 50. let docházelo nejen v politickém životě, ale také v československém školství k razantním změnám. Uvádí se, že právě toto desetiletí komunistické éry přineslo jeden z nejrazantnějších zásahů do vzdělávání československé společnosti. Do osnov měly být zaneseny předměty dle socialistického vzoru, ovlivněny měly být rovněž maturitní práce.

Cílem diplomové práce je popsat jaké předměty se vyučovaly v průběhu 50. let a 90. let 20. století a určit příznakové a nepříznakové změny, tzn., jaké předměty byly příznačné pro období socialismu a které nikoli.

Dalším cílem je rozbor písemných maturitních prací z českého jazyka a literatury v období 50. let 20. století. Při výběru maturitních témat hrál poměrně značnou roli dobový režim. Žáci si vybírali ze tří témat, z čehož jedno bylo vždy zaměřeno na československou literaturu a zbylá dvě velmi často buď přímo, nebo alespoň částečně směřovala k socialistické tematice.

Nejdůležitějším cílem diplomové práce byla komparace učebnic dějepisu. Marxisticko-leninistická ideologie se nejvíce projevila právě v tomto předmětu, proto jsem mu věnoval největší pozornost. V první řadě byla komparace zaměřena na přeměnu vzdělávacího systému před razantní změnou ve školním roce 1953/1954 s obdobím po tomto zásahu ze strany KSČ. V rámci této analýzy jsem využil tzv. ideál-typizaci Maxe Webera, díky níž jsem mohl přesně určit jakýsi ideální pohled na dobové zásahy

do školství, tzn. jak se jednotlivé „komunistické“ pojmy projevovaly v průběhu výkladu celých lidských dějin.

Sekundárně byla položena otázka o hodnocení náročnosti studia v reakci na běžné přesvědčení, že se změnou studijních plánů dochází ke snížení náročnosti a kvality. Na základě komparace shodných témat v učebnicích matematiky z obou mnou zkoumaných dekád jsem usoudil, že studium bylo náročnější v období 50. let 20. století.

Předem stanovené cíle se mi podařilo naplnit. Na základě maturitních protokolů, třídních katalogů, třídních výkazů, témat maturitních prací, analýzy učebnic aj., vytvořila diplomová práce rámec, na jehož základě je možné určit sovětský a socialistický vliv na vzdělání v období 50 let 20. století a příslušnou změnu v učebních osnovách v období 90. let 20. století.

Tak jako je tomu u většiny odborné literatury zabývající se alespoň částečně historickou tematikou, vychází i moje diplomová práce z pramenů. Podstatným pramenným materiálem se pro můj výzkum staly „*protokoly o písemných maturitních zkouškách*“ ze státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli.

Nejtěžejnějším pramenným materiálem pro mě byly jednotlivé učebnice dějepisu a matematiky z obou mnou zkoumaných desetiletí. Díky učebnicím matematiky jsem mohl provést důkladný rozbor a analýzu a podat důkazy o tom, ve které dekádě bylo studium náročnější.

Stěžejní literaturou pro tuto práci se stala publikace Miroslava Jirečka „*Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–1938*“, která mi posloužila k zanesení praktických informací zjištěných analýzou učebnic do teoretického rámce. Mohl jsem si zde ověřit, jaká byla časová dotace pro jednotlivá historická témata, dále zjistit, které učivo bylo vyzdvihováno, které naopak upozadováno apod.

Diplomová práce je členěna na 6 hlavních kapitol, ve kterých se můžeme seznámit s podobou školství v 50. letech a 90. letech 20. století a s její všeobecnou transformací na gymnázium Aloise Jiráska v Litomyšli.

Úvodní kapitola je věnována rozboru pramenů a odborné literatuře, která se vztahuje k tomuto tématu. Druhá kapitola pojednává ve zkratce o historii gymnázia Aloise Jiráska v Litomyšli od jeho založení po současnost. Třetí kapitola již patří komparaci jednotlivých předmětů, které se zde v průběhu 50. let a 90. let 20. století vyučovaly.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na maturitní témata z českého jazyka a literatury. Můžeme se zde dočíst, jaká témata měli žáci v průběhu 50. let na výběr, kolik z nich bylo ryze socialistických a kolik z nich se dobové ideologii alespoň částečně přibližovalo. Pátá kapitola patří analýze učebnic dějepisu podle ideál-typizace Maxe Webera. V podkapitole se rovněž dočteme, v čem spočívá tzv. ideál-typizace a jaké je její využití, dále také jaká témata byla v období 50. let upřednostňována a jaká naopak upozadřována.

Poslední kapitola se věnuje komparaci náročnosti studia v poválečném období s obdobím po Sametové revoluci v učebnicích matematiky. V rámci matematiky byla rovněž využita tzv. pile-sorting method, která bohužel žádné nové poznatky mému výzkumu nepřinesla.

V diplomové práci jsem využil metodu kvalitativní a komparativní analýzy v rámci porovnání učebnic dějepisu a matematiky z období 50. let 20. století s učebnicemi z 90. let 20. století. Díky konceptu transformace jsem zjistil, jaké předměty se v průběhu vzdělávacího procesu vyměnily a jaké je naopak nahradily. Využita byla také metoda biografická, která zasadila události do kontextu dějin. Stejně tak metoda progresivní, která umožnila sledovat a zachytit minulé události tak, jak po sobě následovaly, tedy od starších k novějším. Syntéza byla využívána ke spojování událostí do systematických celků.

Toto téma jsem si vybral z důvodu, jelikož je stále aktuální a v regionálních končinách často neprobádané. V dnešní době se převážně praktikuje tzv. škola hrou a do výuky tak zasahuje tato současná „ideologie“. Socialismus a komunismus je zpracován v mnoha monografiích, ale málo z nich se věnuje školství. Rovněž se v dnešní době hovoří o tom, že studium bylo dříve náročnější, než je tomu dnes, že dřívější gymnázia jsou na úrovni dnešních vysokých škol apod. Jedním z cílů diplomové práce tak je toto tvrzení buď potvrdit, nebo vyvrátit.

Čtenář si díky této práci vytvoří vlastní pohled na promítání dobového režimu do výuky různých předmětů. Tato práce by jistě mohla být rozebrána mnohem více do hloubky, kvůli omezenému rozsahu diplomové práce to však nebylo možné učinit. Tato práce má tak sloužit jako jakési uvedení do problematiky vzdělávání v 50. letech a 90. letech 20. století.

1. Prameny a literatura

Cílem této kapitoly je ukázat, jaké pramenné materiály a odbornou literaturu jsem ve své diplomové práci využil. Konkrétně se zde můžeme dočíst, jaké prameny a odborná literatura byly pro mou práci stěžejní, případně kdo je jejich autorem a jak důležitou roli sehrály v mém výzkumu. Důvod, proč se zrovna tento materiál stal pro moji práci stěžejní, je prostý. V první řadě hrála důležitou roli už jen dostupnost pramenů ve státním okresním archivu Svitavy, na gymnáziu v Litomyšli, případně v Národní pedagogické knihovně Jana Amose Komenského v Praze. Dalším důvodem byla skutečnost, že všechny výše uvedené instituce zcela vyhovovaly výzkumnému záměru studovat materiály v návaznosti na změnu na úrovni politického režimu.

Nejstěžejnější materiál k popisu historie gymnázia Aloise Jiráska v Litomyšli pro mě byla publikace „*Dějiny vyššího gymnasia v Litomyšli*“ od Josefa Štěpánka.¹ Josef Štěpánek (1842–1915) byl spisovatel, historik a pedagog na gymnáziu v Litomyšli. Výše zmíněná publikace vyšla v roce 1894 jako oslava dvou set padesátého výročí založení gymnázia. Byla mi velkou oporou při popisu nejstarších dějin gymnázia.

K popisu mladších dějin gymnázia jsem především využil „*Inventář: Gymnázium v Litomyšli. Část II. (1866) 1873–1953. 1978.*“ od Milana Skřivánka.² Milan Skřivánek (*1939) je archivář a historik zabývající se gnoseologií, metodologií historiografie a především regionálními dějinami. Napsal celou řadu knih zabývajících se tematikou města Litomyšl. Tento dokument byl pro mě velmi důležitý při popisu mladších dějin gymnázia.

Nejdůležitějším materiálem vázaným na transformaci předmětu dějepisu v průběhu 50. i 90. let pro mě byla publikace od Miroslava Jirečka „*Vývoj vyučovacího předmětu dějepisu v letech 1918–2013*“.³ Miroslav Jireček (*1985) je doktor a odborný asistent působící na Masarykově Univerzitě v Brně a učitel dějepisu na základní škole v Litomyšli. Tuto publikaci jsem využil především k teoretickému zařazení informací zjištěných analýzou učebnic dějepisu. Rovněž mi zásadně pomohla při určení protěžování některých částí dějin vůči ostatním. Např. se zde dočteme, že „Husitské revoluci“ byla umožněna časová dotace tří měsíců, tj. 12,9 % z celkové výuky. Naopak tak velká témata

¹ŠTĚPÁNEK, Josef. *Dějiny c.k. vyššího gymnasia v Litomyšli*: na oslavu dvěstěpadesátiletého trvání napsal Josef Štěpánek. V Litomyšli: Nákladem města Litomyšle, 1894. 325 s.

²SKŘIVÁNEK, Milan. *Inventář: Gymnázium v Litomyšli. Část II. (1866) 1873–1953. 1978.*

³JIREČEK, Miroslav. *Vývoj vyučovacího předmětu dějepisu v letech 1918–2013*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 337 s. ISBN 978-80-210-7571-9.

jako „Slované na jevišti dějin“ (šlo o nejstarší dějiny slovanských států) a „Rozmach feudalismu“ (světové dějiny středověku a české dějiny až po období husitství) měly dohromady úplně stejnou dotaci jako téma předešlé.⁴

Tato publikace mi poté rovněž posloužila k utřídění informací týkajících se československého školství zjištěných v zákonech a ve věstnících Ministerstva školství. Miroslav Jireček zde tyto informace zařazuje do teoretického rámce. Hovoří o tom, jakou hierarchii mělo československé školství v 50. letech, jaké výhody přineslo zavedení osmileté střední školy apod.⁵

Nejdůležitějším pramenným materiálem k určení školních předmětů vyučovaných na gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v 50. letech pro mě byly třídní katalogy.⁶ Zde jsem se dočetl, jaké předměty se v jednotlivých školních letech vyučovaly, z jakých zájmových/volitelných předmětů si žáci mohli vybírat a dále jsem dle toho mohl určit příznakové a nepříznakové předměty pro socialistickou výchovu mládeže.

Pro popis předmětů z 90. let a jejich následnou komparaci jsem využil třídní knihy z gymnázia.⁷ Tento materiál byl pro mě stěžejní při popisu jednotlivých povinných a nepovinných předmětů, které se vyučovaly v průběhu 90. let a následné komparaci s předměty z 50. let. Tyto materiály jsou ovšem stále uloženy přímo na gymnáziu, proto nemají žádné inventární číslo.

Jako zásadní materiál k analýze učiva dějepisu mi posloužily učebnice využívané v 50. i 90. letech na gymnáziu Aloise Jiráska, jejichž podstatná část je uložena v Národní pedagogické knihovně v Praze. Díky nim jsem tak mohl porovnat obtížnost v obou desetiletích a rovněž dokázat, že starší z učebnic byly žákům interpretovány pomocí dobového režimu značně odlišným způsobem než v období po Sametové revoluci. Ovšem nejvíce mi učebnice z 50. let posloužily v rámci praktické části, tzv. ideál-typizace Maxe Webera, kde jsem analyzoval, jakou transformací prošlo učivo dějepisu od počátku 50. let do konce tohoto období. V roce 1953 shodně zemřeli Stalin a Gottwald, což mělo za následek alespoň částečné uvolnění dobového režimu. Zřejmě i tato skutečnost přispěla k razantnímu zásahu do školství provedeného ve školním roce

⁴ Tamtéž, s. 132–133.

⁵ Tamtéž, s. 136–138.

⁶ SOKA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 393–682.

⁷ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídní knihy, 1990–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

1953/1954. Proto byla analýza zaměřena právě na porovnání situace před touto razantní změnou s obdobím po ní.⁸

Stejně důležitým materiálem pro komparaci obtížnosti matematiky pro mě byly učebnice matematiky z 50. a 90. let 20. století. Díky nim jsem mohl podle tzv. pile-sorting method a další komparace vyhodnotit, ve kterém období bylo studium matematiky obtížnější.⁹

Posledním a rovněž velmi podstatným materiálem pro moji diplomovou práci byly „maturitní písemné zkoušky z češtiny“.¹⁰ Díky nim jsem mohl přesně stanovit, kolik maturitních témat bylo ryze socialistických, kolik z nich se vztahovalo k bezprostředním událostem z 50. let, z kolika žánrů měli žáci na výběr a jak do hloubky se dobový režim promítl i v maturitních pracích z českého jazyka.

⁸ DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny starověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 151 s., POLIŠENSKÝ, Josef. VARCL, Ladislav. PRAVDOVÁ, Marie. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny starověku a středověku*. 4 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 229 s.; KOMINSKI, Jevgenij Aleksejevič. *Dějiny středověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 255 s.; HUSA, Václav. *Dějiny ČSR. I. díl*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955. 144 s.; DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SACHSOVÁ, Hana. *Dějepis*. 1. vyd. Učební text pro čtvrtou třídu středních škol. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 180 s.; CHARVÁT, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SOJÁK, Vladimír. *Dějepis pro 10. ročník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.; SOJÁK, Vladimír. VÁVRA, Jaroslav. VOŠAHLÍK, Josef. *Dějiny doby nejnovější (1914–1945). Pro 11. ročník*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.

⁹ ČECH, Eduard. *Matematika pro I. třídu gymnasií a vyšších odborných škol*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951. 230 s.; BALADA, František. VYŠÍN, Jan, ed. *Matematika pro druhou třídu gymnasií*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. 214 s.; BALADA, František. *Matematika pro třetí třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951. 176 s.; ČECH, Eduard. *Matematika pro IV. třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951. 134 s.; SMIDA, Josef. *Matematika pro I. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 366 s.; ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Matematika pro 1. ročník gymnázia*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 282 s.; SMIDA, Jozef. Miloš BOŽEK. ODVÁRKO, Oldřich. *Sbírka úloh z matematiky pro II. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 179 s.; ODVÁRKO, Oldřich. *Matematika pro 2. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 475 s. BUŠEK, Ivan. *Sbírka úloh z matematiky pro III. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 123 s.; RIEČAN, Boleslav. *Matematika pro IV. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 357 s.

¹⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 763–774, kart. 47/2–50/2.

Díky všem výše uvedeným pramenům a literatuře jsem mohl vytvořit komparaci transformace vzdělávacího systému na gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v 50. a 90. letech 20. století.

2. Historie gymnázia Aloise Jiráska v Litomyšli

Aby bylo možné hlouběji zkoumat vzdělávací systémy na Gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli, je mou povinností uvést zásadní historické mezníky, které se výrazně dotkly zdejšího gymnázia. Již zmíněná vzdělávací instituce patří mezi nejstarší v České republice. Její vznik sahá až do počátku 17. století, a to přesně do roku 1640, kdy v Litomyšli sídlil slavný rod Pernštejnů. Zakladatelkou gymnázia byla Frebonie Helena Eusebia z Pernštejna, vnučka slavné Marie Manrique de Lara a Vratislava II. z Pernštejna, který se mimo jiné proslavil svou funkcí nejvyššího kancléře Českého království a pozicí blízkého přítele císaře Maxmiliána II.¹¹

Důvod vzniku litomyšlského gymnázia byl prostý. Členové rodu Pernštejnů byli totiž katolického vyznání, a proto se mělo stát nástrojem protireformačního hnutí. Jelikož se jednalo o církevní ústav, který byl spravován příslušníky piaristického řádu.¹² Dne 3. 9. 1640 vydala Frebonie z Pernštejna zakládající listinu litomyšlské koleje, ve které poukázala na důležitost pastoračního a misijního poslání piaristů. Vznik kolejí schválil také pražský arcibiskup Harach. Nepříjemností však zůstávala skutečnost, že český král Ferdinand III. zprvu otálel se souhlasem ke vzniku nového gymnázia. Nakonec ovšem díky důležitým jednáním kardinála Ditrichštejna mohli být piaristé i přes panovníkův nesouhlas do Litomyšle uvedeni.¹³

Frebonie z Pernštejna se rozhodla vybudovat kolej, chrám a školu poblíž zámku na Olivetské hoře. Dne 30. 5. 1641 byl položen základní kámen k novým budovám. I přesto, že probíhala třicetiletá válka a Litomyšl byla vystavena nájezdům švédských vojáků, stavba nových budov pokračovala velmi rychle. Již 2. 11. 1644 bylo gymnázium slavnostně otevřeno a od této chvíle se zde začalo vyučovat.¹⁴ Posláním Piaristů byla výchova chudých chlapců, které měli naučit správně číst, psát a ovládat latinský jazyk, jak v psané, tak v mluvené formě. Velký důraz byl také kladen na výuku křesťanské

¹¹ VOREL, Petr. *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století: edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550-1551*. 1.vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1997, s. 10. ISBN 80-86046-07-9.; ŽIŽKA, Jan. *Studentská Litomyšl*. Litomyšl: Všestudentský spolek Smetana, 1937, s. 12.

¹² Piaristický řád, celým jménem nazývaný jako Řád chudobných řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol, je katolický řeholní řád založený v roce 1597 sv. Josefem Kalasanským. ŽIŽKA, J. 1937, s. 12.; SKŘIVÁNEK, Milan. *Gymnázium v Litomyšli, část I: do roku 1873. Prohloubený inventář*. Litomyšl 1977.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ ŠTĚPÁNEK, Josef. *Dějiny c.k. vyššího gymnasia v Litomyšli: na oslavu dvěstěpadesátiletého trvání* napsal Josef Štěpánek. Litomyšl: Nákladem města Litomyšle, 1894, s. 9–10.; ŽIŽKA, J. 1937, s. 15.

nauky. Žákům měly být vštípeny odpovídající normy křesťanského života. V počátcích byla výuka rozdělena tak, že dopoledne se vyučovalo ve dvouhodinových blocích a odpoledne ve stejném duchu. Školní rok začínal vždy na začátku listopadu a konec byl datován na první polovinu září.¹⁵

Již od roku 1674 existoval na gymnáziu filosofický ústav. Jednalo se o soukromé studium filosofie, kam v počátku chodívalo okolo 6–10 posluchačů. Veřejné studium filosofie zde však bylo otevřeno až 9. listopadu 1733. Absolvování filosofického studia bylo v této době nezbytným předpokladem ke studiu tzv. vyšších věd, tj. práv, teologie a medicíny.¹⁶

Hlavním jazykem na gymnáziu byla v prvních letech latina, ale již v 18. století se přihlíželo i na výuku v národním jazyce, tzn. v jazyce českém. Roku 1735 ustanovila kapitola provinciální, aby si každá kolej opatřila potřebné knihy o pravopise národního jazyka.¹⁷

Musíme vzít v potaz, že filosofické ústavy, respektive lycea, byla dříve jakýmsi mezistupněm mezi gymnáziem a univerzitami. Ve městech, kde se nacházely vysoké školy, bylo filosofické studium zastoupeno filosofickou fakultou, jejíž studium trvalo tři roky. Zatímco studium na těchto lyceích či filosofických ústavech trvalo pouze dva roky. Na těchto ústavech se přednášela filosofie, která zahrnovala nejen výuku klasické filosofie, ale také základy logiky, metafyziky, morální filosofie a psychologie.¹⁸ Správu litomyšlského filosofického ústavu zajišťoval dle zákona hradecký biskup.

V polovině 18. století bylo ovšem veřejné vyučování filosofie na litomyšlském gymnáziu Piaristům zakázáno. Královna Marie Terezie rozhodla, aby vyšší studium nebylo možné ve městech, kde se nenacházely univerzity. Veřejné studium filosofie bylo v Litomyšli obnoveno až v roce 1802.¹⁹ V roce 1777/1778 vydala Marie Terezie důležité dekrety, které se výrazně dotýkaly i litomyšlského gymnázia. Například bylo nařízeno, aby krajští hejtmané byli direktory všech gymnázií v každém kraji. Od této doby tak přešlo i litomyšlské gymnázium pod správu státu. Další výraznou změnou byla změna statutu gymnázia, když se bývalé šestitřídní gymnázium proměnilo na vzdělávací instituci

¹⁵ SKŘIVÁNEK, M. 1977.; ŠTĚPÁNEK, J. 1894, s. 33.

¹⁶ ŠTĚPÁNEK, J. 1894, s. 36.

¹⁷ Tamtéž, s. 28.

¹⁸ SKŘIVÁNEK, Milan. *Gymnázium v Litomyšli, část I: do roku 1873. Prohloubený inventář*. Litomyšl 1977.

¹⁹ ŠTĚPÁNEK, J. 1894, s. 38–39.

pětitřídní. Skládalo se ze tří nižších „gramatikálních“ tříd a dvou vyšších, „humanitních“ tříd.²⁰

Velké změny na litomyšlském gymnáziu přinesly také Josefínské reformy. V českých zemích byla rušena celá řada klášterů a změny se nevyhnuly ani Litomyšli. Josef II. vyžadoval, aby piaristický řád zůstal zachován jako určité sdružení učitelů. Noví piaristé tak neměli přijímat svěcení, ale měli zůstat pouhými kleriky.²¹ Dále bylo roku 1784 zrušeno bezplatné vyučování a gymnázium se tak stalo placenou institucí. Od poplatků byli osvobozeni pouze tzv. „stipendisté“²² O tři roky později, tzn. od roku 1787 byli od platby osvobozeni i chudí a pilní žáci, kteří neměli nárok na státní stipendium.

V průběhu napoleonských válek se budova gymnázia stala na rok vojenskou nemocnicí, jelikož po vleklých bojích nebylo pro raněné v okolí dostatek volného místa, bylo proto nezbytné k těmto účelům využít i školní budovu. Jednalo se o školní rok 1809/1810. Až následující školní rok se studenti mohli vrátit zpět do jim známého prostředí.²³ V září 1814 postihla Litomyšl včele s litomyšlským gymnáziem další pohroma. Stalo se, že velký požár zapálil velkou část města i se školními budovami. Díky štědrým sbírkám bylo umožněno, aby již v září roku 1815 mohlo být gymnázium znovu otevřeno.

Ve školním roce 1818/1819 se litomyšlské gymnázium rozšířilo o jednu třídu. Namísto pětiletého studia zde začalo fungovat studium šestileté. Jednalo se o čtyři třídy „grammatikální“ a dvě „humanitní“.²⁴ Revoluční rok 1848 se nevyhnul ani Litomyšli. Dne 18. března 1848 se studenti filosofie rozhodli, že utvoří studentskou legii na obhájení daných svobod a práv vlasti, na udržení pořádku, na ochranu majetku a bezpečnosti ve městě. Do tohoto spolku se přihlásilo 160 členů litomyšlského gymnázia.²⁵ K žádnému vážnému konfliktu však v Litomyšli nedošlo. Jediným excesem byl příchod cizince s frankfurtskou trikolorou na prsou. Studenti se na něj vrhli a trikoloru mu strhli. To mělo za následek, že ze studentské legie vystoupili všichni němečtí členové. Nebylo jich však

²⁰ KUZ'MIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981, s. 56.

²¹ SKŘIVÁNEK, Milan. *Gymnázium v Litomyšli, část I: do roku 1873. Prohloubený inventář*. Litomyšl 1977.

²² Jednalo se o žáky, kteří dostávali státní stipendia.

²³ ŠTĚPÁNEK, J. 1894, s. 68–69.

²⁴ Bylo rozšířeno o jednu třídu „gramatikální“.

²⁵ ŠTĚPÁNEK, J. 1894, s. 93.

mnoho a rázem byli nahrazeni českými členy. To byl jediný početnější konflikt, který v tomto bouřlivém období v Litomyšli proběhl.²⁶

V roce 1848 nabyl český jazyk rovnoprávnosti s němčinou a od školního roku 1848/1849 se na litomyšlském gymnáziu vyučovaly v českém jazyce tyto předměty: mluvnice a literatura, náboženství, dějepis, zeměpis a přírodní vědy.²⁷ V roce 1849 přibýly k šesti třídám další dvě nové a z litomyšlského gymnázia se tak nově stalo gymnázium osmitřídní.

Od 13. 9. 1850 bylo nařízeno, aby na gymnáziích, kde je většina českého studentstva, bylo vyučováno i v jazyce českém. Bylo stanoveno, že čeština musí být jazykem povinným ve všech třídách. Vyučující měli za úkol dbát na to, že žáci se v českém jazyce budou cvičit díky písemným úkolům. Nicméně skutečnost byla v Litomyšli jiná. Na zdejším gymnáziu zůstala němčina hlavním jazykem, jelikož pro výuku češtiny zde nebylo dostatek kvalifikovaných učitelů ani odborných knih. Ačkoli zde byl český jazyk povinný pro české i německé studenty, na výuku českého jazyka a literatury docházeli pouze čeští studenti. Němečtí studenti byli českým jazykem vzděláváni zvlášť v odlišných odděleních.²⁸ Až do roku 1861 zde zůstávala němčina hlavním jazykem. Situace se změnila teprve po vydání říjnového diplomu dne 20. 10. 1860. V tuto dobu došlo k zrovnoprávnění českého jazyka s jazykem německým a předměty: český jazyk a literatura, dějepis a zeměpis byly vyučovány výhradně v českém jazyce.

Díky zrovnoprávnění českého jazyka s němčinou rozmohl se také vznik nových studentských spolků. Velmi důležitým spolkem se stala společnost univerzitních studujících založená v roce 1866. V roce 1880 přijal tento spolek do svého názvu jméno nejslavnějšího litomyšlského rodáka Bedřicha Smetany a přejmenoval se na Akademický spolek Smetana. Tento spolek měl osvětový charakter. Podílel se na pořádání různých koncertů, divadelních her, přednášek a studentského plesu, z jehož výdělku byli podporováni chudí studenti.²⁹

V roce 1866 vypukla Rakousko-Pruská válka. Z gymnázia se měla stát opět provizorní nemocnice, jako tomu bylo v průběhu válek napoleonských. Nicméně jakmile dorazila pruská vojska do Litomyšle, počet vojáků se pohyboval v počtu 300 – 9000, ubytovali se

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 83.

²⁸ Tamtéž, s. 100–101.

²⁹ ŽIŽKA, J. 1937, s. 41-46.

v prostorách gymnázia. Jak uvádí kronika, nechali za sebou velkou spoušť. Rozbili okna, kamna, zničili záclony a zapálili lavice.³⁰

Vinou války se měla pozdržet výuka v českém jazyce. Litomyšlský lid byl zasažen válkou, a jelikož měli studenti již zakoupené učebnice pro nový školní rok, které byly psány v němčině, studium v českém jazyce se opět odložilo. Nicméně provinciál piaristického řádu prohlásil litomyšlské gymnázium dne 13. 10. 1866 za gymnázium české. Od této doby se tedy začalo vyučovat česky, což zapříčinilo odchod řady německých učitelů, kteří česky neuměli.³¹ Dne 8. září 1874 se gymnázium stalo ryze státním.

Od roku 1889, po 230 letech, již na litomyšlském gymnáziu nepůsobil nikdo z řádu Piaristů. Touto skutečností však změny ani zdaleka nekončily. Před školním rokem 1908-1909 bylo klasické gymnázium přeměněno na osmitřídní reálné gymnázium. Podle nových učebních osnov bylo vyučováno od 20. března 1909.³² Povinná výuka řeckého jazyka byla nyní nahrazena francouzským jazykem a do osnov dále začaly mnohem více pronikat přírodovědné předměty.³³ Přibyly i další nové povinné předměty, jako např. chemie nebo tělocvik. Díky tomu měli studenti možnost pokračovat ve studiu na univerzitách nejen v humanitním studiu, ale nově také ve studiu technických oborů.

Zásadní vliv na chod gymnázia měla i první světová válka. Řada profesorů musela narukovat do rakouského vojska, a dokonce i několik studentů vstoupilo do řad jednotek habsburské armády. Počet studentů, kteří byli nuceni narukovat, je uváděn v řádu čtyř desítek. Hned po vyhlášení války museli narukovat do rakouského vojska dva profesori Josef Kopal a František Bednář a dále také deset žáků.³⁴ Ve školním roce 1916-1917 nastoupilo do vojenské služby dvacet pět žáků.³⁵ V posledním školním roce války nastoupilo na frontu patnáct žáků.³⁶

³⁰ ŠTĚPÁNEK, J. 1894, s. 107.

³¹ Tamtéž, s. 107–108.

³² SOkA Svitavy, Meziřadový soubor kronik. *Kronika ústavu od roku 1866*, sign. kr. 104, s. 132-133.

³³ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 4., opr. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2010, s. 582. ISBN 978-80-7277-469-2.

³⁴ SOkA Svitavy, Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva C. k. státního vyššího reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1915-1916*, kn. 617.

³⁵ SOkA Svitavy, Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva C. k. státního vyššího reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1916-1917*, kn. 618.

³⁶ SOkA Svitavy, Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva C. k. státního vyššího reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1917-1918*, kn. 619.

V roce 1915 vznikl dokonce z popudu studentů z vyšších ročníků tajný spolek, jakási litomyšlská *Maffie*. Jednalo se o velmi radikální, často až fanatický spolek. Cílem žáků bylo připravit se na příchod Rusů a dále jejich snahou bylo také odstranění některých vládnoucích lidí a převzetí moci ve městě.³⁷ Nutno podotknout, že ani jeden z těchto výše uvedených plánů se jim nepovedlo dotáhnout do zdárného konce.

Ukončení války přineslo velkou radost a další zásadní změnu v gymnazijních dějinách. V roce 1918 totiž bylo prosazeno, že na tomto vzdělávacím ústavu budou smět být vzdělávány i ženy. Jednalo se o zásadní změnu v chodu školy. Do této doby bylo jen ryze chlapecké.³⁸ Od školního roku 1924/1925 zde směly ženy dokonce i vyučovat. První pedagožkou se na litomyšlském gymnáziu stala profesorka Alexandra Zelenková z Bratislavy.

Další pozitivní změnou, která se pro gymnázium plánovala, bylo jeho přestěhování ze zastaralé piaristické budovy do nového prostředí, které by více odpovídalo prvorepublikovým trendům. Ve výroční zprávě ze školního roku 1923–1924 je uvedeno, že učebny staré budovy jsou malé a kvůli špatnému topení je zde velmi chladno, což má za následek časté onemocnění žactva i pedagogů. Pro učební pomůcky bylo zřízeno pouze místo ve sklepě, kde bylo vlhko a pomůcky zde podléhaly zkáze ještě dříve, než mohly být využívány. V budově školy nebyla ani tělocvična a ani sociální zařízení nebylo v příliš dobrém stavu.³⁹

Již na konci roku 1918 připravil plány na výstavbu nové budovy architekt Antonín Ausobský. Dne 24. dubna 1921 byl slavnostně položen základní kámen nové gymnazijní budovy. Budova byla dostavěna o pouhé dva roky později dne 26. srpna 1923. Prostory této budovy využívá gymnázium dodnes. Náklady na výstavbu nové budovy byly vyčísleny na 1 700 000 Československých korun. Nová budova si okamžitě získala svou prestiž, jelikož se jednalo o vůbec první prvorepublikovou nově zhotovenou středoškolskou budovu na našem území.⁴⁰

Další výraznou změnou, kterou přinesl opět rok 1923, se stala změna statutu školy. Litomyšlské gymnázium se proměnilo na gymnázium reformního reálného typu. Jednalo

³⁷ ŽIŽKA, J. 1937, s. 84.

³⁸ SKŘIVÁNEK, Milan. Inventář: *Gymnázium v Litomyšli. Část II. (1866) 1873–1953*. 1978.

³⁹ SOkA Svitavy, Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva Státního reformního reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1923-1924*, kn. 624.

⁴⁰ SKŘIVÁNEK, Milan. Inventář: *Gymnázium v Litomyšli. Část II. (1866) 1873–1953*. 1978.

se o přechodný typ mezi gymnázium klasickým, které bylo ve Vysokém Mýtě a gymnázium reálným, které se nacházelo v Poličce.⁴¹ V září 1930 zde bylo nově zřízeno tzv. rodičovské sdružení. Jednalo se o spolek, který sděloval rodičům zásadní informace o chodu školy, o pedagogických a žákovských problémech apod. Od počátku třicátých let se začíná také rozvíjet studentská angažovanost v různých spolcích. Studenti navštěvovali spolek Skaut a mnohem více se začínali zajímat o cestování.⁴²

Nástup nacismu a později druhá světová válka přinesly značné změny i na litomyšlské gymnázium. K zásadním změnám došlo především v řadách žactva. V roce 1938 nastoupilo 55 nových žáků a naopak 30 žáků gymnázium opustilo. Žáci, kteří měli židovský původ, byli nuceni v počátcích druhé světové války nosit na svém oblečení žlutou hvězdu. V prosinci roku 1942 bylo mnoho židovských žáků nejprve deportováno do Terezína a později do vyhlazovacích táborů v Osvětimi a Treblince.⁴³

V roce 1940 byla hlavní budova gymnázia předána do rukou gestapa. Vyučování tak bylo znovu přestěhováno do budovy chlapecké školy. V září 1944 museli však žáci opustit i tuto budovu, která byla také zabrána pro účely nacistů. Gymnázium tak tentokrát bylo provizorně umístěno do nouzového prostoru v průmyslové škole. Výuka však byla čím dál více zasažena nacistickou ideologií. Úplně se zrušilo studium dějepisu, v humanitních vědách se značně upravily osnovy a za hlavní jazyk byla prosazována němčina.⁴⁴

Aktivním odbojem se proti chování gestapa zachovala celá řada studentů a profesorů. Asi nejznámějším příkladem je Marie Sedláčková, které se podařilo ze získaných sbírek fyzikálního kabinetu vyrobit vysílačku. Její počínání bylo však odhaleno a nedlouho poté byla popravena.⁴⁵ V průběhu školního roku 1944/1945 se vyučování na gymnáziu téměř neuskutečňovalo, znovu obnoveno bylo až 17. září 1945.

Již v prvním poválečném roce se studium vrátilo opět do hlavní budovy gymnázia. Vítězný únor měl za následek i značné změny v podobě vzdělávacího systému, který se dotkl i gymnázia v Litomyšli. Hlavním původcem změn byl zákon „o jednotné škole“, o jehož prosazení se nejvíce zasloužil tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý. Studium zde bylo zkráceno z osmi na pět let a poté dokonce jen na čtyři roky. To zapříčinilo

⁴¹ SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik. *Kronika ústavu od roku 1866*, sign. kr. 104. s. 214.

⁴² SOkA Svitavy, Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva Státního reformního reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1926-1927*, kn. 627.

⁴³ SKŘIVÁNEK, Milan. *Inventář: Gymnázium v Litomyšli. Část II. (1866) 1873–1953*. 1978.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

značný pokles počtu studentů, kteří zde v tuto dobu studovali. Ještě v roce 1946 zde studovalo 289 žáků a o pouhé dva roky později se počet žáků snížil na pouhých 160.

Zřejmě nejvíce v celé komunistické éře zasáhl gymnázium rok 1950. V tomto období proběhl velký politický proces s rektorem piaristické koleje Ambrožem Stříteským a skupinou dalších dvaceti čtyř lidí. Příčinou tohoto procesu se stala kritika žáků na počínání komunistů v únoru 1948 a jejich následný bojkot stávky v témže roce. Řada žáků poté byla odsouzena za údajné rozvracení lidově demokratického zřízení odnětím svobody.

Další dramatickou změnu ve vzdělání přinesl rok 1953. V tomto roce vstoupila v platnost další změna českého školství, kdy se tehdejší čtyřletá gymnázia proměnila pouze na gymnázia tříletá a vznikly tzv. jedenáctiletky. V této podobě zůstalo litomyšlské gymnázium až do roku 1959. V tomto období se začaly měnit i učební osnovy. Ve školním roce 1959/1960 se jedenáctiletá škola opět změnila na školu dvanáctiletou. Tímto však změny ani zdaleka neskončily. Již následujícího školního roku byla dvanáctiletá střední škola rozdělena na Základní školu devítiletou a Střední všeobecně vzdělávací školu, jejíž studium trvalo tři roky. Gymnázium čtyřleté bylo obnoveno poté až ve školním roce 1968/1969.⁴⁶

Léta sedmdesátá se nesla v duchu normalizace. Zásadní změny se však na gymnáziu v tuto dobu neodehrály. Až léta osmdesátá, především po roce 1989, přinesla značné změny v proměně pedagogického sboru. V roce 1990, v souvislosti s oslavami 350. výročí založení piaristického gymnázia, bylo do názvu školy přijato jméno nejslavnějšího pedagoga bývalého gymnázia, a to Aloise Jiráska. Od 90. let se na gymnáziu rozvíjí spolupráce se zahraničními partnery, která trvá až do dnešních dob.

⁴⁶ Tamtéž, s. 30–32.

3. Komparace předmětů v 50. letech a 90. letech

Dne 25. 2. 1948 se moci v Československé republice chopila komunistická strana. Nástup levicově smýšlejících lidí neovlivnil pouze chod našeho státu a veřejný život v něm, ale značných změn doznalo i československé školství. Tato kapitola upozorní na změnu ve vyučovacím procesu v průběhu 50. let 20. století, poskytne náhled na příznakové a nepříznakové změny v předmětech, tzn., jaké z nich byly příznačné pro socialismus a které nikoli a na závěr provede komparaci s předměty vyučovanými v 90. letech, aby bylo možné určit, které z nich po revoluci zmizely, případně jakými jinými předměty byly nahrazeny.

Dne 21. 4. 1948 byl vydán nový školský zákon, který nabyl účinnosti 1. 9. téhož roku.⁴⁷ Tímto zákonem byla zavedena jednotná školní povinnost pro všechny žáky od 6 do 15 let, tzn., byly odstraněny veškeré rozdíly mezi jednotlivými školami. Výsledkem tak mělo být poskytnutí stejného vzdělání pro celou populaci.⁴⁸ Nicméně tento zákon neurčil, které předměty se mají na jednotlivých školách vyučovat. Obsah výuky byl totiž stanoven výchovnými a vzdělávacími obory. Osnovy jednotlivým předmětům poté ustanovilo vládní nařízení.⁴⁹

Učební osnovy a učební plán⁵⁰ pro střední školy byly vydány v červenci roku 1948. Výuky se to dotklo posléze ve školním roce 1948/1949, kdy se podle nich začalo vyučovat v prvních třech ročnících středních škol. Od následujícího školního roku se tato změna dotkla již všech ročníků středních škol.⁵¹

Dle zákona ze dne 21. dubna 1948 o úpravě jednotného školství bylo stanoveno že, školy mají pečovat: *„o všestranný rozumový, citový, mravní a tělesný rozvoj žactva. Vzdělávají mládež v duchu pokrokových národních tradic a ideálů humanity, vychovávají k samotnému myšlení, cílevědomému jednání, činnorodé práci i družné spolupráci a*

⁴⁷ Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (Č. 95/1948 Sb., vyhlášen dne 10. května 1948). *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IV. (1948), sešit 9, s. 184–198; Vládní nařízení ze dne 26. července 1948, kterým se provádějí ustanovení školského zákona o školách národních a středních (Č. 196/1948 Sb., vyhlášeno dne 4. srpna 1948). *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, ročník IV. (1948), sešit 14a, s. 351–353.

⁴⁸ JIREČEK, M. 2014, s. 124.

⁴⁹ Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) (Č.95/1948 Sb., vyhlášen dne 10. května 1948). *Věstník MŠVU*, ročník IV. (1948), sešit 9, s. 188.

⁵⁰ Učební plán a učební osnovy pro školy střední (Výnos MŠO z 31. července 1948). *Věstník MŠVU*, ročník IV. (1948), sešit 14a, s. 361–362.

⁵¹ JIREČEK, M. 2014, s. 129.

*probouzení v mládeži touhu po sebevzdělání a pokroku. Vedou ji k činné účasti na životě školy a budovatelském díle republiky. Pěstují smysl pro společenství v rodině, národu, Slovanstvu a lidstvu. Vychovávají národně a politicky uvědomělé občany lidové demokratického státu, statečné obránce vlasti a oddané zastánce pracujícího lidu a socialismu.*⁵²

I přes mnoho kritiků z dnešní doby přinesl nový školský zákon i některá pozitiva. Konkrétně mám namysli sjednocení dosavadních mnohočetných školských norem, jelikož velké rozdíly panovaly například mezi českými a slovenskými školami. Naopak skeptický názor vůči zavedení jednotného školství zastává například docentka Růžena Váňová, která vidí problém v tom, že „jednotná škola, a to nejen v československém a evropském, ale i ve světovém měřítku, je chápána jako škola, která vytváří všem dětem (tj. bez rozdílu sociálního původu, pohlaví, náboženství atd.) stejné vzdělávací příležitosti. Nikdy však jako škola se stejným učivem téhož rozsahu pro všechny žáky, jak s ním přišli komunisté.“⁵³ S tímto tvrzením souhlasím, nicméně vzhledem k tomu, že v tomto okamžiku již nebylo vzdělávání prvořadně určeno elitám, nýbrž obyvatelstvu jako celku, docházelo k téměř úplnému odstranění negramotnosti. Nejruznější statistiky z 50. a 60. let nám dokazují, že oproti poválečnému stavu došlo ke značnému zvýšení formální vzdělanosti. „Např. v oblasti vysokého školství se ještě v roce 1960 ve srovnání s jinými zeměmi Evropy řadilo Československo na 4. místo z hlediska kvantitativních souhrnných ukazatelů produkce vysokých škol.“⁵⁴ Problémem ovšem bylo, že KSČ kladla větší důraz na kvantitu než na kvalitu vzdělávání, což vedlo ke značnému snižování nároků na uchazeče o vyšší studium. V první řadě tak docházelo ke zprůměrování populace než k jejímu většímu rozvoji. Pramenilo to z obav strany o příval samostatně myslících lidí, kteří by přicházeli z kvalitních středních a vysokých škol.⁵⁵

Zásadní změnu pro československé školství přinesl rok 1953, ve kterém byl vydán nový školský zákon.⁵⁶ V platnost vstoupil ve školním roce 1953/1954, nicméně ve všech

⁵² Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (Č. 95/1948 Sb., vyhlášen dne 10. května 1948). *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IV. (1948), sešit 9, s. 184.

⁵³ VÁŇOVÁ, Růžena. Václav Příhoda a jeho poválečné snahy o školskou reformu (1945–1948). In: *Historie a perspektivy didaktického myšlení*, Praha 2004, s. 84.

⁵⁴ ČERMÁKOVÁ, Marie. *Formování totalitního školství v poválečném Československu*. Pedagogika 1991, 41(3), s. 327. ISSN 0031 3818

⁵⁵ Tamtéž, s. 327–328.

⁵⁶ Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (Č. 31/1953 Sb., vyhlášen dne 7. května 1953). *Věstník Ministerstva školství*, ročník IX. (1953), sešit 14, s. 127–128.

ročnících bylo podle něj vyučováno až o rok později, ve školním roce 1954/1955.⁵⁷ Není pochyb, že KSČ měla na vzdělání značný vliv. Socialismus hrál důležitou roli ve všech vyučovacích předmětech. Školský zákon uváděl, že „*pro socialistickou společnost, kterou budujeme, musí naše škola vychovávat všestranně rozvinuté a dokonale připravené nové socialistické občany – dělníky, rolníky a inteligenci. Toto poslání může splnit jen škola, spjatá s velkými úkoly socialistického budování a s politickým, hospodářsko-technickým a kulturním rozvojem vlasti a její obranou.*“⁵⁸

Výraznou změnou bylo také snížení dosavadní povinné školní docházky z devíti na osm let. KSČ tento počín zdůvodnila potřebami hospodářství a potřebou zajistit do budoucna úplné středoškolské vzdělání pro všechny žáky. Hlavním cílem mělo být dosažení zvýšeného tempa socialistické školy, zvýšit se měla i ideově politická práce škol, přičemž se jednotlivé školy měly stát hlavním činitelem při budování socialistické a komunistické společnosti.⁵⁹

Školská soustava měla tuto podobu: nejnižším stupněm byly mateřské školy, které byly určeny pro děti od 3 do 6 let, byly však nepovinné. Následně byly dva typy škol, které poskytovaly základní vzdělání. Šlo o tzv. osmiletou střední školu a jedenáctiletou střední školu. Prvních 8 ročníků poskytovalo žákům všeobecné vzdělání, jako tomu bylo doposud na základních školách, následující 3 roky byly výběrové. Gymnázia byla v té době úplně zrušena. Dále mohli českoslovenští žáci studovat na školách odborných, učňovských a na školách pro mládež vyžadující zvláštní péči, a na školách vysokých.⁶⁰

Díky zavedení osmileté střední školy tak došlo ke sjednocení prvního a druhého stupně, žáci zde měli být připraveni pro povolání, pro studium na odborné škole apod. Díky jedenáctileté střední škole došlo dokonce ke sloučení prvních třech stupňů, jelikož v prvních osmi ročnících bylo žákům poskytnuto všeobecné vzdělání a v následujících třech ročnících vyšší všeobecné vzdělání. Tyto školy měly žáky připravit především na studium na vysokých školách.⁶¹ Co se týče osnov obou výše uvedených škol, v prvních osmi letech byly úplně stejné.

⁵⁷ JIREČEK, M. 2014, s. 136.

⁵⁸ Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (Č. 31/1953 Sb., vyhlášen dne 7. května 1953). *Věstník Ministerstva školství*, ročník IX. (1953), sešit 14, s. 127.

⁵⁹ ČERMÁKOVÁ, Marie. *Formování totalitního školství v poválečném Československu*. Pedagogika 1991, 41(3), s. 324. ISSN 0031 3818.; JIREČEK, M. 2014, s. 136.

⁶⁰ JIREČEK, M. 2014, s. 137.

⁶¹ Tamtéž, s. 137–138.

Králíková Marie říká, že hlavní výhodou lze spatřit v tom, že jedenáctileté střední školy vznikaly v hustší síti než dřívější gymnázia.⁶² Hlavní negativum naopak spatřuje ve zkrácení povinné školní docházky. Uvádí, že žáci byli v mnoha ohledech přetěžováni, což mělo za následek, že mnoho z nich školu nezvládalo a rapidně vzrostl počet propadajících žáků.⁶³

3.1. 50. léta

Na studium v 50. letech musíme nahlížet ze dvou úhlů pohledu. Prvním je vzdělávání od školního roku 1950/1951 do školního roku 1953/1954, po kterém dochází k razantnímu zásahu ve vzdělávání a mění se nejen hierarchie škol, ale rovněž vzdělávací systém v čele s jednotlivými předměty.

Od školního roku 1950/1951 do roku 1953/1954 byli žáci čtvrtých, třetích, druhých i prvních ročníků vzdělávání vždy v totožných předmětech. Jedinou drobnou změnou v tomto období bylo, že ve školním roce 1950/1951 měl čtvrtý a třetí ročník jazyk latinský jako povinný a o rok později si žáci mohli vybrat, zdali si zvolí tento předmět nebo dají přednost deskriptivní geometrii.⁶⁴

Čtvrté ročníky tak byly vyučovány v těchto předmětech: jazyk český, jazyk ruský, jazyk francouzský, dějepis, zeměpis, filosofie, matematika, přírodopis, chemie, fyzika, výtvarná výchova, tělesná výchova, jazyk latinský.⁶⁵

Žáci třetích ročníků byli vzděláváni v těchto předmětech: jazyk český, jazyk ruský, jazyk francouzský, dějepis, filosofie, matematika, přírodopis, chemie, fyzika, výtvarná výchova, tělesná výchova, jazyk latinský.⁶⁶

Žáci druhých ročníků byli vzděláváni v těchto předmětech: jazyk český, jazyk ruský, jazyk francouzský, dějepis, zeměpis, občanská nauka, matematika, přírodopis, chemie, hudební výchova, tělesná výchova, jazyk latinský/deskriptivní geometrie.⁶⁷

⁶² KRÁLÍKOVÁ, Marie. NEČESANÝ, Josef. SPĚVÁČEK, Václav. *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 81–82.

⁶³ Tamtéž, s. 82.

⁶⁴ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 399.

⁶⁵ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 396.

⁶⁶ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 395.

⁶⁷ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 394.

Žáci prvních ročníků byli vzděláváni v těchto předmětech: jazyk český, jazyk ruský, jazyk francouzský, dějepis, zeměpis, občanská nauka, matematika, přírodopis, hudební výchova, tělesná výchova, jazyk latinský/deskriptivní geometrie.⁶⁸

Dále si žáci mohli dobrovolně vybrat ze zájmových předmětů, kde se nacházely: dějepisný seminář, fyzikální seminář, chemický seminář, recitační seminář, přírodopisný seminář, tělovýchovný seminář, německý jazyk, míčový kroužek a kroužek Mičurinský (jednalo se o kroužek, který pojednával o společné práci na školním pozemku a o šlechtění jednotlivých rostlin).⁶⁹ Samozřejmě, že ne v každém ročníku měli žáci možnost navštěvovat všechny z výše uvedených předmětů, vše záviselo na jejich zájmu. Někteří však studovali dokonce více než jeden zájmový kroužek, objevovali se i tací, kteří studovali 3 a více těchto předmětů.⁷⁰

3.1.1. Od roku 1953/1954

Jak již bylo avizováno, ve školním roce 1953/1954 přišla razantní změna ve vzdělávacím procesu. Navržený vzdělávací systém z konce 40. let se ukázal jako neefektivní. Dost často se totiž stávalo, že mladí lidé přicházeli do zaměstnání ve vyšším věku, než bylo potřeba. Proto v tomto školním roce přišla zásadní změna, která se týkala vzdělávání. Dne 24. 4. 1953 se Národní shromáždění ČSR usneslo a vydalo nový školský zákon (č. 31/1953 Sb.), který byl vyhlášen dne 7. 5. 1953. Tento zákon ustanovil, že současné školy národní, školy střední a gymnázia se přetransformují již počátkem školního roku 1953/1954 na všeobecně vzdělávací školy.⁷¹

Zákonem bylo dále stanoveno, že ve školním roce 1952/1953 ukončí docházku na gymnáziu nejen žáci IV. postupného ročníku, ale také žáci třetího ročníku, pro které byl zřízen šestitýdenní prázdninový kurz, ve kterém byli připravováni na závěrečnou zkoušku. Podle toho, jaké vysoké škole se chtěli v budoucnu věnovat, byl kurz rozdělen na 2 větve. Větev A byla určena těm, kteří se na vysoké škole chtěli věnovat technickým oborům, studiu přírodních věd, medicíně, farmacii, zvěrolékařství nebo tělesné výchově. Větev B byla naopak pro ty, kteří hodlali studovat společenské nauky,

⁶⁸ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 393.

⁶⁹ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 402.

⁷⁰ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 394.

⁷¹ *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IX. (1953), sešit 18, s. 129.

pedagogiku, filosofii, knihovnictví, jazyky, novinářství, právo, ekonomii a mezinárodní vztahy.⁷²

Žáci větve A byli v průběhu kurzu vyučováni v těchto předmětech: český jazyk (3 hod. týdně), ruský jazyk (3 hod. týdně), dějepis (2 hod. týdně), matematika (6 hod. + 2 hod. cvičení), fyzika (6 hod. + 2 hod. cvičení), deskriptivní geometrie (6 hod. + 2 hod. cvičení). Větev B byla vzdělávána v těchto předmětech: český jazyk (3 hod. + 2 hod. cvičení), ruský jazyk (3 hod. týdně), dějepis (4 hod. týdně), zeměpis (5 hod. týdně), matematika (6 hod. + 2 hod. cvičení), jeden z předmětů fyzika, chemie, přírodopis, deskriptivní geometrie (6 hod. + 2 hod. cvičení). V obou větvích byla navíc jedna dvouhodinovka týdně věnována branné výchově.⁷³

Tento zákon se výrazně dotkl i gymnázia v Litomyšli, které se dle výše uvedeného zákona od školního roku 1953/1954 přetransformovalo na všeobecně vzdělávací školu. Tento zákon tedy zavedl jako základní typ povinnou osmiletou střední školu pro mládež od 6-14 let, na jejíž učivo navazoval obsah 9. - 11. třídy jedenáctileté střední školy, které byly výběrové.

Vzhledem k tomu, že došlo k razantní změně vzdělávacího systému, byl v tomto školním roce otevřen pouze devátý ročník. Následující rok tito žáci postoupili do desátého ročníku a byl otevřen další devátý ročník. Teprve od školního roku 1955/1956 byly na gymnáziu v Litomyšli otevřeny všechny tři ročníky (devátý, desátý a jedenáctý), jak nařizoval výše uvedený zákon, který platil až do školního roku 1959/1960, kdy se jedenáctiletá škola opět transformovala na školu dvanáctiletou.

Od změny ve vzdělávacím systému z roku 1953/1954 je popis předmětů značně složitější, než tomu bylo doposud. Téměř v každém roce do konce 50. let docházelo alespoň k částečné změně ve skladbě jednotlivých předmětů. Shodné předměty se vyučovaly pouze ve školním roce 1953/1954 a 1954/1955 a následně až v roce 1957/1958 a 1958/1959. V ostatních školních letech docházelo buď k malým, nebo spíše k větším změnám.

⁷² Tamtéž, s. 129–130.

⁷³ Tamtéž, s. 130.

a) 9. ročníky

Ve školním roce 1953/1954 byli žáci devátého ročníku vzděláváni v těchto předmětech: jazyk český, jazyk ruský, jazyk německý/jazyk francouzský, dějepis, zeměpis, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná výchova, rýsování.⁷⁴ Ve školním roce 1956/1957 přibyly dále do osnov předměty: deskriptivní geometrie, zemědělství a strojírenství, a naopak zmizel předmět rýsování. Školní rok 1957/1958 doznal již větších změn ve výuce jednotlivých předmětů. V devátých ročnících se nově vyučovaly předměty: civilní obrana a praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství, a naopak se již nevyučoval předmět předvojenská výchova.⁷⁵ Poslední změna přišla o 2 roky později, ve školním roce 1959/1960. Žáci byli opět vzděláváni v předmětech rýsování a kreslení, dále v tomto ročníku měli povinný pouze jeden cizí jazyk, a to jazyk ruský a místo předmětu praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství se vyučovalo praktické cvičení v dílnách a na školních pozemcích.

b) 10. ročníky

Ve školním roce 1954/1955 a 1955/1956 studovali žáci desátých ročníků tyto předměty: český jazyk a literatura, ruský jazyk a literatura, další živý jazyk (německý jazyk/francouzský jazyk), dějepis, zeměpis, psychologie, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná výchova, rýsování.⁷⁶ V následujícím školním roce do osnov desátých ročníků přibyla deskriptivní geometrie, která naopak nahradila předmět rýsování, který se ještě uplynulý školní rok vyučoval. Ve školním roce 1957/1958 a v roce následujícím se již nevyučoval předmět psychologie a předvojenská výchova, ale naopak přibyly předměty civilní obrana a praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství. V posledním mnou zkoumaném školním roce 1959/1960 zmizel z osnov desátých i jedenáctých ročníků předmět praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství, který byl nahrazen výukou základů výroby.⁷⁷

⁷⁴ *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IX. (1953), sešit 18, s. 170.

⁷⁵ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 650–682.

⁷⁶ *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IX. (1953), sešit 18, s. 170.

⁷⁷ SOkA Svitavy. Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 650–682.

c) 11. ročníky

Ve školním roce 1955/1956 byli žáci jedenáctých ročníků vzdělávání v těchto předmětech: český jazyk a literatura, ruský jazyk a literatura, jazyk německý/jazyk francouzský, dějepis, zeměpis, logika, matematika, fyzika, chemie, tělesná výchova, rýsování, předvojenská výchova.⁷⁸ O rok později do osnov nově přibyl předmět astronomie.⁷⁹ Ve školním roce 1957/1958 se v témže ročníku nově vyučovaly předměty civilní obrana, deskriptivní geometrie, praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství. Naopak se v osnovách nenacházelo již rýsování a předvojenská výchova.⁸⁰ Stejně jako v desáté třídě, tak i v tomto ročníku v roce 1959/1960 zmizel předmět praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství, který byl nahrazen výukou základů výroby.⁸¹

Od druhé poloviny 50. let neměli žáci už tak bohatý výběr volitelných/zájmových předmětů. Vybrat si mohli pouze mezi latinou, technickým kreslením a konverzací v cizím jazyce. Nicméně i tak si řada žáků vybrala minimálně jeden z výše uvedených předmětů, někteří dokonce i dva ze tří volitelných předmětů.⁸²

Shrnutí:

Školství zažívalo v průběhu 50. let 20. století bouřlivé změny. Téměř každý školní rok se některé předměty přidávaly a jiné zase ubíraly. Jediným stálejším obdobím, kdy se na gymnáziu v Litomyšli vyučovaly stejné předměty, byly školní roky 1950/1951, 1951/1952 a 1952/1953. Shodné předměty se poté vyučovaly i ve školním roce 1957/1958 a 1958/1959. V ostatních školních letech docházelo buď k malým, nebo spíše razantním změnám.

Příznakové předměty pro dobovou výuku byly především: předvojenská výchova a civilní obrana. Tyto předměty nemusíme označovat pouze jako socialistické, ale můžeme je rovněž pojmenovat jako studenoválečné, jelikož při těchto dvou předmětech se žáci seznamovali jak s teorií, tak s praktickými nácviky, které jim měly posloužit při případné

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

válce s „imperialistickým“ Západem. Do příznakových předmětů bych dále osobně zahrnul i praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství, a předmět základy výroby, kde se žáci učili praktickým činnostem, které mohli posléze využít v profesním životě, především v odvětvích, které byly pro socialistické hospodářství důležité.

3.2. 90. léta

Rok 1989 přinesl značné změny nejen v politické sféře, ale rovněž ve školství. Po pádu komunistického režimu byla požadována reforma celého československého školství. Na problematiku této změny upozorňuje například Jaroslav Kalous, když říká, že „v revolučním vzepětí, během pěti měsíců, bez podpory výzkumu a analýz, jen na základě tlaku zájmových skupin, byly uzákoněny zásadní změny českého vzdělávacího systému. Během dnů a týdnů se tehdy odehrávalo to, co nyní trvá dlouhá léta. Nastartovaly se procesy, které vzdělávací politiku dodnes významně ovlivňují.“⁸³

Vzhledem k absenci nového školského zákona se výchozí normou pro československé vzdělávání v 90. letech stala novela školského zákona z roku 1984, která vešla v platnost v květnu 1990. Tímto zákonem se tak částečně změnil a doplnil zákon č. 29/1954 Sb. O soustavě základních a středních škol.⁸⁴

Povinná školní docházka trvala opět devět let, žáci ji zahájili ve svých šesti letech. Nově bylo umožněno zřizovat školy soukromé a církevní, obnovena byla i víceletá gymnázia.⁸⁵ Díky počínu zavedení víceletých gymnázií tak definitivně končí éra jednotného školství, které bylo soustavně zaváděno již od Vítězného února 1948.

Základní a střední školství mělo tuto podobu: základní škola, základní umělecká škola, učiliště, střední odborné učiliště, gymnázium, střední odborná škola a speciální školy.⁸⁶ Všechny stupně školského systému byly následně očišťovány od ideologických pasáží, dále byla zrušena povinná výuka ruského jazyka, civilní obrany a dalších předmětů,

⁸³ KALOUS, Jaroslav. Transformace české společnosti, školství a vzdělávání po r. 1989. In: J. Průcha (Ed.), *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 50–55.

⁸⁴ JIREČEK, M. 2014, s. 204.

⁸⁵ *Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstva kultury České republiky*, ročník XLVII (1991), sešit 3, s. 8.

⁸⁶ JIREČEK, M. 2014, s. 204.

naopak byla více posílena výuka cizích jazyků, převážně angličtiny, dále byla povolena nepovinná výuka náboženství.⁸⁷

Značných změn doznaly především společenskovední předměty jako dějepis a občanská nauka. Již dne 5. 12. 1989 byl vydán „*metodický pokyn pro základní a střední školy*“, kterým byla rušena výuka marxismu-leninismu. Nově bylo doporučeno, aby výuka dějepisu končila rokem 1945. Odstraněny byly všechny učebnice, v nichž se jakkoli objevovala „komunistická“ ideologie.⁸⁸

I v průběhu 90. let se vyučovací předměty v jednotlivých ročnících měnily. Stávalo se, že v jednom z ročníků zůstaly předměty stejné, a naopak v jiném se změnil. Odstranit všechny přežitky minulého režimu nebylo jednoduché, proto i toto období procházelo řadou změn, než se jednotlivé předměty ustálily.

a) Vývoj ve 4. ročnících

Ve školních letech 1990/1991–1992/1993 byli žáci čtvrtých ročníků vzděláváni v těchto předmětech: český jazyk a literatura, anglický jazyk, německý jazyk/ruský jazyk, občanská nauka, matematika, fyzika, biologie, tělesná výchova.⁸⁹ Ve školních letech 1993/1994–1994/1995 (v následujícím školním roce čtvrté třídy otevřeny nebyly) přibýly žákům 4. A. navíc předměty dějepis a latina. Naopak žákům 4. B. místo dějepisu a latiny přibýly předměty zeměpis a chemie.⁹⁰ Od školního roku 1996/1997 do školního roku 1998/1999 byli žáci čtvrtého ročníku vzděláváni téměř v totožných předmětech, s jednou malou změnou, latina již byla pouze volitelná.⁹¹ V roce 1999/2000 na gymnáziu Aloise Jiráka v Litomyšli 4. ročník nebyl.

⁸⁷ Tamtéž, s. 204–205.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 4. A, 1990–1991*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹⁰ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 4. A, 4. B. 1993–1994*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹¹ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 4. A, 1996–1997; 1997–1998; 1998–1999*, (uložen bez inventárního čísla u původce).

b) Vývoj ve 3. ročnících

Ve školních letech 1990/1991–1991/1992 byli žáci třetích ročníků vzděláváni v těchto předmětech: český jazyk a literatura, německý jazyk, anglický jazyk, dějepis, občanská výchova, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná výchova.⁹² Ve školním roce 1992/1993 zůstala u žáků 3. B. výuka naprosto stejná, naopak žákům ze 3. A. navíc přibýly předměty zeměpis a latina (bylo to z důvodu, že 3. A. byla zařazena jako tzv. přírodovědná větev, kdežto 3. B. jako větev humanitní).⁹³ Ve 3. A. vydržela tato skladba předmětů až do školního roku 1997/1998 (o rok později 3. ročník na gymnáziu nebyl) a ve školním roce 1999/2000 se povinně přestal vyučovat zeměpis.⁹⁴ Žáci 3. B. byli od školního roku 1990/1991 do školního roku 1995/1996 vzděláváni v naprosto shodných předmětech. V roce 1996/1997 přišla změna, když se název této třídy pozměnil na „septimu“, která byla navíc vzdělávána v chemii. Tato skladba předmětů zůstala až do roku 1999/2000, kdy se v této třídě začal naopak povinně vyučovat zeměpis (4. A. ubyl a přibyl naopak septimě).⁹⁵

c) Vývoj ve 2. ročnících

Druhé ročníky byly ve školním roce 1990/1991 vyučovány v těchto předmětech: český jazyk a literatura, anglický jazyk, německý jazyk, dějepis, zeměpis, matematika, fyzika, chemie, biologie, estetická výchova výtvarná, estetická výchova hudební a tělesná výchova.⁹⁶ V následujících dvou školních letech ve druhém ročníku navíc přibyl předmět základy společenských věd.⁹⁷ Ve školních letech 1993/1994–1996/1997 již nebyly druhé ročníky vzdělávány v předmětu základy společenských věd, ale naopak přibýly latina a informační a výpočetní technika (ve školním roce 1997/1998 druhý ročník otevřen nebyl).⁹⁸ Ve školním roce 1998/1999 již nebyli žáci vyučováni v informační a výpočetní

⁹² Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 3. A, 1990–1991, 1991–1992*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹³ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 3. A, 3. B, 1992–1993, 1993–1994, 1994–1995, 1995–1996, 1996–1997, 1997–1998, 1998–1999*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹⁴ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 3. A, 1999–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹⁵ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha septima, 1999–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹⁶ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 2. A, 1990–1991*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹⁷ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 2. A, 1991–1992*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

⁹⁸ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 2. A, 1993–1994, 1994–1995, 1995–1996, 1996–1997, 1997–1998*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

technice a o rok později se do osnov pro druhý ročník vrátil předmět základy společenských věd.⁹⁹ Od školního roku 1995/1996 přibyla k druhému ročníku navíc ještě sexta, která oproti svým vrstevníkům byla již v tomto roce vzdělávána v občanské nauce. Tato skladba předmětů vydržela v sextě až do roku 1997/1998. V posledních dvou mnou zkoumaných letech se v sextě již nevyučoval zeměpis.¹⁰⁰

d) Vývoj v 1. ročnících

První ročníky byly ve školních letech 1990/1991–1992/1993 vzdělávány v těchto předmětech: český jazyk a literatura, anglický jazyk, německý jazyk, dějepis, zeměpis, matematika, fyzika, chemie, biologie, hudební výchova, výtvarná výchova, tělesná výchova.¹⁰¹ Od školního roku 1993/1994 až do roku 1998/1999 se v osnovách nově objevila informační a výpočetní technika.¹⁰² V posledním mnou zkoumaném roce přibyl žákům navíc ještě předmět základy společenských věd.¹⁰³ Od školního roku 1994/1995 přibyla na litomyšlském gymnáziu kvinta, kde se oproti prvnímu ročníku vyučovala povinně latina. Tato skladba předmětů platila až do školního roku 1997/1998. V posledních dvou letech se v tomto ročníku již nevyučoval předmět informační a výpočetní technika.¹⁰⁴

V průběhu 90. let měli žáci na výběr z celé řady volitelných předmětů: seminář o částech u mechanických strojů, ekonomika, informační soustava organizační, seminář a cvičení z matematiky, seminář a cvičení z chemie, seminář a cvičení z biologie, literární seminář, konverzace v anglickém jazyce, konverzace v německém jazyce, latina, matematicko-fyzikální seminář, strojírenství a programování, seminář z dějepisu, seminář ze zeměpisu, seminář a cvičení z fyziky, seminář z hudební výchovy, společenskovední seminář, seminář z informační a výpočetní techniky, seminář z výtvarné výchovy.¹⁰⁵

⁹⁹ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 2. A, 1999–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

¹⁰⁰ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha sexta, 1998–1999, 1999–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

¹⁰¹ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 1. A, 1990–1991, 1991–1992, 1992–1993*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

¹⁰² Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 1. A, 1993–1994, 1994–1995, 1995–1996, 1996–1997, 1997–1998, 1998–1999*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

¹⁰³ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha 1. A, 1999–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

¹⁰⁴ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni kniha Kvinta, 1994/1995–1999/2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

¹⁰⁵ Archiv Gymnázia Litomyšl, *Třídni knihy, 1990–2000*, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Otevřeny byly nově i nepovinné předměty: řízení motorových vozidel, sportovní hry, základy administrativy, aplikovaná informační a výpočetní technika, historický seminář, deskriptivní geometrie, řečtina, programování, psychologie, výtvarná výchova a francouzský jazyk.¹⁰⁶

3.3. Komparace transformace předmětů v 50. a 90. letech 20. století

Vzdělávání a studium má v naší zemi bohatou tradici. Ačkoli v jednotlivých etapách našich dějin procházelo značnými proměnami, kostra studia zůstávala vždy velmi podobná. Jinak tomu nebylo ani v mnou zkoumaném období. Výsledkem komparace transformace předmětů bude zjištění, které předměty se vyučovaly pouze v 50. letech, tzn. které z nich se alespoň jedenkrát v tomto desetiletí objevily v jakémkoli ročníku, a v 90. letech se v žádném z ročníků již nenalézaly. Stejně tak budou uvedeny ty předměty, které se vyučovaly v posledním desetiletí minulého století a v 50. letech nikoli.

V 50. i 90. letech byli žáci shodně vyučováni v českém jazyce, matematice, fyzice, biologii, chemii, výtvarné výchově, tělesné výchově, dějepise, zeměpise, občanské nauce/v základech společenských věd, latině/deskriptivní geometrii, hudební výchově a dvou cizích jazycích (v 50. letech povinně ruský jazyk, jako druhý nejčastěji francouzský jazyk, případně ještě německý jazyk; v 90. letech: anglický jazyk a německý/francouzský jazyk).

V 50. letech se navíc vyučovaly tyto předměty: filozofie, rýsování, kreslení, psychologie, logika, astronomie, předvojenská výchova, civilní obrana, praktika ze strojírenství, elektrotechniky a zemědělství, zemědělství a strojírenství, praktické cvičení v dílnách a na školních pozemcích, základy výroby. Ani jeden z těchto předmětů se ve výuce v 90. letech neobjevil. Bylo to dáno tím, že např. předměty filozofie, logika a psychologie byly součástí předmětu základy společenských věd, rýsování bylo součástí matematiky, úvod do astronomie součástí fyziky a kreslení mělo název výtvarná výchova. Ostatní předměty jsou příznačné pro dobový režim v 50. letech, proto v období po Sametové revoluci již vyučovány nebyly. Jediným předmětem, který se objevuje navíc v osnovách jednotlivých ročníků v průběhu 90. let, a v 50. letech se nevyučoval, je informační a výpočetní

¹⁰⁶ Tamtéž.

technika. Je naprosto logické, že tento předmět v průběhu 50. let vyučován nebyl, jelikož znalost počítačové techniky nebyla v tuto dobu tolik na vzestupu jako v pozdějších letech.

Jak je tedy možné vidět z výše uvedené transformace předmětů, kostra výuky zůstala i po pádu komunistického režimu stejná. Naopak v období 50. let byli žáci vyučováni ve více předmětech než v době pozdější.

4. Písemné maturitní práce z českého jazyka

Tato kapitola je věnována maturitním tématům z českého jazyka a literatury zadávaným v průběhu celých 50. let. Cílem této kapitoly je přinést náhled na jednotlivá maturitní témata zadávaná žákům v průběhu již zmiňovaného časového období. Sekundárním cílem je ukázat, jak se jednotlivá témata lišila, a v čem se naopak podobala, popř. do jaké míry byla zasažena komunistickou ideologií. Na níže uvedených řádcích se také zmíním o tom, kolik žáků bylo k maturitní zkoušce připuštěno, jaké žánry byly nejčastěji zvoleny atp.

Je zřejmé, že socialismus neměl vliv pouze na předměty, jako byl dějepis a občanská nauka. Na středních školách, gymnázia nevyjímaje, se vliv socialismu projevil také v zaměření maturitních prací z českého jazyka. Gymnazisté si každý rok mohli vybrat ze tří témat a následně o jednom z nich psát.

Aby mohla proběhnout maturitní zkouška dle československého práva, bylo nutné mít na paměti těchto 8 bodů: „1) pro písemnou práci jazyka českého je vyměřena doba 5 hodin, pro ostatní práce doba 3 hodin; 2) Čas, jehož je potřeba k nadiktování úkolů, a čtvrt hodinka, povolená kandidátům na rozmyšlenou k volbě temat, se do pracovní doby nepočítají.; 3) při písemných pracích z cizích jazyků jest kandidátům dovoleno užívat slovníků.; 4) Dozory se konejte s veškerou opravdovostí! Dozírající profesor, necht' se věnuje úplně dozoru a nevypomáhá nijak kandidátům při práci.; 5) Každý pokus podvodu buď oznámen řediteli hned po skončení hodiny dozoru.; 6) Kandidáti musí býti na všech svých papírech a poznámkách, jichž při práci užívají, podepsáni. To zkontroluje dozírající profesor hned v první hodině pracovní.; 7) Na každou odevzdanou práci poznamená dozírající profesor dobu, kdy byla odevzdána, a připojí svůj podpis. Totéž zapíše i do protokolu.; 8) Dozírající profesori vyplňte vždy pečlivě příslušné rubriky tohoto protokolu.; 9) když byly všechny práce sebrány, odevzdá je dozírající profesor i s protokolem ihned řediteli. Budiž pečlivě dbáno toho, aby nezůstaly žádné úřední listiny v pracovní místnosti.“¹⁰⁷

V den, kdy se konala tzv. „zkouška dospělosti“, se všichni kandidáti sešli před 8. hodinou ve společné místnosti, kde je ředitel školy společně s profesory poučil o ustanoveních, která se týkala písemných závěrečných zkoušek. Poté byli žáci poučeni o následcích, které by nastaly v případě podvádění, opisování a dalších zakázaných

¹⁰⁷ SOKA Svitavy. Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, inv. č. 763, kart. 47/2.

činností. Jakmile byli žáci o všem podstatném vyrozuměni, profesorka Červinková otevřela zapečetěnou obálku s maturitními tématy, napsala je na tabuli, a nakonec přečetla připojená vysvětlení. Posledním úkolem žáků bylo vybrat si jedno z uvedených témat, a poté již mohli začít psát.¹⁰⁸

4.1. Školní rok 1949/1950

K maturitní písemné zkoušce z českého jazyka a literatury bylo ve školním roce 1949/1950 připuštěno celkem 25 žáků (13 chlapců a 12 dívek), kteří svou závěrečnou zkoušku konali dne 24. 4. 1950 od 8:30 hod. Na výběr měli z těchto tří témat: 1) Naše cesta k socialismu (úvaha); 2) Revoluční rok 1948 (pojednání); 3) Česká literatura mezi oběma světovými válkami (pojednání na základě četby).¹⁰⁹ Ze všech maturantů si první téma vybralo 15 z nich, druhé téma si následně vybralo 10 žáků a třetí si nezvolil vůbec nikdo.¹¹⁰

Jak je možné vidět z těchto témat, první dvě se přímo dotýkají socialismu a v jistých ohledech se velmi prolínají. V obou dvou mohli žáci psát o tzv. vítězném únoru a komunistickém převratu v tehdejší Československu. Výjimkou je až třetí téma, které je zaměřené na českou literaturu. Ale i v tomto případě mohli žáci využít socialistické tematiky, neboť řada literátů byla levicově orientovaná. Mezi žánry si však žáci příliš vybrat nemohli, jelikož v druhém i třetím tématu šlo shodně o pojednání. Jediným odlišným žánrem byla tedy úvaha.

4. 2. Školní rok 1950/1951

Písemná maturitní zkouška se v tomto školním roce konala dne 23. 4. 1951. Účastnilo se jí celkem 24 žáků (12 chlapců a 12 dívek), kteří měli na výběr z těchto témat: 1) Jedinou materiální základnou socialismu může být velký strojný průmysl, schopný reorganizovat i zemědělství – V. I. Lenin (referát v technickém kroužku); 2) Třídní kořeny bojů o

¹⁰⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 764, kart. 47/3.

¹⁰⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 763, kart. 47/2.

¹¹⁰ Tamtéž.

Wolkera (rozbor situace na kulturní frontě po r. 1920); 3) Asijské národy bojují za mír světa (dopis korejskému studentovi).¹¹¹

První téma si vybralo 5 maturantů, druhé si zvolil pouze 1 žák, načež nejpříhodněji se dle počtu odevzdaných prací jeví až poslední téma, které si vybralo 18 maturantů.¹¹² Socialismus je do jisté míry obsažen ve všech třech maturitních tématech. Třetí téma je dokonce bezprostřední reakcí na situaci v Koreji, kde od června 1950 zuřila válka. Dopis korejskému studentovi měl být jakýmsi doporučením, aby zdejší studenti neusilovali o imperialistické souznění se Západem, ale aby dali přednost „mírovějšímu“ socialistickému zřízení. Ačkoli se druhé téma zdánlivě týká pouze literatury, prvky socialismu a komunismu v něm najdeme už jen skrze nadpis začínající slovy: „*Třídní kořeny...*“ Oproti předešlému roku byl patrný posun v počtu žánrů, neboť si žáci mohli vybrat mezi referátem, rozbořem a dopisem.

Jeden z gymnazistů se v témže školním roce rozhodl využít pro maturitní zkoušku z českého jazyka a literatury termínu 7. 5. 1951, kdy maturitní zkouška začala v 8:25 hod. Na výběr měl z těchto tří témat: 1) Dědictví J. K. Tyla (výklad pokrokových tendencí ve vývoji našeho divadlnictví); 2) Slovensko v pětiletém plánu (souhrn z referátů na ÚV KSČ a ÚV KSS); 3) Hrdinové práce (projev k propůjčení řádu Republiky a řádu Práce).¹¹³

Na výběr bylo opět z jednoho literárního tématu a dvou témat, která se opět socialismu přímo dotýkala. První z nich se vztahovalo k našemu významnému literátovi, J. K. Tylovi. Druhé bylo zaměřeno na první pětiletku, která byla v Československu zahájena v roce 1949. Třetí mělo oslavovat dělnickou třídu, popř. její nejúspěšnější členy, kteří byli hodni vyznamenání. Stejně jako tomu bylo o měsíc dříve, tak i v tomto případě bylo možné, aby si žáci vybrali ze tří žánrů, šlo o výklad, referát a projev.

4. 3. Školní rok 1951/1952

Ve školním roce 1951/1952 bylo k písemné maturitní zkoušce z českého jazyka připuštěno celkem 14 žáků (8 chlapců a 6 dívek). Slohové práce se psaly dne 21. 4. 1952

¹¹¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 764, kart. 47/3.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

od 8:30 hodin.¹¹⁴ Maturanti si mohli vybrat jedno z těchto témat: 1) „Chceme mnoho od naší inteligence: nové smělé vynálezy a pracovní metody, jednoduché a rychlé úřadování a také tu píseň, která by nám zněla do kroku!“ K. Gottwald (pojednání o úkolech inteligence v socialistickém řádu); 2) Lidovost díla Nerudova (rozbor); 3) Minulost a přítomnost našich styků s Německem (úvaha).¹¹⁵

První téma si vybrali 4 žáci, druhé si poté vybralo zbývajících 10. Poslední téma si nevybral nikdo. Žánry byly v tomto roce poměrně různorodé, když bylo možné napsat pojednání, rozbor a úvahu. První téma se přímo dotýkalo socialismu, zde měli žáci popsat úlohu jich samých a jejich vrstevníků v socialistickém řádu. Druhé bylo literární, nicméně mělo odkazovat na lidovou tradici československých občanů. Poslední téma bylo silně zasažené nacionalismem, jelikož se žáci měli zamyslet nad našimi dřívějšími vztahy s Německem.

4. 4. Školní rok 1952/1953

Maturitní písemné práce z českého jazyka a literatury se ve školním roce 1952/1953 účastnilo celkem 16 žáků (14 chlapců a 2 dívky). Slohová práce byla zahájena dne 20. 4. 1953 od 8:20 hod.¹¹⁶ Na výběr bylo z těchto tří témat: 1) Ivan Olbracht – spolubojovník za vítězství naší dělnické třídy (rozbor díla); 2) Poslední rok Gottwaldovy pětiletky (pojednání); 3) Ilja Bart: Pozdrav novému prezidentu: Buď naše láska k zemi Stalinově nejryzejší kov! Na věčné časy gottwaldovská Praha bude sestrou Moskvy! Ať žije v Kremlu soudruh Malenkov! Ať žije na Hradčanech soudruh Zápotocký! (úvaha k nastoupení nového dělnického prezidenta).¹¹⁷

První téma si vybralo 11 žáků. Pouze 1 si zvolil druhé téma a pro třetí se rozhodli zbývajících 4 žáci. Stejně jako v předešlém roce bylo na výběr ze tří literárních žánrů. Tentokrát šlo o rozbor, pojednání a úvahu. Všechna výše uvedená témata byla úzce spjata s tematikou socialismu. První bylo opět literární, přičemž cílem žáků bylo rozebrat dílo Ivana Olbrachta. Druhé téma se vztahovalo k první pětiletce, která měla v roce 1953

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 765, kart. 47/4.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 766, kart. 47/5.

ukončit svoji platnost. Dne 14. 3. 1953 zemřel první komunistický prezident Klement Gottwald a jeho nástupcem se stal Antonín Zápotocký. A právě novému prezidentovi bylo věnováno poslední téma. Žáci se zde měli zamyslet nad tím, jak bude dále nový prezident budovat socialismus a v čem naváže na práci Klementa Gottwalda.

V témže školním roce se 18 žáků (9 chlapců a 9 dívek) zúčastnilo srpnového termínu, který byl vypsán na 10. 8. 1953 a začínal od 10:30 hod.¹¹⁸ Na výběr bylo z těchto tří slohových témat: 1) Rozbor díla některého našeho laureáta státní ceny na základě vlastní četby (Marie Pujmanová: Život proti smrti; V. Řezáč: Nástup); 2) Socializace vesnice a agro technika (pojednání); 3) Stalin: Aby se odstranila nevyhnutelnost válek, je nutno zničit imperialismus (úvaha).¹¹⁹

První téma bylo vybráno 9 žáky, druhé 6 a poslední téma si vybrali zbylí 3. První téma bylo věnováno literatuře. Druhé a třetí téma bylo ryze socialistického rázu. Druhé se týkalo socializace vesnice, zavádění zemědělských družstev, zavádění nových zemědělských strojů do výroby apod. Ve třetím z nich se měli žáci zamyslet nad citátem J. V. Stalina o odstranění imperialismu jako záruky mírové cesty. Stejně jako v dubnovém termínu měli žáci na výběr ze tří žánrů, a to rozbor díla, pojednání a úvahu.

4. 5. Školní rok 1953/1954

Ve školním roce 1953/1954 se písemné maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury zúčastnilo celkem 21 žáků (10 chlapců a 11 dívek), jejichž „zkouška dospělosti“ byla zahájena dne 3. 5. 1954 od 8:30 hod. Na výběr byla tato tři témata: 1) Význam tělovýchovy a sportu pro harmonický vývoj člověka (odborné pojednání); 2) Krásy naší vlasti a práce našeho lidu (pojednání); 3) Význam poezie a literatury vůbec, v boji o nového člověka (úvaha).¹²⁰

První téma si zvolilo 11 žáků, druhé 8 a poslední téma si vybrali 2 žáci. První a třetí téma se přímo socialismu tentokrát nedotýkalo. V prvním se měli žáci zamyslet, jaký význam měl sport pro člověka v jeho fyzickém i duševním vývoji. Třetí bylo opět zaměřeno

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 767, kart. 47/6.

na literaturu. Pouze druhé téma bylo přímo ovlivněné socialismem. Žáci zde měli popsat, jaké krásy naše země nabízí a co všechno vyrobil československý lid.

Co se týče žánrů, měli žáci v tomto školním roce na výběr pouze ze dvou. První a druhé téma bylo pojednáním, přičemž na první z nich bylo nahlíženo jako na odborné, zbylým žánrem byla úvaha.

4. 6. Školní rok 1954/1955

Ve školním roce 1954/1955 bylo k maturitní zkoušce připuštěno celkem 25 žáků (12 chlapců a 13 dívek), jejichž písemná maturitní práce z českého jazyka byla zahájena dne 2. května 1955 od 8:40 hodin.¹²¹ Na výběr bylo z těchto tří témat: 1) Deset let hospodářského a kulturního rozvoje Osvobozeného Československa, 1945–1955 (výklad); 2) „Život proti smrti“, obraz boje pokrokové inteligence proti fašismu (rozbor románu M. Pujmanové); 3) Význam I. Celostátní spartakiády (úvaha).¹²²

První téma si vybralo 17 žáků, druhé zpracovali 4 maturanti a zbylí 4 psali třetí téma. První a třetí téma se opět přímo dotýkaly socialismu. V prvním z nich měli žáci za úkol popsat, jak velký rozvoj zaznamenalo československé hospodářství a kultura, od doby osvobození od nacistické nadvlády. Ve třetím se posléze měli žáci zamyslet nad důležitostí první celostátní spartakiády, která proběhla v roce 1955. Druhé téma bylo opět věnované literatuře. Stejně jako v předešlých letech měli žáci na výběr ze tří žánrů, tentokrát šlo o výklad, rozbor a úvahu.

4.7. Školní rok 1955/1956

Ve školním roce 1955/1956 psalo písemnou maturitní práci z českého jazyka a literatury celkem 36 maturantů (25 chlapců a 10 dívek). Tento nezvykle velký počet byl zaviněn tím, že se maturitní zkoušky tentokrát účastnily dvě třídy. Tzv. „zkouška dospělosti“ byla zahájena dne 2. května 1956 od 8:40 hod. Na výběr bylo z těchto tří témat: 1) Zhodnocení práce školské organizace ČSM v uplynulém školním roce (referát

¹²¹ Tamtéž.

¹²² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 768, kart. 48/1.

na schůzi školské organizace ČSM); 2) „Knihy jsou škola, a to škola pro mládež i dorostlé, škola všestranná, kde vyučuje mnoho moudrých učitelů“ K. H. Borovský (úvaha o významu knihy); 3) Umělé hmoty v rozvoji Československého hospodářství (výklad).¹²³

První téma bylo vybráno 6 žáky, druhé dokonce 12 a poslední zbylými 10.¹²⁴ Tentokrát se socialismu přímo nedotýkalo žádného z témat. Ačkoli skrytě vliv socialismu můžeme nalézt v prvním i třetím tématu. V prvním měli žáci za cíl zhodnotit práci školské organizace ČSM, tzn. jak si vedla, co by bylo třeba případně zlepšit apod. Druhé patřilo opět československé literatuře, žáci se zde měli zamyslet, jak důležitou roli hrály knihy v životě lidí. Ve třetím měli žáci popsat rozvoj umělých hmot v československém hospodářství. Stejně jako v předešlých letech měli žáci na výběr ze tří žánrů, jednalo se o referát, úvahu a výklad.

V témže školním roce, dne 12. 6. 1956, konali svou písemnou práci také tzv. pracující žáci (jednalo se o žáky, kteří nestudovali na gymnáziu prezenční formou). Celkem bylo těchto žáků 58 (30 chlapců a 28 dívek). Na výběr měli z těchto tří témat: 1) Náš školní výlet (dopis pionýrce z jiné školy); 2) V čem se mi stala postava přečtené knihy vzorem (charakteristika); 3) Můj vlastní výrobek (popis postupu práce).

První téma si vybralo 27 žáků, druhé 23 žáků a poslední téma zbylých 8.¹²⁵ Ani zde tematiku socialismu přímo nenalezneme. Nicméně skrytě ji můžeme objevit v prvním i druhém tématu. V prvním měli žáci za úkol napsat dopis o školním výletě pionýrce z jiné školy. Druhé patřilo opět literatuře. Žáci si zde mohli dle vlastního uvážení vybrat literární postavu, která se jim stala vzorem. I toto téma mohlo být dle libosti popsáno tak, aby odpovídalo komunistické ideologii. V posledním tématu žáci popisovali svůj vlastní výrobek. Na výběr bylo znovu ze tří žánrů: z dopisu, charakteristiky a popisu.

4. 8. Školní rok 1956/1957

Ve školním roce 1956/1957 bylo k písemné maturitní zkoušce z českého jazyka a literatury připuštěno celkem 33 žáků ze dvou tříd (15 chlapců a 18 dívek). Slohová práce

¹²³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 769, kart. 48/2.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

byla zahájena dne 6. 5. 1957 od 8:25 hod.¹²⁶ Na výběr bylo z těchto tří témat: 1) Film, který mě v posledním roce zaujal (úvaha); 2) Nafta a její národohospodářský význam (výklad); 3) Petr Bezruč „Já“ (rozbor první části básně).¹²⁷

První téma si vybralo 15 žáků, druhé 10 dalších a pro třetí se rozhodlo zbylých 8 maturantů. Ani jedno z výše uvedených témat nebylo ryze socialistické. V prvním z nich bylo úkolem žáků vybrat libovolný film, který je zaujal a následně napsat, čím byl zajímavý, čím se odlišuje od jiných filmů apod. Ve druhém tématu měli žáci za úkol vysvětlit, jak důležitou roli hraje nafta v lidských životech. Poslední patřilo opět české literatuře, tentokrát Petru Bezručovi. Co se týče žánrů, tak i v tomto školním roce měli žáci na výběr ze tří možností: z úvahy, výkladu a rozboru básně.

Na podzim v témže školním roce, psali slohovou práci dva chlapci. Na výběr měli z těchto tří témat: 1) Jak stroje změnil život člověka (výklad); 2) Kniha v našem životě (výklad na základě četby); 3) Kdo nepostupuje, jde zpět (úvaha).¹²⁸

Oba z nich se rozhodli pro první z výše uvedených témat. Stejně jako tomu bylo v měsíci květnu, tak ani v tomto případě nebylo žádné téma přímo zaměřeno na socialismus. V prvním z nich měli žáci za úkol vysvětlit, jak stroje změnil život člověka, zda ho posunuly dál, nebo dokonce, jestli hrozí nějaká rizika, která by mohla zavedením nových strojů vzniknout. Druhé téma se týkalo československé literatury. Zde měli maturanti popsat, jak důležitou roli hraje kniha v našich životech. Třetí sloužilo k zamýšlení, jakým směrem míří současná lidská společnost.

Co se týče žánrů, na podzim byli chlapci o jeden ochuzeni, jelikož v měsíci květnu měli žáci na výběr ze tří žánrů, ale nyní pouze ze dvou. První a druhé téma bylo totiž shodně výkladové, třetí následně úvahové.

4. 9. Školní rok 1957/1958

Ve školním roce 1957/1958 se písemné maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury zúčastnilo celkem 51 žáků (19 chlapců a 32 dívek) ze třídy XI. A. a XI. B.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 771, kart. 49/1.

¹²⁸ Tamtéž.

Tzv. „zkouška dospělosti“ byla zahájena dne 5. května 1958 od 8:30 hod. Na výběr bylo z těchto tří témat: 1) Jak se mění mapa světa v našem století (úvaha); 2) Obraz Slovenského národního povstání v Jilemnického kronice (výklad); 3) Význam těžkého strojírenství pro rozvoj našeho národního hospodářství (výklad).¹²⁹

První téma si vybrali pouze 2 žáci, druhé následně 15 žáků a poslední téma dokonce 34 žáků.¹³⁰ Ani jedno z nich však opět nebylo ryze socialistické, nicméně skrytě zde tento pojem nalézt můžeme. V prvním se měli žáci zamyslet, jakými změnami prošla mapa světa ve 20. století. Zde měli žáci skutečně velkou možnost výběru. Mohli začít již situací před I. světovou válkou, následně popsat rozklad Rakouska-Uherska a vznik nových států, svět za II. světové války a svět po ní, ale také bezprostřední změny, které byly pro 50. léta čerstvé, jako například změna mapy po Korejské válce (ačkoli změna hranic byla jen nepatrná), vznik dvou supervelmocí a jejich vliv v Evropě apod. Druhé téma se opět vztahovalo k československé literatuře, jelikož zde měli žáci popsat obraz Slovenského národního povstání v Jilemnického kronice.¹³¹ Ve třetím tématu měli žáci popsat, jaký vliv mělo těžké strojírenství na rozvoj národního hospodářství (dnešní ekonomika).

Co se týče žánrů, měli žáci na výběr tentokrát pouze ze dvou, jelikož druhé a třetí téma bylo shodně výkladové. Zbylým žánrem byla úvaha. Nicméně, jak je možné vidět z výše uvedených počtů, žákům to příliš nevadilo, jelikož, až na dvě výjimky, se stejně všichni rozhodli pro výklad.

4. 10. Školní rok 1958/1959

V tomto školním roce maturovaly opět dvě třídy, konkrétně XI. A. a XI. B. K maturitní zkoušce bylo připuštěno celkem 60 žáků (30 chlapců a 30 dívek). Maturitní práce byly zahájeny dne 5. 5. 1959 od 8:30 hod. Žáci měli na výběr z těchto tří témat: 1) Sjednocení Německa a otázka míru ve světě (úvaha); 2) Charakteristické rysy tvorby Jiřího Wolкера

¹²⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 772, kart. 49/2.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Peter Jilemnický byl slovenský spisovatel, novinář, učitel a komunistický politik českého původu. Jeho kronika má být jakousi reportážní rekonstrukcí událostí Slovenského národního povstání ve vesničce Čierny Balog.

(výklad k 35. výročí básnickovy smrti); 3) Úloha Pionýrské organizace ČSM ve výchově naší mládeže (pojednání k 10. výročí založení pionýrské organizace).¹³²

První téma si vybralo celkem 12 žáků, druhé 20 žáků a poslední zbylých 18. Opět ani jedno z nich nebylo zcela socialistické. Ovšem v prvním a třetím tématu jistě skrytě socialismus nalézt můžeme. V prvním se měli žáci zamyslet nad důležitostí sjednocení Německa, jaký by to mělo vliv na mír ve světě. Druhé téma opět patřilo československé literatuře, konkrétně Jiřímu Wolkerovi a jeho tvorbě. Ve zbývajícím tématu měli žáci za úkol popsat, jakou úlohu hrála Pionýrská organizace ČSM ve výchově naší mládeže, jaký měla na děti vliv apod. Co se týče žánrů, měli žáci na výběr z úvahy, výkladu a pojednání.

4. 11. Školní rok 1959/1960

V tomto školním roce maturovaly rovněž dvě třídy, XI. A. a XI. B. K maturitní zkoušce bylo připuštěno celkem 61 žáků (32 chlapců a 28 dívek). Maturitní práce byly zahájeny dne 19. 4. 1960 v 8:15 hod. Maturanti měli na výběr z těchto tří témat: 1) Překovejme meče v pluhy (úvaha k sovětským návrhům na odzbrojení); 2) Naše vlast patnáct let po osvobození sovětskou armádou (pojednání o dosažených výsledcích v některém úseku hodnocení socialistické vlasti); 3) Škola se přibližuje životu (úvaha o zkušenostech z exkurzí a výroční práce).¹³³

První téma si vybralo celkem 8 žáků, druhé 50 dalších a poslední pouze tři. První dvě témata jsou ryze socialistická. První z nich je úvahové, má vést k zamyšlení o cestě k věčném míru, který světu zprostředkuje socialistické zřízení pod vedením SSSR. V druhém tématu měli žáci naopak popsat, jakých výsledků z hlediska socialistického zřízení dosáhla naše vlast od osvobození Rudou armádou. Třetí téma není sice striktně socialistické, ale minimálně skrytě v něm dobové smýšlení nalézt můžeme. Co se týče žánrů, měli žáci na výběr pouze ze dvou. Dvě témata byla totiž úvahová a zbylé jedno pojednávající.

Pro podzimní termín maturitních zkoušek byla vypsána tato tři témata: 1) Setkání státníků přispívají k řešení mezinárodních problémů (úvaha); 2) Protiválečné tendence v díle

¹³² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 773, kart. 50/1.

¹³³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. *Gymnázium Litomyšl II. maturitní písemná zkouška z češtiny*, inv. č. 774, kart. 50/2.

Karla Čapka (literární pojednání); 3) Péče strany a vlády o zvyšování životní úrovně pracujícího lidu v Československu (návrh referátu k předvolební kampani).¹³⁴

Podzimního termínu se však zúčastnil pouze jeden žák, který si vybral třetí téma. První a třetí téma byly opět ryze socialistické. V prvním z nich se žáci měli zamyslet nad tím, jaké přínosy přináší setkání jednotlivých státníků k řešení zásadních mezinárodních problémů. Ve třetí měli žáci vypracovat referát o tom, jak se díky KSČ zvyšuje úroveň pracujícího lidu, kolik toho strana pro lid dělá apod. Druhé téma bylo opět literární. Výběr z žánrů měli žáci větší než v dubnovém termínu. Nyní si mohli vybrat dokonce ze tří: z úvahy, literárního pojednání a referátu.

4. 12. Shrnutí

Jak je možné vidět ve výše uvedeném textu, po celá 50. léta měli žáci na výběr ze tří maturitních témat, z nichž se vždy jedno, mimo dubnový termín ve školním roce 1959/1960, vztahovalo k československé literatuře. Ne vždy se písemné maturitní práce týkaly přímo socialistické tematiky, nicméně velmi často ji zde můžeme naléznout alespoň skrytě.

Názvy jednotlivých témat se velmi často vztahovaly k bezprostředním událostem v 50. letech. Řadu z nich však nemusíme přímo označit za socialistické, ale například za studenovělečné, neboť reagovaly přímo na mezinárodní situaci ve světě. Příkladem může být téma ze školního roku 1957/1958 „*Jak se mění mapa světa v našem století*“. Mnoho žáků zde odkazuje na válku v Koreji, která probíhala mezi lety 1950–1953, další žáci popisovali konflikt ve Vietnamu, který započal již v roce 1955, ale hlavní boje začaly právě v roce 1957. Dalším příkladem může být téma ze školního roku 1959/1960 „*Překovejme meče v pluhy (úvaha k sovětským návrhům na odzbrojení)*“, které přímo reaguje na Deklaraci Sovětského svazu ze dne 18. 9. 1959 na všeobecné a úplné odzbrojení, které mělo být uskutečněno v období následujících čtyř let.

Stejně tak reagují maturitní témata na bezprostřední situaci v Československu. Příkladem může být smrt Klementa Gottwalda a příchod jeho nástupce Antonína Zápotockého v tématu z roku 1952/1953 „*Ilja Bart: Pozdrav novému prezidentu: Bud' naše láska*

¹³⁴ Tamtéž.

k zemi Stalinově nejryzejší kov! Na věčné časy gottwaldovská Praha bude sestrou Moskvý! Ať žije v Kremle soudruh Malenkov! Ať žije na Hradčanech soudruh Zápotocký! (úvaha k nastoupení nového dělnického prezidenta)“. Případně téma dotýkající se spartakiády konané v roce 1955, jenž bylo psáno ve školním roce 1954/1955. V neposlední řadě se některá z témat vztahovala k oslavám Sovětského svazu, především v reakci na výročí osvobození od nacistické okupace.

Jak je tedy možné vidět z výše uvedených maturitních prací z českého jazyka, výběr témat nebyl náhodný. Drtivá většina z nich se vztahovala k dobovým událostem, ať už z Československa nebo zahraničí. Maturitní témata z českého jazyka také mohla straně posloužit jako jakási kontrola nad smýšlením inteligence, zda přemýšlí a jedná dle idejí marxismu-leninismu, aby KSČ mohla případně zabránit vzniku nových schopných, samostatně smýšlejících lidí vzdělaných na kvalitních školách.

V rámci žánrů měli žáci nejčastěji na výběr mezi výkladem a úvahou. V některém školním roce měli žáci na výběr pouze ze dvou žánrů, jelikož dva z nich byly např. shodně výkladové. Nicméně i tak písemnou maturitní práci drtivá většina žáků zvládla velmi dobře a mohli se tak těšit z řádného ukončení středoškolského vzdělání.

Jak tedy vyplývá i z této kapitoly, socialismus se skutečně projevil i v písemných maturitních zkouškách z českého jazyka. Mimo dějepisu a občanské výchovy nebyl ani český jazyk a literatura ušetřen od charakteristických znaků dobové ideologie. Proto je zřejmé, že funkce vzdělávání působila ve směru přizpůsobení se určitým požadavkům vyplývajícím z politických a ekonomických úrovní (výchova k loajalitě vůči politickým celkům, osvojení předpokladů na budoucí zaměstnání, ať již v plánované nebo tržní ekonomice) a rovněž v působení napříč předměty na osvojení preferovaných hodnot (kolektivismus, solidarita na straně jedné a individualismus, liberálnost, produktivita a individuální odpovědnost a svobody na straně druhé).

5. Vývoj a přeměna předmětu dějepis v 50. letech 20. století

V průběhu 50. let docházelo ke značným změnám v československém školství. Těmto změnám se nevyhnul ani školní předmět dějepis. Tato kapitola si klade za cíl podrobně rozebrat předmět dějepis, který byl nejvíce regulován marxisticko-leninistickým smýšlením. Primárním cílem této kapitoly je rozbor a analýza učebnic využívaných na gymnáziu v rámci výuky dějepisu, tzn. jak byla jednotlivá témata reinterpretována v rámci politického režimu a zda platí tvrzení, že socialistické zřízení vykládalo dějiny tak, že směřují k určitému ideálu.

Sekundárním cílem kapitoly je ukázat, která témata byla v tomto období protěžována a která naopak upozaďována. Z tohoto období se na gymnáziu v Litomyšli bohužel nedochovaly přesné soupisy využívaných učebnic. Nicméně i přesto se dá tento problém snadno vyřešit. Vzhledem k tomu, že školství bylo centrálně řízeno státem, byly i učebnice do jednotlivých předmětů všude stejné. Jistě není žádným překvapením, že v počátcích 50. let byla většina učebnic od autorů tehdejšího Sovětského svazu, nebo byly alespoň po vzoru těchto autorů utvářeny. Většina těchto učebnic byla používána nepřetržitě po celá 50. léta. Často jediné, v čem se tyto učebnice lišily, byl rok vydání a číslo vydání.

Komparace jednotlivých témat bude provedena na základě analýzy učebnic prostřednictvím metody ideál-typizace Maxe Webera. Ve školním roce 1953/1954 došlo k razantní změně ve vzdělávacím procesu, neboť Národní shromáždění vydalo nový zákon (č. 31/1953 Sb.), který ustanovil, že současné školy národní, školy střední a gymnázia se přetransformují již počátkem školního roku 1953/1954 na všeobecně vzdělávací školy.¹³⁵ Proto bude komparace zaměřena na porovnání učebnic, které byly využívány před touto razantní změnou, s učebnicemi, které byly na gymnáziu využívány po školním roce 1953/1954. Na základě toho bude možné určit, jak se výuka dějepisu změnila, zda byla některá témata přetransformována, zda se změnila náročnost studia apod.¹³⁶

¹³⁵ *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IX. (1953), sešit 18, s. 129.

¹³⁶ Komparace neboli srovnání je vzájemné přiřazování jevů těsně k sobě, kde uvažujeme o jejich podobnostech a rozdílech. Tato metoda je v poslední době velmi oblíbená. Řadu příkladů nalezneme i v pedagogické oblasti, kde se komparativní analýza objevuje například v porovnání vzdělávacích systémů v Evropě/ve světě, díky čemuž se dozvídáme o rozdílech ve vzdělání v jednotlivých státech.

5.1. Max Weber a jeho ideální typ

Max Weber byl německý sociolog, filosof, právník a politický ekonom. Jeho myšlenky zásadně ovlivnily společenskovědní výzkum. Dodnes patří jeho díla k nejcitovanějším z celého sociologického spektra.¹³⁷ Jeho největší zásluhou pro společenské vědy je bezesporu nový přínos v oblasti metodologie. Dle Weberova názoru je nutnou součástí každého poznání tzv. „vztahování k hodnotám“, které umožní badateli orientovat se v nekonečném množství faktů pomocí určitého konstruktů, který on sám považuje za nejdůležitější. Uvádí, že realita je natolik složitá, že kdykoli ji pojmenujeme, uchopíme pouze její část a mnohem více aspektů ztratíme. Pokud je naším cílem striktně pojmenovávat určité jevy, které v ní existují, vytváří Weber ideálně-typický pojmový aparát, jakožto základní metodologickou pomůcku společenských věd. Ideální typ popisuje jako „fiktivní konstrukci, která nám má pomoci pochopit zvláštnosti reálného dění.“¹³⁸

Podle Maxe Webera v sobě každý logický pojem obsahuje soud o typických podmínkách směny, díky čemuž získává genetickou povahu a v logickém smyslu se stává ideálně-typickým, tzn. postupně se vzdaluje od empirické skutečnosti, která může být pouze s ním srovnávána a jen k němu se může vztahovat. Jelikož hlavním cílem této tvorby pojmů je odhalení toho, co je specifické na povaze jednotlivých příkladů.¹³⁹

Weber říká, že: „Ideální typ je tvořen jednostranným zdůrazněním jednoho nebo více pohledů a syntézou velkého množství širších, diskrétních, více či méně přítomných a občas

KOVANDOVÁ, Petra. *Komparace vzdělávacích systémů v České republice a Španělsku*. České Budějovice, 2011. Diplomová práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích. Katedra pedagogiky a psychologie, 117 s. Dalším velmi populárním trendem komparace v rámci pedagogiky je porovnání mezi kvalitou veřejného a soukromého školství. KOUPÁ, Jolana. *Komparace činnosti a hospodaření vybrané soukromé a veřejné střední školy*. Brno 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Ekonomicko-správní fakulta, 51 s.

¹³⁷ KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 237. ISBN 80-86429-52-0.

¹³⁸ Tamtéž, s. 261.

¹³⁹ WEBER, Max, HAVELKA, Miloš. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009, 52–53 s. ISBN 978-80-7298-389-6.

*nepřítomných konkrétních individuálních jevů, které jsou uspořádány podle těchto jednotlivě zdůrazňovaných názorů do jednotného analytického konstruktů.*¹⁴⁰

Autor rovněž varuje a důrazně upozorňuje, že ideální typ neobsahuje prvek hodnocení. Ideální neznamena perfektní nebo dokonalý a už vůbec ne správný! Mohou totiž existovat např. ideální typy nevěstinců, drogových dealerů či obchodníků se zbraněmi, a přesto to budou ideální typy.¹⁴¹

Jelikož je ideální typ součástí našeho pojmového jazyka, podmíněného dobou, je proto i on pouze součástí doby, kdy vznikl. Stejně jako jednotlivá slova v naší řeči mění v průběhu času svůj význam, potkává to samé i výše zmiňovaný ideální typ. Weber rovněž uvádí, že tento pojem se ve skutečnosti empiricky nikde nevyskytuje. Hlavním cílem pro historickou práci je v každém jednotlivém případě zjistit, jak se skutečnost k vymezenému ideálnímu typu přibližuje nebo vzdaluje.¹⁴²

Pro účely komparace jsem se tak rozhodl využít princip ideál-typizace Maxe Webera. Cílem této kapitoly je na základě abstrahování společných znaků konkrétních příkladů vytvořit konstrukt tzv. ideálního typu. Jednotlivé učebnice budou mezi sebou porovnány tak, aby vznikl jakýsi ideální pohled na dobové zásahy do školství, tzn. jak se jednotlivé „komunistické“ pojmy projevovaly v průběhu výkladu celých lidských dějin.

Před samotnou analýzou je nezbytné vymezení důležitých pojmů, které jsou pro období 50. let příznačné a budou mnou v učebnicích vyhledávány a skládány do jednotného celku. Na základě těchto pojmů bude snazší určit, do jaké míry jsou jednotlivá témata zatížená dobovým režimem. Prvním důležitým pojmem je „*ideologie*“. Tento pojem poprvé využil již v období osvícenství v 18. století francouzský filosof a politik Antoine Destutt de Tracy.¹⁴³ V dnešní době existuje celá řada definic tohoto pojmu. Osobně se nejvíce přikláním k definici Pavla Šaradína, který říká, že: „*ideologie je především spjata s politikou a označuje nebo zobrazuje v teoretické rovině zájmy a postoje určitých*

¹⁴⁰ „An ideal type is formed by the one-sided accentuation of one or more points of view and by the synthesis of a great many diffuse, discrete, more or less present and occasionally absent concrete individual phenomena, which are arranged according to those onesidedly emphasized viewpoints into a unified analytical construct“ SHILS, Edward. FINCH, Henry. 1. vyd. *The methodology of the social sciences*. New York: The Free Press, 1949, s. 90.

¹⁴¹ WEBER, M. 2009, s. 51.

¹⁴² ŠTEFEK, Karel. *Stručný nástin vývoje filozofie dějin*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, s. 68. ISBN 80-7041-303-4.

¹⁴³ ŠARADÍN, Pavel. *Historické proměny pojmu ideologie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 7. ISBN 80-85959-94-1.

*společenských skupin.*¹⁴⁴ V neutrálním významu je však definována jako „*součást politického programu.*“¹⁴⁵

Další klíčová označení pro mnou zkoumané období jsou „*buržoazie*“ (měšťanstvo) a „*imperialismus*“ (pojem, který je nejčastěji využíván pro dobovačnou a velmocenskou politiku; je vedený snahou jednoho státu rozšířit vliv nad státy druhými; nejčastěji byl tento pojem spojován s Velkou Británií od 70. let 19. stol.) Dalším pojmem je „*třída/třídní charakter*“, „*kolektivní vlastnictví*“, „*proletariát*“ (třída, jejíž příslušníci nevlastní výrobní prostředky/materiální statky, kvůli čemuž jsou závislí na těch, kteří je vlastní.), rovněž pojem „*vykořisťovatel/vykořisťovatelé*“.

V neposlední řadě se komunismus vyznačoval také značným odporem vůči římsko-katolické církvi. Již Marx říkal, že „*náboženství je povzdech utlačeného tvora, cit bezcitného světa, duch bezduchých poměrů. Je-li to opium lidstva, můžeme říci, že náboženství je útechou utlačované dělnické třídy, která trpí vykořisťováním v nespravedlivém společenském uspořádání.*“¹⁴⁶ V intencích, dle těchto zásad a hodnot, bylo interpretováno i učivo. Je tedy zřejmé, že výše uvedené pojmy se budou objevovat i v jednotlivých učebnicích dějepisu. Na jejich základě zanalyzuji učebnice, aby bylo možné vytvořit jakýsi ideální konstrukt, podle kterého byly lidské dějiny v průběhu 50. let 20. století vykládány.

5.2. Praktická část: komparace podle ideál-typizace Maxe Webera

a) Dějiny starověku

Učebnici z počátku 50. let, před razantní změnou vzdělávacího systému, bude zastupovat DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny starověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 151 s. Tato učebnice bude komparována s učebnicí POLIŠENSKÝ, Josef. VARCL, Ladislav. PRAVDOVÁ, Marie. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny starověku a středověku*. 4 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 229 s.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 44.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 6.

¹⁴⁶ MARX, Karl. ENGELS Fridrich. LENIN, Vladimír Il'jič. *K filosofickým otázkám*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974, s. 44.

Pro toto období jsem se rozhodl komparovat výše uváděné učebnice. První z nich byla využívána před razantní změnou ve školském systému před školním rokem 1953/1954 a druhá až po ní.

U prvních dvou učebnic nalezneme dobové pojmy již v samotném úvodu. Dědina a kol. zde hovoří, že „*boj o svobodu vykořisťovaných trval po tisíciletí, až do Velké říjnové socialistické revoluce, která alespoň v jedné zemi – dnešním SSSR – svrhla panství vykořisťovatelů.*“¹⁴⁷ Stejně tak Polišenský a kol. na prvních řádcích poukazují na to, že ideálním obdobím lidských dějin je socialismus. „*Za socialistického řádu, uskutečňovaného v Sovětském svazu a uskutečňovaného u nás, je základem výrobních vztahů společenské vlastnictví výrobních prostředků. Naše lesy, pole, továrny, doly a celé přírodní bohatství, celé nadání našeho lidu, patří nám všem, není u nás vykořisťovatelů a vykořisťovaných.*“¹⁴⁸

Obě učebnice se následně vyjadřují ke vzniku třídní společnosti. První z nich na ni odkazuje v podkapitole „*Vznik otrokářské společnosti a státu.*“ Zde se dočteme, že „*rodová společnost se rozdělila na třídy: na vládnoucí třídu otrokářů, která byla sice počtem neveliká, ale bohatstvím a mocí silná, a vykořisťovanou třídu otroků, kteří neměli žádných práv.*“¹⁴⁹ Rovněž zde nalezneme tvrzení, že výsledkem tohoto procesu byl stát. „*Byl to stát třídní. Vznikl proto, aby si vládnoucí třída zajistila své panství nad třídou porobenou.*“¹⁵⁰ Polišenský a kol. se velice podobně vyjadřují v podkapitole „*vznik a vývoj otrokářského řádu; obecné znaky otrokářského řádu.*“ Zde se dočteme, že „*ve společnosti, která zprvu neznala tříd, vyvinul se třídní protiklad, protiklad bohatých vykořisťovatelů, kteří těžili z práce chudých, a vykořisťovaných přímých výrobců.*“¹⁵¹

O třídní společnosti hovoří shodně obě učebnice v rámci Mezopotámské společnosti. V první učebnici nalezneme tvrzení, že „*zákony Chammurapiho chránily zájmy otrokářů. Obyvatelstvo se podle nich dělilo na svobodnou třídu otrokářů a vykořisťovanou třídu nesvobodných rolníků a otroků, z jejichž práce žila vládnoucí třída.*“¹⁵² Podobně se

¹⁴⁷ DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny starověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1950, s. 3.

¹⁴⁸ POLIŠENSKÝ, Josef. VARCL, Ladislav. PRAVDOVÁ, Marie. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny starověku a středověku*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 6.

¹⁴⁹ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. 1950, s. 19–20.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 20.

¹⁵¹ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 12.

¹⁵² DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. 1950, s. 43.

vyjadřují i autoři druhé učebnice. „*Tak byli otroci pokládáni za pouhé věci; byli počítáni na „hlavy“ nebo kusy a oceňováni jako kterékoli jiné zboží.*“¹⁵³

Poslední velkou shodu jsem našel u obou učebnic v odkazování na moderní dějiny. V první učebnici autoři odkazují na pojem „*proletariát*“. „*Chudým, svobodným Římanům, kteří nebyli zařazeni pro chudobu do žádné z pěti skupin, říkalo se proletariát. Slovo proletariát je odvozeno od latinského slova proles – pokolení; znamená to, že tito lidé neměli žádný jiný majetek než své děti, tj. pokolení.*“¹⁵⁴ Nicméně k tomu autor dodává, že tato chudina neměla vůbec nic společného s dnešními proletářskými dělníky. V téže učebnici se následně dočteme o srovnání starověkých Vandalů s německými fašisty. „*Brzo po Hunech přepadli Itálii germánští Vandalové a strašlivě zpustošili Řím. Vandalové sice brzo zanikli, ale jejich jméno se uchovalo. „Vandalismem“ totiž označujeme bezohledné ničení kulturních památek. Názorným příkladem vandalismu je řádění německých fašistů v SSSR za II. světové války.*“¹⁵⁵ U druhé zmíněné učebnice se naopak dočteme, že „*všechna skutečná kultura nashromážděná lidstvem v průběhu jeho dějin přechází, jak učí V. I. Lenin, do kultury socialistické. Proto si budeme vážit i těch výtěžků lidského ducha, k nimž se dospělo v období otrokářského řádu.*“¹⁵⁶

5.2.1. Shrnutí

V dějinách starověku se ze všech mnou zkoumaných historických období nalézají nejméně dobových pojmů. Drtivá většina kapitol patří politickým dějinám. Menší část následně hospodářským a kulturním dějinám. Výsledný konstrukt tzv. ideálního typu jsem v těchto učebnicích učinil na základě shodných/velmi podobných znaků při popisu vzniku třídní společnosti, situaci v Mezopotámii a v odkazu na moderní dějiny. Důvod, proč je tento velký úsek dějin nejméně zasažen dobovými pojmy, je prostý. V období starověku neměla římsko-katolická církev takovou moc jako v pozdějším období, rovněž v tuto dobu neexistovala buržoazie, v pravém slova smyslu, jako ji popisoval dobový režim ve středověkých, novověkých a moderních dějinách. Proto se autoři v rámci dobových výrazů odvolávají pouze na vznik třídní společnosti.

¹⁵³ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 16.

¹⁵⁴ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. 1950, s. 117.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 146–147.

¹⁵⁶ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 51.

b) Dějiny středověku

Učebnici z počátku 50. let, před razantní změnou vzdělávacího systému, bude zastupovat KOMINSKIJ, Jevgenij Aleksejevič. *Dějiny středověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství 1950. 255 s.; která bude nyní komparována s dvěma učebnicemi. První z nich je POLIŠENSKÝ, Josef. VARCL, Ladislav. PRAVDOVÁ, Marie. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny starověku a středověku*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1958. 229 s.; druhou poté HUSA, Václav. *Dějiny ČSR. I. díl*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1955. 144 s.

Důvod, proč jsem se nyní rozhodl komparovat 3 učebnice, je prostý. První dvě jsou zaměřeny více na světové dějiny, kdežto třetí z nich klade důraz především na dějiny českých zemí. Po důkladném rozhovoru s vyučující z gymnázia v Litomyšli, která si nepřála být jmenována, mi bylo sděleno, že právě tato učebnice byla využívána jako doplňující materiál k českým dějinám. Proto jsem se rozhodl zanalyzovat i tuto učebnici.

První dvě učebnice shodně popisují vznik feudálního systému. Kominskij říká, že „*tak se vytvořily základní třídy nové společnosti. Velkostatkáři a poddaní sedláci. Takové společenské zřízení, v němž majitelé půdy mají politickou moc a násilnými prostředky vykořisťují sedláky, se nazývá feudálním zřízením.*“¹⁵⁷ Polišenský a kol. rovněž hodnotí vznik feudalismu, „*tak se začaly vytvářet dvě od sebe ostře oddělené společenské třídy. Na jedné straně byly masy pracujících rolníků, kteří obdělávali vlastní podíly pozemků a měli vlastní hospodářství (...) Na druhé straně byla nepočetná vládnoucí třída velkých statkářů, mající v rukou půdu i vládu v zemi.*“¹⁵⁸

U všech tří učebnic nalezneme nenávistný postoj vůči římsko-katolické církvi. Nejostřeji se proti ní vyjadřuje Václav Husa. S jeho negativním postojem vůči církvi se setkáme např. v podkapitole „*Hospodářsko-spoločenské proměny v Čechách koncem 14. a počátkem 15. století*“, kde uvádí že „*poddaní na církevních velkostatkách jsou vykořisťováni ještě více než na panstvích světských feudálů, protože jsou nuceni platit různé mimořádné dávky, jež duchovní vrchnosti odvádějí králi a papeži.*“¹⁵⁹ U první učebnice nalezneme vymezení se proti církvi v kapitole „*Úpadek katolické církve ve 14. – 15. století.*“ Zde autoři uvádí, že „*lid viděl v papežích hlavní oporu svých utlačovatelů,*

¹⁵⁷ KOMINSKIJ, Jevgenij Aleksejevič. *Dějiny středověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství 1950, s. 17.

¹⁵⁸ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 62.

¹⁵⁹ HUSA, Václav. *Dějiny ČSR. I. díl*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1955, s. 58.

nenáviděl je za neustálé vykořisťování a utlačování a opovrhoval kněžími a mnichy pro jejich opilství a zhýralost.“¹⁶⁰ Další popis, který nalezneme u téže učebnice, je opět negativní. „Největší brzdou pro rozvoj vědních znalostí v tomto období zůstávala církev. (...) V boji církve s vědou se odrážel třídní boj dožívajícího feudalismu a buržoasie, která byla v té době živlem pokrokovým. Ale po svém vítězství se buržoasie sama spojila s náboženstvím, aby klamala vykořisťované lidové masy a držela je v područí.“¹⁶¹ Druhá z učebnic se vyjadřuje k církvi takto: „Církev byla nejmocnější oporou vládnoucí třídy otrokářů a bojovala proti sektám a kacířství, které vyjadřovaly odpor lidových mas proti vykořisťování.“¹⁶²

První dvě učebnice shodně hodnotí povstání Johna Balla, popisují ho jako velmi důležité pro vývoj středověké společnosti. Větší důraz na něj klade Kominskij, který říká, že „Ball hlásal, že v Anglii bude jen tehdy dobře, bude-li veškeren majetek společný, nebude-li nevolníků ani pánů, budou-li si všichni lidé rovni.“¹⁶³ Poté hodnotí i nezdar tohoto povstání. „Třídní uvědomění u sedláků bylo tehdy ještě příliš slabé. Nenáviděli sice své vykořisťovatele – šlechtice i královské rádce, které považovali za původce tíživých daní, ale domnívali se, že král se jich ujme a důvěřovali proto jeho lživým slibům.“¹⁶⁴ Polišíenský a kol. rovněž hovoří o Johnu Ballovi, který dle nich chtěl zamezit vykořisťování lidí v Anglii, ale byl uvězněn. Povstalci se ovšem spokojili pouze s písemným příslibem a zanedlouho byli lstí všichni povražděni.¹⁶⁵

První i třetí učebnice se shodně zabývají husitstvím. Ve druhé učebnici není o husitství téměř žádná zmínka. Naopak Václav Husa mu věnuje největší pozornost. Toto téma je pro něj nejdůležitější z celých středověkých dějin. Obě učebnice se vyjadřují k situaci v Táboře. Husa uvádí, že „na Táboře zatím venkovský lid a chudina přikročili k uskutečňování myšlenek chiliastických kazatelů. Bylo odstraněno soukromé vlastnictví, zrušeny všechny formy vykořisťování a zřízeny kádě, do nichž každý po příchodu na Tábor odevzdal všechn svůj majetek. Na Táboře tedy byl učiněn krok k odstranění feudálního společenského řádu a k vytvoření beztřídní společnosti, zespolečenštění spotřebních statků.“¹⁶⁶ K Táboru dále uvádí, že „na Táboře byly zespolečenštěny jen statky spotřební,

¹⁶⁰ KOMINSKIJ, J. A. 1950, s. 110.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 198.

¹⁶² POLIŠEŇSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 101.

¹⁶³ KOMINSKIJ, J. A. 1950, s. 102.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 103.

¹⁶⁵ POLIŠEŇSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 128.

¹⁶⁶ HUSA, V. Praha 1955, s. 67.

jež, jak už Engels naznačil, měly sloužit především k vydržování armády. Tím se tábořský pokus o vytvoření beztržní společnosti hluboce odlišoval od marxisticko-leninského uspořádání socialistické a komunistické společnosti, kterou uskutečňuje dělnická třída tím, že ruší soukromé vlastnictví výrobních prostředků.“¹⁶⁷ Velmi zajímavé je jeho tvrzení, že se tábořský systém hluboce odlišoval od komunistické společnosti. Řada komunistických historiků naopak uváděla husitství jako počátek komunismu na našem území. Proto je toto autorovo tvrzení velmi zajímavé. O husitství dále dodává, že „poprvé v našich dějinách vystoupily nejširší lidové vrstvy měst i venkova na jeviště nejen jako bezmocní vykořisťovaní, nýbrž jako bojovníci, rozhodující činitelé a na chvíli i páni země. Husitské revoluční hnutí splnilo i základní předpoklad pro nástup buržoazních revolucí, jež rozvrátily feudální pořádek: rozbilo církev, posvěcenou feudální organizaci. Právem je tedy možno husitskou revoluci charakterizovat jako předstupeň buržoazních revolucí.“¹⁶⁸ Z tohoto úryvku je vidět, jak bylo husitství v očích komunistického režimu vyzdvižováno. Následně autor upozorňuje na to, že až socialismus pomohl k řádnému pochopení husitského hnutí. „A nástup dělnické třídy a vybojování cesty k socialismu otevřely dokořán bránu k plnému poznání a pochopení husitského revolučního hnutí. Proto Klement Gottwald za okupace ukazoval na příklady husitského boje za lepší svět, a proto také charakterizoval únorové vítězství nad reakcí.“¹⁶⁹ Zde si Husa poměrně značně protřečel. V předešlé kapitole ukazoval na rozdíly mezi husitstvím a komunismem a zde odkazuje na jejich podobnost. Kominskij se k tomuto tématu nevyjadřuje už tak obsáhle, nicméně uvádí, že „část táboritů, hlavně chudina z měst a vesnic a horníci, žádala úplné odstranění soukromého vlastnictví a zřízení majetkového společenství.“¹⁷⁰ Nesrovnává husitství s komunismem, ale naopak s jinými selskými hnutími ve světě. „Hnutí táboritů skončilo nezdarem jako jiná selská hnutí, jacquerie a povstání Wata Tylora. (...) Čechové se právem dívají s úctou na své národní hrdiny, Jana Husa a Jana Žižku.“¹⁷¹

První dvě učebnice shodně nadhodnocují osobu Thomase Campanelly, a to především kvůli jeho dílu „Sluneční stát“. „Campanella předpověděl některé rysy budoucí komunistické společnosti. Avšak v jeho době byl tento ideální společenský řád pouze

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 68.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 75.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 77.

¹⁷⁰ KOMINSKIJ, J. A. 1950, s. 120.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 121.

*nesplnitelným snem.*¹⁷² Polišenský a kol. o něm říkají, že „*když viděl, jak vypadá španělské vykořisťování, podal ve svém „Slunečním státě“ obraz vysněné dokonalé společnosti.*“¹⁷³

Obě učebnice se rovněž vyjadřují k revoluci v Nizozemsku. Kominskij dodává, že „*třídní protiklady byly v Holandsku ostřejší než ve všech jiných zemích Evropy. Nikde nebylo takového množství proletářů.*“¹⁷⁴ Naopak Polišenský a kol. dodávají, že „*Nizozemská buržoazní revoluce, ve kterou se proměnil vlivem lidového hnutí původní, málo rozhodný stavovský odboj, odstranila sice vykořisťování obyvatelstva starou vládnoucí třídou, feudály, odstranila přežitky feudálního řádu, ale neodstranila vykořisťovatelský systém. Místo staré, feudální vládnoucí třídy nastoupila nová vládnoucí třída, buržoazie, ale na postavení lidových mas se nic nezměnilo.*“¹⁷⁵

Naposledy ve výše uvedených učebnicích nalezneme podobnost v rámci popisu osoby Thomase Moora. V první učebnici se dočteme, že „*Tomáš More, jakož i Campanella, byl jedním z představitelů utopického socialismu. Teprve v 19. stol. Marx a Engels položili základ k vědeckému socialismu, který je zbudován ne na fantasii, ale na vědeckých závěrech a jest uskutečněn Sovětském svazu.*“¹⁷⁶ K dílu „Utopie“ dále autoři dodávají: „*V tomto obraze se proplétají rysy budoucí komunistické společnosti a starobylého patriarchálního zřízení.*“¹⁷⁷ Podobné tvrzení zastává i druhá učebnice. „*Šťastná utopie je ostrov, na němž neexistuje soukromé vlastnictví a kde je život organizován na základě komunismu.*“¹⁷⁸

5.2.2. Shrnutí

V dějinách středověku se nachází již více dobových pojmů než v období minulém. Drtivá většina kapitol opět patří politickým dějinám. Menší část hospodářským a kulturním dějinám. Výsledný konstrukt tzv. ideálního typu jsem v těchto učebnicích učinil na základě shodných/velmi podobných znaků při popisu vzniku feudální společnosti, kritice římsko-katolické církve, v povstání Johna Balla, v husitství, v popisu utopických děl

¹⁷² Tamtéž, s. 143.

¹⁷³ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 176.

¹⁷⁴ KOMINSKIJ, J. A. 1950, s. 165.

¹⁷⁵ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 192.

¹⁷⁶ KOMINSKIJ, J. A. 1950, s. 172.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ POLIŠENSKÝ, J. VARCL, L. PRAVDOVÁ, M. ZÁSTĚROVÁ, B. 1958, s. 197.

Thomase Campanelly a Thomase Moora a rovněž v přístupu k Nizozemské revoluci. Nejradikálnějším autorem učebnic je bezpochyby Václav Husa. Tento autor se zaměřoval na marxistickou historiografii, proto se v jeho učebnici nachází nejvíce dobových pojmů a vyjadřování v rámci komunistického smýšlení. Nejvíce protěžovaným tématem v rámci českých dějin je husitství. Největší kritika a odpor je naopak namířen proti římsko-katolické církvi.

c) dějiny novověku a moderní dějiny

Učebnici z počátku 50. let, před razantní změnou vzdělávacího systému, bude zastupovat DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SACHSOVÁ, Hana. *Dějepis*. 1. vyd. Učební text pro čtvrtou třídu středních škol. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 180 s.

Výše uváděná učebnice bude porovnávána s učebnicemi z roku 1958, tzn. již po proběhlé razantní změně vzdělávacího systému CHARVÁT, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SOJÁK, Vladimír. *Dějepis pro 10. ročník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.; SOJÁK, Vladimír. VÁVRA, Jaroslav. VOŠAHLÍK, Josef. *Dějiny doby nejnovější (1914–1945). Pro 11. ročník*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.

Pro toto období jsem se rozhodl komparovat tři učebnice, jelikož první z výše uvedených v sobě obsahuje učivo dvou ročníků gymnázia v jednom a zbylé dvě zahrnují ročník pouze jeden. Mimo změny výuky v odlišných letech budu rovněž moci posoudit, jak se lišily jednotlivé názory autorů ve stejném roce.

U prvních dvou nalezneme dobové vymezení v popisu „*Francouzské buržoazní revoluce*“. Dědina a kol. uvádí, že hlavními revolucionáři byli dělníci. „*Obléhající Pařížané byli většinou dělníci a drobní řemeslníci. Měli ztráty asi 200 lidí. Hrdinná dělnická krev tekla hned v první den buržoazní revoluce.*“¹⁷⁹ Naopak Charvát a kol. uvádí, že „*francouzské dělnictvo ani rolnictvo si tehdy ještě neuvědomovalo svou třídní odlišnost*

¹⁷⁹ DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SACHSOVÁ, Hana. *Dějepis*. 1. vyd. Učební text pro čtvrtou třídu středních škol. Praha: Státní nakladatelství, 1950, s. 17.

od buržoazie, a proto se jí dalo vést.“¹⁸⁰ Starší z učebnic tak hned v počátcích upozorňuje na důležitost dělnické třídy v rámci Velké francouzské revoluce. Naopak mladší z nich spíše odkazuje na to, že dělníci nebyli v tuto dobu ještě třídně způsobilí, a proto se nechali vést buržoazií.

Shodně se obě učebnice v jedné ze svých podkapitol věnují osobám Karla Marxe a Bedřicha Engelse. Dědina a kol. uvádí: „*Karel Marx (1818-1883) a Bedřich Engels (1820-1895) byli tvůrci vědeckého socialismu a učitelé dělnické třídy.*“¹⁸¹ „*Za svého pobytu v Belgii zorganizoval Marx s Engelsem komunistickou stranu jako předvoj revolučního hnutí dělnictva. Geniální vědec Marx se postavil v čelo proletariátu v jeho spravedlivém boji za osvobození. Měl úspěch, neboť se vyzbrojil nejlepší zbraní – vědeckým socialismem.*“¹⁸² Naopak Charvát a kol. tyto osoby hodnotí následujícím způsobem. „*Vysvětlili, že nutným následkem vývoje kapitalistické společnosti je socialismus jakožto vyšší společenský řád, v němž bude odstraněno všechno vykořisťování. Dokázali, že kapitalismus padne, stejně jako padl řád feudální, a že jeho zánik bude výsledkem proletářského třídního boje proti buržoazii řízenou dělnickou stranou a vystupňovaného až k socialistické revoluci.*“¹⁸³ Dále autoři uvádí: „*Marxismus je zobecněním veškerých zkušeností z dějin lidstva, a především z dějin třídního boje proletariátu.*“¹⁸⁴ Jak je možné vidět z výše uváděných citací, obě učebnice odkazují na to, že socialismus vedl ke spravedlivému boji/k odstranění vykořisťování.

Obě učebnice následně kladně hodnotí, řekl bych až nadhodnocují, osobu V. I. Lenina. Dědina a kol. uvádí, že „*Vladimír Iljič Lenin celý svůj život plně zasvětil osvobození dělníků a rolníků od útisku kapitálu, od panství kapitalistů a statkářů, dílu vybudování socialismu.*“¹⁸⁵ „*Lenin byl geniem revoluce. V urputných třídních bojích nové epochy, epochy válek a revolučních otřesů, šel v čele lidových mas. (...) A zároveň je to jeden z největších géníu všech dob a všech národů, vyzbrojený veškerým bohatstvím lidského vědění a kultury, dokonale ovládající vítěznou zbraň proletariátu – revoluční marxismus.*“¹⁸⁶ Charvát a kol. hodnotí V. I. Lenina takto: „*Ukazoval, že imperialismus*

¹⁸⁰ CHARVÁT, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SOJÁK, Vladimír. *Dějepis pro 10. ročník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 30.

¹⁸¹ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. PRAVDOVÁ, M. SACHSOVÁ, H. 1950, s. 39.

¹⁸² Tamtéž, s. 41.

¹⁸³ CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 64.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 65.

¹⁸⁵ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. PRAVDOVÁ, M. SACHSOVÁ, H. 1950, s. 90.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 91.

*je poslední období kapitalismu a že proletariát musí všestranně připravit k rozhodnému boji za vítězství socialistické revoluce. Nevyhnutelnou podmínku pro vítězství dělnické třídy viděl v tom, aby měla v čele skutečně revoluční a ukázněnou stranu, budovanou na zásadách marxismu.*¹⁸⁷

Od této chvíle mohu do komparace zahrnout i třetí učebnici, která začíná kapitolou o první světové válce. Všechny tři učebnice se do velké míry věnují Velké říjnové socialistické revoluci, kterou všechny hodnotí pozitivně, do jisté míry ji až nadhodnocují nad všechny dosavadní revoluce. Dědina a kol. popisuje VŘSR společně s osobou Lenina. *„Pod jeho vedením zvítězila Veliká říjnová socialistická revoluce v SSSR, která znamenala stěžejní přelom ve světových dějinách lidstva, znamenala obrat od starého kapitalistického světa ke světu novému, socialistickému.*¹⁸⁸ Charvát a kol. o ní píšou: *„Velká říjnová socialistická revoluce se stala největším mezníkem v dějinách veškerého lidstva. Na rozdíl od buržoazních revolucí, jejichž výsledkem bylo, že moc přecházela od jedné vykořisťovatelské třídy do rukou druhé vykořisťovatelské třídy, Říjnová revoluce umožnila odstranění jakéhokoli vykořisťování člověka člověkem.*¹⁸⁹ A Vladimír Soják a kol. ji líčí takto: *„Od všech předchozích revolucí se Říjnová revoluce liší tím, že položila pevný základ k vytvoření beztřídní společnosti. Všechny předcházející revoluce (s výjimkou Pařížské komuny) jen nahrazovaly staré vykořisťovatele novými. Socialistická revoluce v Rusku však umožnila osvobození lidu od jakéhokoliv vykořisťování.*¹⁹⁰

Všechny tři učebnice podávají zkrácené informace o počínání československých legionářů v Rusku, legionáři jsou zde hodnoceni velmi negativním způsobem. Dědina a kol. hovoří: *„Intrikám Angličanů, Francouzů a ruských protirevolučních živlů se podařilo strhnout československý sbor do boje proti sovětské vládě. Skupina reakčních českých důstojníků namluvila prostým politicky neuvědomělým legionářům, že sověty slouží Němcům a že chtějí Němcům vydat i Čechoslováky.*¹⁹¹ Charvát a kol. uvádí, že *„reakční vůdcové legií však záměrně rozněcovali srážky se sovětskými orgány, a nakonec zahájili otevřené válečné akce proti sovětské vládě. Za podpory legií se moci na Sibiři uchopily kontrarevoluční síly a zahájily občanskou válku.*¹⁹² Soják a kol. uvádí, že *„koncem*

¹⁸⁷ CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 104.

¹⁸⁸ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. PRAVDOVÁ, M. SACHSOVÁ, H. 1950, s. 91.

¹⁸⁹ CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 119.

¹⁹⁰ SOJÁK, V. VÁVRA, J. VOŠAHLÍK, J. *Dějiny doby nejnovější (1914–1945). Pro 11. ročník.* 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 27.

¹⁹¹ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. PRAVDOVÁ, M. SACHSOVÁ, H. 1950, s. 102.

¹⁹² CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 125.

května 1918 zosnovalo vedení československých legií, stojící ve službách dohody, ozbrojené vystoupení svých vojsk proti sovětské vládě. Ve spojení s kontrarevolučními organizacemi a dohodovými diplomaty rozpoutali legionáři povstání, při němž se zmocnili části Povolží, Uralu a území podél Sibiřské magistrály.¹⁹³ S tímto tvrzením rozhodně nesouhlasím. Českoslovenští legionáři se snažili dostat do své rodné vlasti a dobrovolně zůstat v SSSR odmítali. Až poté, co jim byl přesun zamítnut, obrátili se proti Sovětskému svazu. Nejednalo se ovšem o žádnou pohnutku, kterou by jim nařídila Francie, případně Anglie.

Učebnice od Charváta a kol., stejně jako od Sojáka a kol., hodnotí kulaky. Charvát uvádí, že „bylo nutno bojovat proti odporu kulaků. Kulaci nejen sabotovali zásobování zemědělskými produkty, ale zapalovali též kolchozní budovy, vraždili stranické a veřejné pracovníky a pokoušeli se dokonce organizovat protisovětská povstání. Tomu čelil sovětský lid tím, že zbavoval kulaky půdy i nářadí a přesídloval je. Tak bylo odstraněno kulactvo jako poslední vykořisťovatelská vrstva v SSSR.“¹⁹⁴ Soják a kol. uvádí, že „Sovětská vláda upustila od dosavadního zatlačování a omezování kulaků a přešla k politice úplné likvidace kulackého vykořisťování. (...) Půda, dobytek, stroje a jiný majetek kulaků však nepřecházely do rukou státu jako při vyvlastňování kapitalistů v roce 1918, nýbrž do užívání družstevních rolníků, kolchozů. Kulaci byli na přání kolchozníků přesídlováni do jiných oblastí.“¹⁹⁵

Dědina a kol., rovněž i Charvát a kol., se shodně vyjadřují k situaci československé vlády po podpisu Mnichovské dohody. Dědina uvádí, že „Jediný Sovětský svaz v Evropě odmítl uznat Mnichovské rozhodnutí a stál věrně po našem boku. Československá komunistická strana ještě po mnichovské kapitulaci ústy Klementa Gottwalda vybízela k boji, k vojenské obraně našeho státu. Odvolávala se na smlouvu se Sovětským svazem. Naše vláda však odmítla požádat Sovětský svaz o pomoc, byla jí milejší nacistická poroba. Československá reakční buržoazie však pomocnou sovětskou ruku nepřijala a bez rozpaků uvrhla celý náš národ do nejhorší poroby. Česká a Slovenská buržoazie se obávala, že přítomnost Rudé armády v naší zemi posílí pozici dělnické třídy, že vzroste autorita Komunistické strany a že tím budou otřeseny pozice kapitalismu.“¹⁹⁶ Charvát a kol. uvádí, že „Proti mnichovskému rozhodnutí se nepostavila ani československá

¹⁹³ SOJÁK, V. VÁVRA, J. VOŠAHLÍK, J. 1958, s. 32–33.

¹⁹⁴ CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 145.

¹⁹⁵ SOJÁK, V. VÁVRA, J. VOŠAHLÍK, J. 1958, s. 78.

¹⁹⁶ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. PRAVDOVÁ, M. SACHSOVÁ, H. 1950, s. 127.

*buržoazní vláda; raději přijala okleštění území ČSR, než aby stát hájila ve spojení se Sovětským svazem a za účasti všeho lidu.*¹⁹⁷

Charvát a kol. i Soják a kol. hodnotí útok SSSR na Polsko značně zkresleným dojmem. Charvát uvádí, že „Sovětský svaz zachoval v německo-polském konfliktu důslednou neutralitu. Zhroucením polské armády však vznikalo nebezpečí, že hitlerovská vojska obsadí i východní oblasti tehdejšího Polska, západní Ukrajinu a západní část Bílé Rusi. (...) Proto vláda Sovětského svazu rozhodla, aby Sovětská armáda zajistila ochranu těchto oblastí, které pak byly připojeny k svým mateřským zemím, k Sovětské Ukrajině a Bílé Rusi.“¹⁹⁸ Soják a kol. se vyjadřují velmi podobně. „Sovětská vláda zachovala v německo-polském konfliktu důslednou neutralitu. Zhroucením Polska však vzniklo nebezpečí, že hitlerovská vojska při svém postupu dosáhnou tehdejších sovětských hranic. Tím by nejen nastalo zvýšené ohrožení bezpečnosti Sovětského svazu, ale zároveň by pod fašistický útlak upadly miliony Ukrajinců a Bělorusů ve východních oblastech tehdejšího polského státu. Proto vláda SSSR rozhodla, aby Sovětská armáda překročila hranice a zajistila ochranu západní Ukrajiny a západního Běloruska. Tak byly splněny tužby ukrajinského a běloruského lidu, který po násilném odtržení svých území polskými imperialisty dosáhl opětovného sjednocení.“¹⁹⁹

Nejkritičtěji se Dědina a kol. vyjadřují k vylodění spojenců v Normandii. Autoři zde uvádí, že tato akce byla pro ukončení války naprosto zbytečná. „Kapitalistická vládnoucí třída v čele s Churchillem a spojenečtí generálové se druhé frontě houževnatě bránili. Chtěli, aby Sovětský svaz ve válce s německými fašisty vykrvácel. Vítězství Rudé armády a sovětských národů nad fašistickými imperialisty zhatilo válečný plán západoevropských a amerických kapitalistů. Místo Sovětského svazu byli poraženi němečtí a italští fašisté. Proto se Anglie a Amerika pokusily okázalým vojenským činem zasáhnout do konce války, a proto došlo 6. června 1944 na pobřeží Normandie v severní Francii k invazi anglického a amerického vojska k vytvoření druhé fronty, která postupovala napříč Francií a vytlačovala Němce z Francie. Výsledek války byl ovšem již rozhodnut Rudou armádou, a proto tato pozdní invaze byla zásahem Spojenců jen na ochranu vlastních zájmů, aby vítězství Sovětského svazu v Evropě nebylo tak veliké a příliš neoslabilo kapitalistické pozice.“²⁰⁰ S tímto tvrzením absolutně nesouhlasím. Nebýt otevření druhé fronty, válka

¹⁹⁷ CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 161.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 165.

¹⁹⁹ SOJÁK, V. VÁVRA, J. VOŠAHLÍK, J. 1958, s. 131.

²⁰⁰ DĚDINA, J. FIDRMUC, O. CHOC, P. KOPÁČ, J. PRAVDOVÁ, M. SACHSOVÁ, H. 1950, s. 144.

by trvala mnohem déle a zemřelo by mnohem více lidí, než tomu díky otevření druhé fronty bylo. Charvát ani Soják tak kritičtí nejsou. Charvát a kol. vylodění hodnotí takto: „Počátkem června 1944 se anglo-americká vojska, opatřena nejmodernější válečnou technikou, vylodila v Normandii. Poměrně slabá německá obrana nebyla s to klást účinný odpor těmto vojskům a rostoucímu partyzánskému hnutí francouzského lidu.“²⁰¹ A Soják a kol. k vylodění dodávají, že „tváří v tvář vítěznému postupu Sovětské armády v roce 1944 nemohly již vlády USA a Anglie dále odkládat vytvoření druhé fronty v západní Evropě. Podnětem k tomu nebyl jejich závazek z Teheránu, jež stejně do 1. května 1944 nesplnily, nýbrž jejich obavy, že SSSR sám vítězně ukončí válku, obsadí Německo a osvobodí celou Evropu, čímž ji umožní nejen zbavit se fašismu, ale nadvlády imperialistů vůbec.“²⁰²

5.2.3. Shrnutí

V dějinách novověku, a především v dějinách moderní doby se nachází nejvíce dobových pojmů ze všech mnou zkoumaných období. Drtivá většina kapitol opět patří politickým dějinám. Menší část hospodářským a kulturním dějinám. Výsledný konstrukt tzv. ideálního typu jsem v těchto učebnicích učinil na základě shodných/velmi podobných znaků při popisu francouzské „buržoazní“ revoluce, v osobách Marxe, Engelse a V. I. Lenina, VŘSR, českých legionářů v SSSR, kulaků, v reakci ČS vlády na Mnichovskou dohodu, v útoku SSSR na Polsko, v otevření druhé fronty a vylodění v Normandii. Nejradikálněji a rovněž nejvíce reinterpretovaně popisuje dějiny Dědina a kol. Je to z důvodu, že tato učebnice byla vydaná roku 1950, tzn. pouhé dva roky po převzetí moci komunisty. Zbylé dvě učebnice byly vydané později, proto dle mého názoru nejsou již tak radikální. Nejvíce zavádějící jsou dějiny druhé světové války. Všechny tři učebnice záměrně vynechaly důležité události jako např. podepsání paktu Ribbentrop-Molotov. Ve všech učebnicích dochází k dehonestaci Západu a ke zveličování Sovětského svazu. Výše zmíněné učebnice shodně končí vidinou věčného míru, který má zajistit socialistické zřízení pod dohledem SSSR.

²⁰¹ CHARVÁT, J. PRAVDOVÁ, M. SOJÁK, V. 1958, s. 176.

²⁰² SOJÁK, V. VÁVRA, J. VOŠAHLÍK, J. 1958, s. 148.

Ve všech učebnicích z tohoto období se projevila dominantní politická ideologie, která vedla k selekci témat, k přisouzení větší váhy určitým tématům apod. V rámci výkladu jednotlivých dějin se rovněž setkáme s poměrně značnou reinterpetací, která musela vyhovovat marxisticko-leninistickému názoru. Docházelo tak ke změně výuky dějepisu po stránce obsahové, jelikož vzdělání považovala komunistická strana za prostředek socializace.

5.3. Proměny předmětu dějepisu v průběhu 50. let 20. století

Tato podkapitola si klade za cíl globálně zhodnotit transformaci předmětu dějepisu. Upozorní, jak se v průběhu jednotlivých školních let výuka vyvíjela a měnila. Na počátku 50. let došlo ke značným změnám i v kurikulárních dokumentech, které byly nově zasaženy socialistickou propagandou. Kvůli tomu bylo občas problematické, vyznat se ve skutečném jádru historických dějin. Nejvíce byly dobovým režimem zasaženy předměty dějepisu a občanská výchova. Je logické, že osnovy těchto předmětů byly více přeměněny, než třeba osnovy matematiky nebo chemie. Nicméně i v tomto období můžeme v rámci výuky dějepisu najít některá pozitiva. Příkladem může být vydávání nového odborného časopisu zabývajícího se výukou dějepisu „*Společenské nauky ve škole*“. V tomto časopise se nacházely různé studie a články, které mohly sloužit jako doplňující materiál pro výuku dějepisu. Dále zde byly obsaženy odkazy na kvalitní dějepisné učebnice a souhrn doporučené literatury, z níž mohli učitelé dějepisu při výuce vycházet.²⁰³

Osnovy předmětu dějepisu si stanovily tento cíl: „*Probouzet v žácích lásku k národu a vlasti a upevňovat uvědomělý postoj mládeže k výstavbě naší lidově demokratické republiky, získávat porozumění pro současné dění v ostatním pokrokovém světě. Podstatně přispívat k vědeckému světovému názoru poučováním o zákonitosti světového dění v oblasti hospodářského a sociálního života, zdůrazňovat hospodářské a sociální činitele jako určující síly nejvýznamnějších období české, slovenské a světové historie. Poučovat žáky o minulosti českého a slovenského národa v souvislosti se světovými dějinami a se zvláštním zřetelem na společná období obou našich národů. Vyzdvihnout v našich dějinách demokratické tradice českého a slovenského národa, které ukazují, jak*

²⁰³ JIREČEK, M. 2014, s. 128.

*náš pracující lid a národ bojoval o národní a sociální osvobození. Poučovat mládež hlavně o těch obdobích našich dějin, v kterých naše národy byly průkopníky pokrokových ideálů, při jejichž uskutečňování se vždy opíraly o souhlasné úsilí i jiných národů. Postavit mládeži před oči vzory historických osobností vysokých mravních kvalit.*²⁰⁴

Tyto osnovy však nestanovovaly konkrétní časové dotace pro jednotlivá témata. Nově byla však jednotlivá témata určena pro konkrétní měsíce výuky. Docházelo k tomu, že některé tematické celky zahrnovaly pouze určitý jev nebo událost, nikoli celou historickou problematiku (např. husitské revoluční hnutí, nebo revoluce 1848/49). Bylo tak stanoveno, jaká látka se má probírat v měsíci lednu, jaká v únoru apod. Dle toho tak můžeme zjistit, jaká časová dotace patřila jednotlivým tematickým celkům. Po celý školní rok se ve druhém ročníku střední školy vyučovalo období pravěku a starověku, tzn. 28,6 % z celkové dotace dějepisu pro střední školy. Ve třetím ročníku se především vyučovalo období středověku, které bylo zastoupeno 25,7 % a dále část období novověkých dějin, které bylo nutné posléze dokončit v posledním ročníku. Novověku patřilo 37,1 % z celkové dotace dějepisu. Nejméně, tzn. 8,6 % byly zastoupeny dějiny nejnovější, které se probíraly v druhé půlce školního roku ve čtvrtém ročníku.²⁰⁵

Do osnov byla nově zavedena marxistická dějinná periodizace.²⁰⁶ Dějiny národní byly ve velké míře doplněny také o dějiny světové. Národní dějiny tak nebylo možné vyučovat bez kontextu světových dějin, jelikož oboje dějiny směřovaly k socialismu a komunismu. Minulost tak byla nově hodnocena pomocí socialistických ideálů.

V hodinách dějepisu docházelo i k protěžování některých témat nad jinými. Například „Husitské revoluci“ byla umožněna časová dotace tří měsíců, tj. 12,9 % z celkové výuky. Naopak tak velká témata jako „Slované na jevišti dějin“ (šlo o nejstarší dějiny slovanských států) a „Rozmach feudalismu“ (světové dějiny středověku a české dějiny až po období husitství) měly dohromady úplně stejnou dotaci jako téma předešlé.²⁰⁷ Není překvapením, že velká časová dotace byla věnována i dějinám Sovětského svazu (významné dny, VŘSR apod.). V osnovách byl dále kladen důraz na hospodářské a

²⁰⁴ Blíže Učební plán a učební osnovy pro školy střední. Výnos MŠO ze dne 31. července 1948, č. A-153 000-II. Zvláštní otisk přílohy. *Věstníku MŠO*, ročník IV. (1948), sešit 14a. Praha, s. 9–11.

²⁰⁵ JIREČEK, M. 2014, s. 131.

²⁰⁶ Marxistická dějinná periodizace byla využívána v různých kombinacích s klasickou periodizací dějin. Probírána byla již od prvotně pospolné společnosti přes otrokářskou společnost, feudální společnost, kapitalistickou společnost, socialistickou společnost a v neposlední řadě také komunistickou společnost.

²⁰⁷ JIREČEK, M. 2014, s. 132–133.

sociální dějiny. Vyzdvihována byla rovněž úloha lidových mas v dějinách. Za vzor dětem byly dávány ty osoby, které vedly lidskou populaci k pokroku.

Ve výuce se tak čím dál více objevovaly pojmy jako dělnická třída, revoluce, komunistické hnutí a třídní boj.²⁰⁸ Není tak pochyb, že dějepis byl zasažen komunistickým režimem, neboť se měl zabývat převážně těmi okamžiky dějin, které podle KSČ určovaly jejich chod. Dějepis byl tak výrazně zasažen marxisticko-leninistickou ideologií.²⁰⁹

V průběhu dalších školních let doznávaly jednotlivé předměty dalších změn, především kvůli vydávání nových školních učebnic. Po vydání nových učebnic dějepisu pro školní rok 1950/1951 byly částečně změněny i osnovy k tomuto předmětu. Podstatnou událostí, která se přesně dotkla výuky dějepisu, bylo vydání usnesení ÚV KSČ o učebnicích pro národní a střední školy z července 1951, kde bylo uvedeno, že učebnice dějepisu byly doposud nedostačující, jelikož nevěnovaly příliš velký pohled dějinám Sovětského svazu, nezdůrazňovaly zásadní vliv Velké říjnové socialistické revoluce na vývoj ve světě, dopodrobna se nezaobíraly velikány Leninem a Stalinem apod. Učebnice dále neodhalovaly buržoazní a protisovětskou politiku a neukazovaly pravou tvář osobností T. G. Masaryka a E. Beneše. Nové učebnice tak měly hlavně klást důraz na moderní dějiny od VŘSR po dnešní dobu.²¹⁰

Ve dvou následujících školních letech byly opět vydány nové směrnice, nicméně ani v jednom případě se nedotkly výuky dějepisu. Zásadní změnu přinesl až školní rok 1954/1955, neboť dne 1. září 1954 vzešly v platnost nové osnovy, které si jako hlavní cíl pro předmět dějepis stanovily: „*Podat žactvu pevné a ucelené vědomosti o minulosti českého a slovenského národa a výklad základních jevů z dějin světových z hlediska dialektického a historického materialismu tak, aby vyučování vedlo k vytváření vědeckého světového názoru žáků, aby je vychovávalo k socialistické morálce a aby přispívalo k prohloubení polytechnického vzdělávání.*“²¹¹

Osnovy přinesly ještě hlubší ideologickou základnu, která se opírala o ideu marxismu-leninismu. Dějepis se stal hlavním předmětem v nově budované socialistické škole.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 133.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ *Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*. Praha 1951, s. 599–600.

²¹¹ *Učební osnovy pro 6. a 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis. Výnos MŠ ze dne 25. ledna 1945 č. 4370/54-A-I/1*. Praha 1954, s. 5.

V osnovách bylo dále stanoveno, že „*marxisticko-leninsky pochopený dějepis je důležitým činitelem při výchově žactva k socialistickému vlastenectví a k národní hrdosti, jakož i k lásce a věrnosti SSSR. Takový dějepis se stává mocnou zbraní dělnické třídy a celého tábora míru a vede k nenávisti a nekompromisnímu odporu proti všem vykořisťovatelům a podněcovatelům války.*“²¹²

Jireček Miroslav k tomu uvádí, že takto vedený dějepis měl za cíl „*vychovávat k brannosti, učit chápat správně vlastenectví a učit lásku k druhým národům.*“²¹³ Díky dějepisu se měli žáci dozvědět o úloze lidových mas v dějinách a dále o významných osobnostech a jejich vztahu k lidovým masám a hnutím. Ze všech témat, která byla žákům přednášena, bylo nejvíce na zřetel bráno husitství. Žákům bylo předkládáno, že husitství nemělo pouze národní význam, ale také význam světový. Toto téma se tak mělo stát důkazem českého vlastenectví již v období středověku.²¹⁴

I školní rok 1955/1956 přinesl částečné změny ve výuce dějepisů, a to především kvůli zavedení nových směrnic. Nadále zůstaly v platnosti školní osnovy i učebnice, které vzešly v platnost v uplynulém školním roce, nicméně některá témata byla i tak částečně zredukována. Při výuce dějepisů měli žáci v látce o světových dějinách končit rokem 1945 a v dějinách národních rokem 1948.²¹⁵

Ve školním roce 1956/1957 byly vydány tzv. *Poznámky k vyučování na školách všeobecně vzdělávacích*. Tyto poznámky měly přinášet návod ke zredukování učiva v jednotlivých učebnicích. K těmto změnám dal popud 20. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, konaný v únoru 1956. Sjezd se zde kriticky vyjádřil k výuce dějepisů a přílišnému nadhodnocování osoby J. V. Stalina v jednotlivých učebnicích.²¹⁶

V témže školním roce byly vydány nové směrnice, které uzákonily zavedení tzv. pokusného učebního plánu, osnov i učebnic. Změnou bylo také zavedení dějepisů již od 5. ročníku středních škol a dále byl také v 8. ročníku v pokusných osnovách včleněn do dějepisů dosud samostatný předmět o ústavě ČSR a SSSR.²¹⁷

²¹² Tamtéž.

²¹³ JIREČEK, M. 2014, s. 144.

²¹⁴ Tamtéž, s. 145.

²¹⁵ Směrnice pro vyučování ve školním roce 1955/1956 na všeobecně vzdělávacích školách (Č. j. 40 231/55-A I/1, dne 28. července 1955). *Věstník MŠ*, ročník XI. (1955), sešit 19-22, s. 173–179.

²¹⁶ JIREČEK, M. 2014, s. 150.

²¹⁷ Tamtéž, s. 150–151.

Směrnice z roku 1957/1958 přinesly jen malou změnu, která se týkala dějepisu. V tomto školním roce proběhly poslední větší úpravy výše zmíněného předmětu v 50. letech. Byly vydány nové osnovy, které však nikterak zásadní změny nepřinesly. V učebnicích dějepisu se to promítlo v mírném odklonu od stalinismu, jelikož odtud byly vyňaty citáty J. V. Stalina a K. Gottwalda.²¹⁸

²¹⁸ Tamtéž, s. 154.

6. Vývoj obtížnosti předmětu matematika

V dnešní době se vede řada diskuzí o tom, že naše školství již nemá takovou úroveň jako tomu bylo kdysi. Objevují se názory odborníků z praxe, kteří tvrdí, že dnešní vysoké školy jsou na úrovni dřívějších gymnázií a dnešní gymnázia jsou na úrovni předešlých odborných škol. Uvádí se, že učebnice již neposkytují všechny důležité informace, které žáci pro znalost učiva bezpodmínečně potřebují. Proto cílem této kapitoly bude toto tvrzení buď potvrdit, nebo alespoň částečně vyvrátit. Na základě rozboru učebnic matematiky z 50. a 90. let bude možné určit, zda se skutečně rozsah a obtížnost učiva v průběhu mnou zkoumaného období na gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli změnil či nikoli.

Provedení komparace obtížnosti v učebnicích matematiky je poměrně složité. Problémem je, že mnoho tematických oblastí, které se učily v 50. letech, v období po Sametové revoluci vůbec nenalezneme, to samé platí i obráceně. Další těžkostí je, že řada oblastí byla v obou desetiletích značně odlišná. Navíc učebnice, které byly na gymnáziu Aloise Jiráska využívány v průběhu 90. let, byly staršího vydání (některé ze 70. let a jiné z 80. let), což mi potvrdila paní učitelka, která na gymnáziu v období po Sametové revoluci matematiku vyučovala. Proto bude komparace obtížnosti provedena na základě analýzy shodných tematických oblastí v obou desetiletích. Analýza bude zaměřena na to, do jaké míry bylo stejné učivo vysvětleno, zdali se počet příkladů výrazně liší od druhé mnou zkoumané dekády apod.

Sekundárně se tato kapitola bude věnovat stanovení počtu jednotlivých tematických oblastí, které se v jednom z desetiletí učily a ve druhém nikoli, a rovněž v porovnání počtu témat, která se v jednom z mnou zkoumaném období objevovala v nižším ročníku a v druhém až v pozdějším. Dále bude v rámci analýzy obtížnosti využita i tzv. pile sorting method/card method. V rámci této metody vytvořím kartičky, na které napíšu tematické oblasti, které se ve všech ročnících v 50. i v 90. letech vyučovaly, následně oslovím 4 zkušené matematiky, kteří sestaví kartičky podle náročnosti od nejlehčí po nejtěžší. Na základě toho bude možné určit, v jakém desetiletí bylo studium matematiky pro žáky obtížnější.

a) komparace 1. ročníků

Učebnici z 50. let bude zastupovat ČECH, Eduard. *Matematika pro I. třídu gymnázií a vyšších odborných škol*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 230 s., která bude komparována s učebnicemi využívanými v 90. letech SMIDA, Josef. *Matematika pro I. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 366 s., ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Matematika pro I. ročník gymnázia*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 282 s.

Učebnice z 50. let je rozdělena na dvě velká témata: aritmetiku a geometrii, která se skládají z dalších podkapitol. Mladší učebnice takto členěny nejsou. Shodně se v obou desetiletích probíraly tematické oblasti: přirozená čísla, desítková soustava (mocniny s celočíselným mocnitelem), kvadratické rovnice (rovnice a nerovnice), základní vlastnosti polohy (planimetrické úlohy), základní vlastnosti velikosti, podobnost a shodnost (geometrická zobrazení v rovině).

Naopak navíc se v 50. letech probírala témata: zlomky²¹⁹ a čísla záporná²²⁰, která v učebnicích využívaných v 90. letech vůbec nenalezneme. Dále se vyučovala kružnice²²¹ a druhá odmocnina²²², které byly v posledním desetiletí 20. stol. probírány až ve 3. ročníku.

Oproti 90. letům chybí ve starší učebnici tato témata: operace s množinami,²²³ které se v učebnicích z 50. let vůbec neobjevilo, dále kombinatorika²²⁴ a pravděpodobnost, kterým se žáci v 50. letech učili až ve 3. ročníku.²²⁵

Přirozená čísla: Mnohem detailněji je tato oblast zpracována v 50. letech. Navíc zde nalezneme věty o uzavřenosti, o neutrálnosti čísla, o komutativnosti, věty o asociativnosti a větu o distributivnosti.²²⁶ Naopak v novějších učebnicích se žáci učili pouze sčítat, odčítat, násobit a dělit přirozená čísla. Teoretická stránka tématu je sice popsána velmi

²¹⁹ ČECH, Eduard. *Matematika pro I. třídu gymnázií a vyšších odborných škol*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, s. 18–29.

²²⁰ Tamtéž, s. 30–38.

²²¹ Tamtéž, s. 193–208.

²²² Tamtéž, s. 52–76.

²²³ ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Matematika pro I. ročník gymnázia*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 9–40.

²²⁴ SMIDA, Josef. *Matematika pro I. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 45–72

²²⁵ Tamtéž, s. 73–99.

²²⁶ ČECH, E. 1951, s. 7–18.

podobně jako ve starší z učebnic, nicméně příkladů na procvičení je zde podstatně méně.²²⁷ V 90. letech se žáci s přirozenými čísly setkali ještě v podkapitole elementární teorie čísel, kde se řeší zápisy přirozených čísel a jejich dělitelnosti.²²⁸

Desítková soustava (mocniny s celočíselným mocnitelem): V období 50. let je důraz kladen na teorii, která je detailně vysvětlena.²²⁹ Naopak v učebnicích využívaných v 90. letech jsou nejdříve ilustrovány příklady, ze kterých se vyvozují pravidla pro počítání s mocninami.²³⁰ Počet příkladů byl v obou desetiletích podobný, ve starší z učebnic ovšem nalezneme více aplikací ve slovních úlohách.

Kvadratické rovnice: Tato kapitola je v obou desetiletích již probírána velmi podrobně. Nicméně více teoreticky vysvětlena je v 50. letech. Shodně se učebnice zabývají kořeny kvadratických rovnic.²³¹ Větší počet příkladů na procvičení nalezneme sice opět ve starší z učebnic, ale na druhou stranu učebnice používané v 90. letech kladly větší důraz na ukázkou příkladů s řešením.

Učebnice poté shodně řeší podtéma slovní úlohy. Lépe teoreticky zpracované jsou tentokrát v mladších učebnicích, protože, jak je uvedeno ve starší z učebnic „*Řešení slovních úloh pomocí rovnic jste probírali důkladně již na střední škole*²³². *Jelikož nyní umíme řešit také rovnice kvadratické, můžeme pomocí rovnic snadno rozřešit rozmanité slovní úlohy, které by bylo zpravidla mnohem obtížnější řešit přímým úsudkem než pomocí rovnic.*“²³³ Toto téma tak nebylo potřeba dlouze teoreticky vysvětlovat, neboť ho žáci znali již ze základní školy. Na druhou stranu zde nalezneme více příkladů na výpočet slovních úloh s kvadratickými rovnicemi.²³⁴ Naopak v pozdějším období rozlišují navíc ještě slovní úlohy matematické a nematické.²³⁵

Podrobněji vysvětleno je v učebnici z 50. let podtéma řešení kvadratické rovnice vzorcem, kde opět najdeme větší teoretické vysvětlení společně s více příklady, než je tomu v době o 40 let pozdější.²³⁶

²²⁷ SMIDA, J. 1978, s. 27–31.; ŠEDIVÝ, J. 1978, s. 129–131.

²²⁸ SMIDA, J. 1978, s. 100–109.

²²⁹ Čech, E. 1951, s. 39–51.

²³⁰ SMIDA, J. 1978, s. 153–157.

²³¹ Čech, E. 1951, s. 84–86.; ŠEDIVÝ, J. 1978, s. 141–144.

²³² Dříve název pro 2. stupeň ZŠ.

²³³ Čech, E. 1951, s. 94–99.

²³⁴ Tamtéž.; Šedivý, J. 1978, s. 168–176.

²³⁵ ŠEDIVÝ, J. 1978, s. 144–150.

²³⁶ Čech, E. 1951, s. 89–94.

Základní vlastnosti polohy (planimetrické úlohy/geometrická zobrazení v rovině):

Učebnice řeší shodně tematickou oblast úhly. V 90. letech je učivo úhlů rozděleno do více podtémat, např. dvojice úhlů, úhly v mnohoúhelnících, úhly v kružnicích. Rovněž zde nalezneme více názorných ilustrací.²³⁷ V tomto období se též více hovoří o úhlech v mnohoúhelnících, kdežto v 50. letech řeší přímo vymezení tématu mnohoúhelníky.²³⁸

Základní vlastnosti velikosti: V 50. letech toto téma navazuje na výše uvedenou kapitolu o úhlech. Řeší se ještě více detailněji, kdežto v 90. letech se už k tomu více nevrací. Lze tedy říci, že v poválečném období je tato oblast vysvětlena podrobněji.

Shodnost: Opět více dopodrobna jak v teoretické, tak v praktické rovině je tato kapitola probírána v učebnici z 50. let. Dočteme se zde o osové a středové souměrnosti, posunutí a otáčení.²³⁹ V učebnicích využívaných v 90. letech takto podrobně rozebrána není. Zde se dočteme pouze o osové a středové souměrnosti.²⁴⁰

Podobnost/geometrická zobrazení v rovině: V rámci této tematické oblasti řeší učebnice shodně látku podobnost trojúhelníku, podobnost útvaru, zahrnuje i Euklidovy věty.²⁴¹ Poválečné učebnice navíc řeší další podtémata jako goniometrie ostrého úhlu a stejnolehlost.²⁴²

b) komparace 2. ročníků

Učebnici z 50. let bude zastupovat BALADA, František, VYŠÍN, Jan, ed. *Matematika pro druhou třídu gymnasií*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, 214 s., která bude komparována s učebnicemi SMIDA, Jozef. BOŽEK, Miloš. ODVÁRKO, Oldřich. *Sbírka úloh z matematiky pro II. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 179 s., ODVÁRKO, Oldřich. *Matematika pro 2. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, 475 s.

²³⁷ SMIDA, J. 1978, s. 167–180.

²³⁸ Čech, E. 1951, s. 125–130.

²³⁹ Tamtéž, s. 145–164.

²⁴⁰ SMIDA, J. 1978, s. 192–197.

²⁴¹ Čech, E. 1951, s. 164–193.

²⁴² SMIDA, J. 1978, s. 209–218.

V obou desetiletích se probíraly shodně tyto tematické oblasti: goniometrie, obecná mocnina a logaritmus. V učebnici z 50. let se navíc vyučovala komplexní čísla²⁴³ a obsah mnohoúhelníku: obvod a obsah kruhu²⁴⁴, které v 90. letech vůbec nenalezneme. Dále se vyučovaly základy stereometrie²⁴⁵ a vzájemná poloha přímek a rovin²⁴⁶, které se v 90. letech objevují až o ročník výše. Komplexní čísla se v poslední dekádě 20. stol. vyučovala až ve 4. ročníku.²⁴⁷

Naopak v učebnici využívané v 90. letech jsou navíc tematické oblasti: kombinatorika, jejíž základy byly v tomto desetiletí vyučovány již o rok dříve, ale v 50. letech se vyučovala až ve 3. ročníku,²⁴⁸ to samé platí i o racionálních funkcích²⁴⁹ a trigonometrii. Rovněž se v tomto ročníku probíraly základní vlastnosti funkcí, které se v 50. letech vyučovaly až ve 4. ročníku.²⁵⁰

Goniometrie: Učebnice se shodují v tématu sinus a cosinus. Náročnost je v obou velmi podobná, ale v 50. letech je učivo propojeno s komplexními čísly²⁵¹, kdežto v 90. letech s reálnými²⁵². Praktických příkladů je v obou desetiletích podobný počet, nicméně je to způsobeno tím, že ve 2. ročníku z 90. let měli žáci k dispozici nejen učebnici, ale rovněž sbírku úloh z matematiky.²⁵³ Dále se učebnice shodují v tématu tangens a kotangens. Více příkladů nalezneme v 50. letech, ale více příkladů s řešením naopak v učebnicích z pozdějšího období, kde je rovněž tato tematika popsána více s názornými příklady.²⁵⁴ V 90. letech je v učebnici méně příkladů, jelikož byla jako doplněk využívána rovněž sbírka úloh. Učebnice je tak zaměřena především na výklad, kdežto sbírka sloužila spíše k procvičování.

²⁴³ BALADA, František, VYŠÍN, Jan, ed. *Matematika pro druhou třídu gymnasií*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, s. 33–54.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 145–168.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 87–145.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 89–94.

²⁴⁷ Jak již bylo uvedeno výše, v 90. letech se žáci až v tomto ročníku učili témata druhá odmocnina a geometrie v prostoru, čemuž byli jejich vrstevníci v 50. letech vyučováni již v 1. ročníku.

²⁴⁸ SMIDA, Jozef. BOŽEK, Miloš. ODVÁRKO, Oldřich. *Sbírka úloh z matematiky pro II. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 9–25.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 37–58.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 26–36.

²⁵¹ BALADA, F. VYŠÍN, J. 1953, s. 60–66.

²⁵² ODVÁRKO, Oldřich. *Matematika pro 2. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 202–214.

²⁵³ BALADA, F. 1953, s. 60–66.; BUŠEK, Ivan. *Sbírka úloh z matematiky pro III. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 70–71.; ODVÁRKO, O. 1985, s. 202–214.

²⁵⁴ BALADA, F., VYŠÍN, J. 1953, s. 66–69.; BUŠEK, J. 1987, s. 72–73.; ODVÁRKO, O. 1985, s. 215–226.

Shodu rovněž najdeme v podkapitole goniometrické rovnice. Toto téma je opět více teoreticky i prakticky zpracováno v 50. letech,²⁵⁵ ale v pozdějších učebnicích nalezneme znovu více příkladů s řešením, větší názornost a návaznost kroků v řešení.

Obecná mocnina a logaritmus: Tato tematická oblast je rovněž mnohem více teoreticky zpracována v učebnici z 50. let. Zde je však pouze řečeno, co je mocnina a více se poté zabývá odmocňováním, pravidly pro počítání s odmocninami a jejich důkazy.²⁵⁶ V 90. letech je téma mocniny rozděleno do dvou podtémat: mocniny s celým kladným mocnitelem a mocniny s celým mocnitelem, poté zde řeší i počítání s odmocninami.²⁵⁷

Shodně se obě učebnice zabývají i podtématem mocniny s racionálními mocniteli. V poválečném období je důraz kladen na vztahy, které platí pro počítání s mocninami, a provádějí důkaz těchto vztahů,²⁵⁸ v 90. letech naopak z konkrétních příkladů odvozují obecné závěry.²⁵⁹ Stejně tak se obě učebnice zabývají tématem exponenciální funkce. Teoreticky je tato kapitola popsána více v 50. letech.²⁶⁰ V případě porovnání příkladů by platilo úplně to samé, nicméně když k učebnici z 90. let připočteme i sbírku úloh, počet příkladů se přibližně vyrovná. V tomto období je opět větší důraz kladen na příklady s názorným řešením.²⁶¹

Shodně se učebnice vyjadřují i k tématu logaritmus. V 90. letech je učivo rozděleno do více kapitol a ke každé kapitole jsou uvedené příklady s řešením i příklady k samotnému procvičení. V 50. letech je tentokrát méně teorie, ale naopak je zde velké množství příkladů na procvičení počítání s logaritmy.²⁶²

²⁵⁵ BALADA, F., VYŠÍN, J. 1953, s. 69–72.; BUŠEK, J. 1987, s. 73–75.; ODVÁRKO, O. 1985, s. 226–231.

²⁵⁶ BALADA, F., VYŠÍN, J. 1953, s. 7–17.

²⁵⁷ ODVÁRKO, O. 1985, s. 109–124.

²⁵⁸ BALADA, F., VYŠÍN, J. 1953, s. 12–17.

²⁵⁹ ODVÁRKO, O. 1985, s. 146–152.

²⁶⁰ BALADA, F., VYŠÍN, J. 1953, s. 17–22.

²⁶¹ ODVÁRKO, O. 1985, s. 156–161.; BUŠEK, J. 1987, s. 59–61.

²⁶² BALADA, F., VYŠÍN, J. 1953, s. 22–25.; ODVÁRKO, O. 1985, s. 170–173.; BUŠEK, J. 1987, s. 63–64.

c) komparace 3. ročníků

Učebnici z 50. let bude zastupovat BALADA, František. *Matematika pro třetí třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 176 s., která bude komparovaná s učebnicí BUŠEK, Ivan. *Sbírka úloh z matematiky pro III. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 123 s.

Shodné tematické oblasti, které nalezneme v obou desetiletích jsou: základy analytické geometrie²⁶³ a pravděpodobnost²⁶⁴. V učebnici z 50. let navíc nalezneme téma limity²⁶⁵, které se v 90. letech vyučovalo až ve 4. ročníku.

Ve 3. ročníku v 90. letech využívaly na gymnáziu v Litomyšli pouze sbírku úloh, ve které nalezneme navíc témata algoritmus²⁶⁶, vektorová algebra²⁶⁷ a programování²⁶⁸, která se v 50. letech vůbec nevyučovala a dále téma další kvadratické útvary²⁶⁹, které se v 50. letech vyučovalo až ve 4. ročníku.²⁷⁰ Důvod, proč byla využívána v tomto období pouze sbírka úloh je prostý. Paní učitelka, která v období po Sametové revoluci na gymnáziu učila mi sdělila, že s žáky nestíhala všechnu látku 2. ročníku probrat. Vzhledem k tomu, že zde byla řada témat, která se následně vyskytovala u přijímacích zkoušek na vysokou školu, dávali na gymnáziu v Litomyšli těmto oblastem větší prostor.

Základy analytické geometrie: V učebnici z 90. let je toto téma rozděleno na více kapitol. Samostatně se zabývá analytickou geometrií lineárních útvarů, zejména vyjádřením přímky a roviny, zvláště se zabývá vzájemnou polohou přímek a rovin a dále se řeší další analytické vyjádření, např. útvarů jako elipsa, hyperbola atp.²⁷¹ V 50. letech se zabývají spíše základy analytické geometrie, souřadnicemi a vyjádřením parametrické

²⁶³ BALADA, F. 1951, s. 88–119.; BUŠEK, I. 1987, s. 20–28.

²⁶⁴ BUŠEK, I. 1987, s. 70–76.

²⁶⁵ BALADA, F. 1951, s. 26–46.

²⁶⁶ BUŠEK, I. 1987, s. 83–93.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 7–19.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 94–95.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 79–82.

²⁷⁰ Jak již bylo avizováno, v učebnici z 50. let se až v tomto ročníku objevují témata kombinatorika a pravděpodobnost, které byly v 90. letech probírány v dřívějších ročnících. Stejně tak se v 50. letech základy stereometrie řešily již ve 2. ročníku, zatímco v 90. letech se řeší až v tomto ročníku. Téma kružnice, které se v 50. letech řeší již v 1. ročníku, bylo v posledním desetiletí minulého století řešeno opět až v tomto ročníku. Rovněž až v tomto ročníku se v učebnici z 50. let objevuje téma racionální funkce, které v 90. letech byly řešeny o ročník níže. Stejně tak se v tomto ročníku v 50. letech vyučovala trigonometrie, která byla v 90. letech součástí osnov již ve 2. ročníku. Téma vzájemné polohy přímek a rovin se v 90. letech vyučovalo až v tomto ročníku, kdežto v 50. letech již o rok dříve.

²⁷¹ BALADA, F. 1951, s. 20–28.

a obecné přímky a následně ještě vzdálenostmi bodů od přímky. Učebnice z 90. let je tedy podrobnější, jelikož zahrnuje širší škálu témat.²⁷²

Pravděpodobnost: Vzhledem k tomu, že v 90. letech neměli v tomto ročníku učebnici, ale pouze sbírku příkladů, nenalezneme zde žádné teoretické vysvětlení. Je zde zaváděna pravděpodobnost, její vlastnosti, nezávislost a Bernoulliho schéma.²⁷³ V 50. letech daleko podrobněji definují pravděpodobnost. Nalezneme zde mnohem větší množství teorie a rovněž zde hovoří o dalších druzích pravděpodobností, např. úplné pravděpodobnosti, podmíněné pravděpodobnosti a složené pravděpodobnosti.²⁷⁴

d) komparace 4. ročníků

Učebnici z 50. let bude zastupovat ČECH, Eduard. *Matematika pro IV. třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 134 s., která bude komparována s učebnicí RIEČAN, Boleslav. *Matematika pro IV. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 357 s.

Shodně obě učebnice řeší pouze téma derivace.²⁷⁵ V 50. letech se navíc vyučovaly základy matematické statistiky²⁷⁶, které v pozdější učebnici vůbec nenalezneme. Naopak v 90. letech navíc nalezneme téma integrální počet²⁷⁷, které se v 50. letech rovněž nikde nenachází.

V mladší z učebnic je navíc ještě jakési „opakování“, např. systematizace základních poznatků z logiky, systematizace poznatků o řešení rovnic a nerovnic, systematizace poznatků o řešení geometrických úloh, systematizace poznatků o řešení slovních úloh, které odkazuje na jednotlivá témata v průběhu školních let.²⁷⁸

²⁷² BUŠEK, I. 1987, s. 89–119.

²⁷³ Tamtéž, s. 70–78.

²⁷⁴ BALADA, F. 1951, s. 62–76.

²⁷⁵ ČECH, Eduard. *Matematika pro IV. třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, s. 42–49.; RIEČAN, Boleslav. *Matematika pro IV. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 48–74.

²⁷⁶ ČECH, E. 1951, s. 76–111.

²⁷⁷ RIEČAN, B. 1987, s. 84–118.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 165–378. Téma komplexní čísla nalezneme v učebnic z 50. let už ve 2. ročníku, kdežto v učebnici z 90. let až v tomto ročníku. Rovněž až v tomto ročníku se v 50. letech učili tématu funkce a jejich grafy, kdežto v 90. letech již ve 3. ročníku.

Derivace: V učebnici z 50. let zavádějí učivo derivace funkce, uvádějí pravidla pro výpočet derivací a fyzikální význam derivace,²⁷⁹ ale v druhé mnou zkoumané dekádě učivo daleko více prohlubují. Navíc se zabývají také monotónností funkcí v souvislosti s derivacemi, derivací a spojitostí a pravidly počítání derivací. Z tohoto ohledu je tak mladší z učebnic značně podrobnější.²⁸⁰

Celkové zhodnocení

Výzkum obtížnosti matematiky byl poměrně složitý, jelikož v mnoha ohledech se jednotlivé učebnice rozcházejí. Nicméně i tak jsem našel řadu tematických oblastí, ve kterých se shodují. Na základě toho jsem provedl komparaci a zjistil jsem, že v drtivé většině případů je více teorie ve starších učebnicích, stejně tak zde bývá i více příkladů k procvičení. Na druhou stranu v mladších učebnicích je více příkladů s řešením, které pomáhaly žákům snáze pochopit dané učivo. Ovšem dle mého názoru, vyplývajícího z předešlého výzkumu, bylo studium náročnější v 50. letech 20. století.

6.1. Využití pile sorting method/card method k určení obtížnosti jednotlivých témat

Pile sorting method je technika třídění karet v konstrukci uživatelských zkušeností, ve které osoba testuje skupinu odborníků nebo uživatelů, aby vytvořila přesnější strukturu zkoumaného problému. Tuto metodu můžeme využít v celé řadě případů, např. při tvorbě webových stránek, při výuce cizích jazyků, nebo k určení náročnosti jednotlivých témat.²⁸¹ Aby výzkum vycházel z více zdrojů, rozhodl jsem se oslovit čtyři matematiky, kteří patří do odlišných věkových skupin. Dva z nich jsou učitelé s bohatou praxí, kteří vyučovali na gymnáziu a poté i jiné střední škole. Zbylí dva respondenti jsou nedávno dostudované učitelky matematiky, které mají za sebou pouze roční praxi na nejmenované střední škole.

²⁷⁹ ČECH, E. 1951, s. 42–49.

²⁸⁰ RIEČAN, B. 1987, s. 25–32.

²⁸¹ NIELSEN, Jakob. *Card Sorting to Discover the Users' Model of the Information Space*. [online] Nielsen Norman Group 2004, [Cit. 16.2.2019]. Dostupné z: <https://www.nngroup.com/articles/card-sorting-how-many-users-to-test/>

Postup při výzkumu

V rámci této metody jsem vytvořil kartičky, na které jsem napsal tematické oblasti, které se ve všech ročnících v 50. i v 90. letech vyučovaly a následně oslovil 4 matematiky, kteří pracovali ve dvojicích. Jejich úkolem bylo sestavit kartičky podle náročnosti témat od nejjednoduššího po nejtěžší. Následně je přiřadili k ročníku, který dle jejich uvážení korespondoval s obtížností tématu.

Výsledky výzkumu

První ročník: Paní učitelky, které nedávno dostudovaly předmět matematika na Univerzitě Hradec Králové, se shodly na tom, že více než polovina tematických oblastí z 50. i 90. let probíraných dříve v prvních ročnících odpovídají náročností i dnešním prvním ročníkům gymnázia. Pouze jedno téma, které bylo v 50. letech zařazeno až ve druhém ročníku, jim přišlo jednodušší, a proto ho zařadily již o rok dříve.

Na druhou stranu pedagogové, kteří mají za sebou již několikaletou praxi to vidí jinak. Většinu tematických oblastí, které se v 50. letech učily v prvním ročníku odpovídají náročností i věku dnešních studentů prvních ročníků. Nicméně řadu témat z pozdějších ročníků 90. let vidí jako značně jednodušší a zařadili je již do tohoto ročníku. Proto dle jejich názoru bylo studium matematiky v prvním ročníku náročnější v 50. letech, jelikož více témat, která byla v období po Sametové revoluci zařazena až do vyššího ročníku, zařadili sem.

Druhý ročník: Tentokrát již výše uvedené pedagožky udělaly v rozřazení poměrně větší rozdíl. Druhou polovinu témat, která dle učebnic z 90. let patřila ještě do prvního ročníku, zařadily až nyní. Z tohoto desetiletí dnešním druhákům dle jejich názoru odpovídaly pouze 2 témata, dále sem zařadily dokonce 3 ze čtvrtého ročníku. Z učiva 50. let sem zařadily shodně po jednom tématu ze druhého, třetího a čtvrtého ročníku. Proto dle jejich názoru byla náročnost studia velmi podobná.

Podobně to vidí i starší pedagogové, kteří rovněž zařadili druhou polovinu témat z prvního ročníku 90. let až nyní. Zbylá témata z vyšších ročníků z 50. i 90. let jsou zastoupena shodně po jednom. Náročnost studia vidí rovněž velmi podobně.

Třetí ročník: Mladší pedagožky usoudily, že drtivá většina tematických oblastí probíraných v 50. i v 90. letech v tomto ročníku odpovídá náročností dnešní době. Do tohoto ročníku rovněž zařadily tři témata, která byla v období po Sametové revoluci probírána v prvním a druhém ročníku, rovněž jedno, které v tomto období bylo probíráno až v ročníku čtvrtém. Stejně tak sem přiřadily jedno téma z druhého a čtvrtého ročníku z poválečného období. Opět se tak shodly, že náročnost studia byla z tohoto hlediska velmi podobná v obou desetiletích.

Starší vyučující to však již tak jednoznačně nevidí. Drtivou většinu tematických oblastí třetího ročníku z 90. let přiřadili sem, naopak stejný ročník v poválečné dekádě je zastoupen pouze jedním tématem. Z období po Sametové revoluci zde nalezneme poté ještě dvě témata odpovídající dnešním druhým ročníkům a další tři odpovídající čtvrtým ročníkům. Naopak témata z 50. let jsou mnohem různorodější. Nalezneme zde dokonce jedno z prvního ročníku a shodně po dvou tématech ze druhého a čtvrtého ročníku. Dle jejich názoru tak bylo studium náročnější v 50. letech.

Čtvrtý ročník: Mladší pedagožky do posledního ročníku gymnázia zařadily celkem čtyři témata z 90. let čtvrtého ročníku, která odpovídají náročností věku dnešních maturantů. Naopak z 50. let sem z totožného ročníku nezařadily ani jedno. Je to dáno rovněž tím, že v 50. letech zde nalezneme podstatně méně tematických oblastí než v období po Sametové revoluci. Z 90. let sem rovněž zařadily po dvou tématech z druhého a třetího ročníku. Z 50. let naopak po jednom tématu z třetího ročníku a hned třech z druhého ročníku. Obě se tak přiklonily k názoru, že z tohoto důvodu bylo náročnější studium v 50. letech.

Velmi podobně to vidí i starší učitelé. Dle jejich názoru celkem 5 témat z maturitního ročníku odpovídá dnešní čtvrté třídě. Z posledního ročníku z 50. let sem rovněž nezařadili ani jedno z témat. Z 90. let sem navíc ještě umístili 2 témata z prvního ročníku a dokonce 3 ze třetího ročníku. Naopak z 50. let sem zařadili po jednom tématu z prvního a třetího ročníku. Tímto jim tak výzkum evokoval, že náročnější bylo studium v období 90. let.

Vyhodnocení pile sorting method

Vyhodnocení pile sorting method je poměrně problematické. Prvotním překážkou bylo již samotné porovnání počtu témat, neboť v učebnicích z 90. let nalezneme celkem 82 témat, kdežto v 50. letech pouze 51. Jako další problém se nám může jevit i to, že je tento výzkum založen na subjektivním názoru, ve kterém se i jednotlivé dvojice několikrát lišily. Nicméně i přesto ve většině případů obě dvojice uvedly, že náročnost studia byla pro obě desetiletí v rámci vyhodnocení metody velmi podobná. V případě oslovení více respondentů by bylo možné, např. pomocí hodnoty medián, vytvořit přesnější data a tento výzkum by byl velkým přínosem. V rámci omezeného rozsahu diplomové práce však tato skutečnost bohužel možná nebyla. Pokusil jsem se vyzkoušet tuto metodu, ovšem žádných podstatných výsledků jsem se v ní nedobral.

Obě tabulky s výčtem témat se zařazením do jednotlivých ročníků nalezneme v přílohách diplomové práce. Ačkoli tato metoda nepotvrdila hypotézu, která by odhalila větší náročnost té či oné epochy, díky předešlému srovnání stejných témat v učebnicích 50. i 90. let, kde jsem porovnával počet teorie i využívaných příkladů, je zřejmé, že studium bylo náročnější v období 50. let 20. století.

Závěr

Cílem mojí diplomové práce bylo provést komparaci transformace vzdělávacího systému na gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v průběhu 50. let a 90. let 20. století, zaměřenou především na jednotlivé předměty s největším důrazem na dějepis, kde se marxisticko-leninistická ideologie projevovala nejvíce. Rovněž také určit, které předměty byly pro socialismus příznakové a v období po Sametové revoluci se již více nevyučovaly.

Mým dalším cílem byl rozbor maturitních témat z českého jazyka, jež žáci psali v průběhu 50. let. Díky pramenným materiálům jsem tak mohl přesně stanovit, kolik témat bylo ryze socialistických, které z nich se k dobovému režimu alespoň částečně vztahovaly a rovněž z jakých žánrů měli žáci na výběr.

Díky práci s odbornou literaturou a s prameny, viz seznam pramenů a literatury, jsem mohl analyzovat zřejmě nejpodstatnější část mojí diplomové práce. Konkrétně se jednalo o analýzu učebnic dějpisu. Marxisticko-leninistická ideologie se nejvíce projevovala právě v učebnicích dějpisu, proto jsem na ně kladl největší důraz. Ve školním roce 1953/1954 došlo k razantní změně ve vzdělávacím procesu, neboť Národní shromáždění vydalo nový zákon (č. 31/1953 Sb.), který ustanovil, že současné školy národní, školy střední a gymnázia se přetransformují již počátkem školního roku 1953/1954 na všeobecně vzdělávací školy.²⁸² Proto byla komparace zaměřena na porovnání učebnic, které byly využívány před touto razantní změnou, s učebnicemi, které byly na gymnáziu využívány po školním roce 1953/1954. Cílem tak bylo zjistit, zda se smrt J. V. Stalina a Klementa Gottwalda v roce 1953 nějakým způsobem promítla i do učebnic dějpisu. Na základě toho jsem stanovil, jak se výuka dějpisu změnila, která témata byla přetransformována, jak se proměnila náročnost studia apod. K analýze jednotlivých učebnic jsem využil tzv. metodu ideálního typu Maxe Webera, kde jsem na základě abstrahování společných znaků konkrétních příkladů vytvořil konstrukt tzv. ideálního typu. Před zahájením komparace jsem vymezil pojmy, které byly charakteristické pro období komunismu. Jednotlivé učebnice byly mezi sebou porovnány tak, aby vznikl jakýsi ideální pohled na dobové zásahy do školství, tzn. jak se jednotlivé „komunistické“ pojmy projevovaly v průběhu výkladu celých lidských dějin.

²⁸² *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, roč. IX. (1953), sešit 18, s. 129.

Díky práci s odbornou literaturou jsem tyto prakticky zjištěné informace mohl zasadit do teoretického rámce a ověřit, která témata byla v průběhu 50. let upřednostňována a která naopak upozaděována.

Poslední důležitou komparaci jsem využil v porovnávání obtížnosti v učebnicích matematiky v průběhu 50. let a 90. let 20. století. Analýza náročnosti v učebnicích matematiky byla výrazně složitější. Problémem totiž je, že celá řada tematických oblastí byla v jednotlivých obdobích často velmi odlišná. Primárně jsem tak komparaci zaměřil na shodné tematické oblasti, které se vyučovaly v obou mnou zkoumaných dekádách. Díky tomu jsem tak zjistil, že náročnost studia matematiky byla opět vyšší v 50. letech 20. stol., neboť se v učebnicích z této doby nacházelo mnohem více teorie i příkladů na procvičování. Na druhou stranu jsem v mladších učebnicích našel více příkladů s řešením, které pomáhaly žákům snáze pochopit dané učivo.

V rámci analýzy obtížnosti matematiky jsem rovněž využil pile-sorting method, což je technika třídění karet v konstrukci uživatelských zkušeností, ve které osoba testuje skupinu odborníků nebo uživatelů, aby vytvořila přesnější strukturu. Oslovil jsem čtyři věkově rozdílné matematiky, dvě nedávno vystudované učitelky a dva učitele s několikaletou praxí, pro které jsem vytvořil kartičky ze všech tematických oblastí, které se v průběhu obou desetiletí učily. Následně obě dvojice zařadily kartičky podle náročnosti do ročníků, jimž by toto učivo odpovídalo dnes. Problémem ovšem je, že toto hodnocení je velmi subjektivní a velkým přínosem se pro můj výzkum nestalo. Můj metodický způsob tak nemůže přesně určit, v jakém období bylo studium matematiky náročnější. Pakliže by někdo mohl pracovat s větším množstvím dat, mohl by stanovit exaktnější ukazatele náročnosti studia, které by mohly sloužit ke komparaci náročnosti jednotlivých studijních programů (což by navíc vyžadovalo komplexní přístup, který by se zaměřil na úroveň jak z teoretického určení stupňů náročnosti studijního předmětu obecně, tak z hlediska praktického v odstupňování požadavků kladených na žáky a na odstupňovanou úroveň osvojených kompetencí žáků na výstupu výuky). Hodnocení náročnosti studia vyhovuje matematika, jakožto ideální věda, více než historie, jejíž výklad se významně proměňuje s ohledem na konkrétní dobové poměry, a proto je neskutečně její úroveň komparativně hodnotit. Na druhou stranu porovnání shodných témat v učebnicích matematiky přineslo alespoň částečný náhled na to, v jakém období se žáci museli učit více teorie a spočítat větší počet příkladů v rámci procvičování. Již z toho tak

můžeme alespoň vyvodit, že v rámci vymezení těchto kritérií bylo studium náročnější v 50. letech.

Výše zmíněné cíle se mi podařilo naplnit díky pramenům a odborné literatuře, viz seznam pramenů a literatury. Nevyužil jsem sice všechnu literaturu, kterou jsem uvedl před zahájením práce do systému stag, jelikož se v průběhu mého psaní stala irelevantní, neboť jsem našel mnoho jiného a kvalitnějšího materiálu. Z pramenů jsem nejvíce pracoval s *maturitními pracemi z českého jazyka* a jednotlivými učebnicemi z 50. let a 90. let 20. stol. Nejpodstatnější literaturou se pro mě stala publikace od Miroslava Jirečka „*Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2213*“. Podrobnější popis pramenů a literatury je možné nalézt v úvodní kapitole.

Prostřednictvím dostupných pramenů můžeme vidět, jak se postupně transformoval vzdělávací proces v průběhu obou desetiletí. Má diplomová práce měla za cíl porovnat problematiku vzdělávání v těchto dvou odlišných dekadách z různých úhlů pohledu, což se mi podařilo. Dle mého názoru jsem si vybral velmi zajímavé téma. Tato práce by jistě mohla být rozebrána mnohem více do hloubky, v rámci stanoveného rozsahu diplomové práce to však bohužel není možné. Tato práce má tak sloužit jako jakési uvedení do problematiky vzdělávání v 50. letech a 90. letech 20. století. Pokud by si dal někdo práci s vyhledáním pramenných materiálů týkajících se všech předmětů vyučovaných na gymnáziu v tomto období, dal by jistě vzniknout velmi impozantnímu dílu, které by mohlo vzdělávání ukázat v jiném úhlu pohledu i širší veřejnosti.

Seznam pramenů a literatury

Prameny archivní povahy

Archiv Gymnázia Litomyšl,

Třídní kniha 4. A, 1990–1991, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 4. A, 4. B. 1993–1994, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 4. A, 1996–1997, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 4. A, 1997–1998, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 4. A, 1998–1999, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 1990–1991, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 1991–1992, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1992–1993, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1993–1994, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1994–1995, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1995–1996, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1996–1997, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1997–1998, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 3. B, 1998–1999, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 3. A, 1999–2000, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha septima, 1999–2000, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1990–1991, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1991–1992, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1993–1994, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1994–1995, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1995–1996, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1996–1997, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1997–1998, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 2. A, 1999–2000, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha sexta, 1998–1999, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha sexta, 1999–2000, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1990–1991, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1991–1992, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1992–1993, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1993–1994, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1994–1995, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1995–1996, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1996–1997, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1997–1998, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1998–1999, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha 1. A, 1999–2000, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha Kvinta, 1994–1995, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha Kvinta, 1995–1996, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha Kvinta, 1996–1997, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha Kvinta, 1997–1998, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha Kvinta, 1998–1999, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

Třídní kniha Kvinta, 1999/2000, (uloženo bez inventárního čísla u původce).

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli,

Mezifondový soubor kronik. *Kronika ústavu od roku 1866*, sign. kr. 104, 370 s.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 396.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn 395.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 394.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 393.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 400.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 399.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 398.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 397.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 404.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 403.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 402.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 401.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kart. 35.

Fond Gymnázium Litomyšl II., kn. 650–682.

Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva C. k. státního vyššího reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1915-1916*, kn. 617.

Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva C. k. státního vyššího reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1916-1917*, kn. 618.

Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva C. k. státního vyššího reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1917-1918*, kn. 619.

Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva Státního reformního reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1923-1924*, kn. 624.

Fond Gymnázium Litomyšl II. *Výroční zpráva Státního reformního reálného gymnázia v Litomyšli za školní rok 1926-1927*, kn. 627.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 47/2, inv. č. 763.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 47/3, inv. č. 764.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 47/2, inv. č. 763.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 47/4, inv. č. 765.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 47/5, inv. č. 766.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 47/6, inv. č. 767.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 48/1, inv. č. 768.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 48/2, inv. č. 769.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 49/1, inv. č. 771.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 49/2, inv. č. 772.

Gymnázium Litomyšl II.: maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 50/1, inv. č. 773.

Gymnázium Litomyšl II. maturitní písemná zkouška z češtiny, kart. 50/2, inv. č. 774.

Další pramenný materiál

BALADA, František, VYŠÍN, Jan, ed. *Matematika pro druhou třídu gymnasií*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, 214 s.

BALADA, František. *Matematika pro třetí třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 176 s.

BUŠEK, Ivan. *Sbírka úloh z matematiky pro III. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 123 s.

ČECH, Eduard. *Matematika pro I. třídu gymnasií a vyšších odborných škol*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 230 s.

ČECH, Eduard. *Matematika pro IV. třídu gymnasií*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 134 s.

DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny starověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 151 s.

DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SACHSOVÁ, Hana. *Dějepis*. 1. vyd. Učební text pro čtvrtou třídu středních škol. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 180 s.

HUSA, Václav. *Dějiny ČSR. I. díl*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1955. 144 s.

CHARVÁT, Jaroslav., PRAVDOVÁ, Marie., SOJÁK, Vladimír. *Dějepis pro 10. ročník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.

KOMINSKIJ, Jevgenij Aleksejevič. *Dějiny středověku*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství 1950. 255 s.

ODVÁRKO, Oldřich. *Matematika pro 2. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, 475 s.

POLIŠENSKÝ, Josef. VARCL, Ladislav. PRAVDOVÁ, Marie. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny starověku a středověku*. 4 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 229 s.

RIEČAN, Boleslav. *Matematika pro IV. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 357 s.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Gymnázium v Litomyšli, část I: do roku 1873. Prohloubený inventář*. Litomyšl 1977.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Inventář: Gymnázium v Litomyšli. Část II. (1866) 1873–1953*. 1978.

SMIDA, Josef. *Matematika pro I. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 366 s.

SMIDA, Jozef, Miloš BOŽEK a Oldřich ODVÁRKO. *Sbírka úloh z matematiky pro II. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 179 s.

SOJÁK, Vladimír., VÁVRA, Jaroslav., VOŠAHLÍK, Josef. *Dějiny doby nejnovější (1914–1945). Pro 11. ročník*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.

ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Matematika pro 1. ročník gymnázia*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 282 s.

Třetina tisíciletí gymnasia v Litomyšli. Litomyšl: SRPŠ gymnasia, 1974.

Učební osnovy pro 6. a 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. Dějepis. Výnos MŠ ze dne 25. ledna 1945 č. 4370/54-A-I/1. Praha 1954.

Věstník ministerstva školství, věd a umění, Praha 1948, roč. IV., sešit 9.

Věstník Ministerstva školství, věd a umění. Praha 1953, ročník IX., sešit 14.

Věstník Ministerstva školství, věd a umění. Praha 1955, ročník XI., sešit 19-22.

Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstva kultury České republiky, ročník XLVII (1991), sešit 3.

Edice

VOREL, Petr. *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století: edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550-1551*. 1.vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1997. 320 s. ISBN 80-86046-07-9

Primární literatura

ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 4., opr. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2010. 1054 s. ISBN 978-80-7277-469-2.

JIREČEK, Miroslav. *Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918-2013*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 337 s. ISBN 978-80-210-7571-9.

KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 529 s. ISBN 80-86429-52-0.

KRÁLÍKOVÁ, Marie, NEČESANÝ, Josef, SPĚVÁČEK, Václav. *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 184 s.

KUZ'MIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981, 241 s.

MARX, Karl, Friedrich ENGELS a Vladimír Il'jič LENIN. *K filosofickým otázkám*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. 474 s.

SHILS, Edward, FINCH, Henry. *The methodology of the social sciences*. New York: The Free Press, 1949. 188 s.

ŠARADÍN, Pavel. *Historické proměny pojmu ideologie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 136 s. ISBN 80-85959-94-1.

ŠTĚPÁNEK, Josef. *Dějiny c.k. vyššího gymnasia v Litomyšli: na oslavu dvěstěpadesátiletého trvání napsal Josef Štěpánek*. V Litomyšli: Nákladem města Litomyšle, 1894. 325 s.

VALIŠOVÁ, Alena. *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004. 440 s. ISBN 80-246-0914-2.

VÁŇOVÁ, Miroslava. *Teoretické a metodologické otázky srovnávací pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1998, 91 s. ISBN 80-86039-51-X.

WEBER, Max, HAVELKA, Miloš. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. 351 s. ISBN 978-80-7298-389-6.

ŽIŽKA, Jan. *Studentská Litomyšl*. Litomyšl: Všestudentský spolek Smetana, 1937. 134 s.

Periodika

Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově. Praha 1951. ISSN 0031-3815.

Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1991. ISSN 0031-3815.

Internetové zdroje:

NIELSEN, Jakob. *Card Sorting to Discover the Users' Model of the Information Space*. [online] Nielsen Norman Group 2004, [Cit. 16.2.2019]. Dostupné z: <https://www.nngroup.com/articles/card-sorting-how-many-users-to-test/>

Slovníky, encyklopedie a skripta

PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, 935 s. ISBN 978-80-7367-546 2.

ŠTEFEK, Karel. *Stručný nástin vývoje filozofie dějin*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 153 s. ISBN 80-7041-303-4.

Sekundární literatura

JŮZOVÁ, Ilona. *Vývoj středního a odborného školství v Litomyšli v první polovině 20. století*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně. Katedra historie. 108 s.

KOVANDOVÁ, Petra. *Komparace vzdělávacích systémů v České republice a Španělsku*. České Budějovice, 2011. Diplomová práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích. Katedra pedagogiky a psychologie. 117 s.

KOUPÁ, Jolana. *Komparace činnosti a hospodaření vybrané soukromé a veřejné střední školy*. Brno 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Ekonomicko-správní fakulta. 51 s.

MORKES, František. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích: Období let 1848–2001*. Praha: Pedagogické muzeum, 2002. ISBN 80-901461-9-8.

Pavlíková, Václava. *Ještě ke školské reformě 1953*. Učitelské noviny, roč. XVIII, č. 23, 1968.

RŮŽIČKA, Jindřich. *Kapitoly z dějin gymnázia v Litomyšli v 20. polovině 19. století*. Z Českého ráje a Podkrkonoší: supplementum. Semily: Státní okresní archiv, 2000. ISSN 1211-975x

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Litomyšl: Město Litomyšl, c2009, 615 s. ISBN 978-80-254-5129-8

SOMR, Miroslav: *Dějiny české školy a pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1979, 134 s.

Přílohy

Příloha A: Pile-sorting method podle nedávno vystudovaných učitelek matematiky

Název tématu	Desetiletí a ročník, ve kterém se téma nachází	Ročník, kterému téma odpovídá dnes.	
Číselné obory	90. léta; 1. ročník	1. ročník	
Operace s množinami	90. léta; 1. ročník		
Přirozená čísla	50. léta; 1. ročník		
Elementární teorie čísel	90. léta; 1. ročník		
Čísla záporná	50. léta; 1. ročník		
Zlomky	50. léta; 1. ročník		
Desítková soustava	50. léta; 1. ročník		
Základní vlastnosti polohy	50. léta; 1. ročník		
Základy geometrie v rovině	90. léta; 1. ročník		
Základní vlastnosti velikosti	50. léta; 1. ročník		
Obsah mnohoúhelníka. Obvod a obsah kruhu	50. léta; 2. ročník		
Kružnice	50. léta; 1. ročník		
Druhá odmocnina	50. léta; 1. ročník		2. ročník
Úvod	90. léta; 1. ročník		
Algebraické výrazy	90. léta; 1. ročník		
Rovnice a nerovnice s jednou neznámou	90. léta; 1. ročník		
Rovnice a nerovnice	90. léta; 1. ročník		
Kvadratické rovnice	50. léta; 1. ročník		
Soustava rovnic a nerovnic	90. léta; 1. ročník		
Rovnice a nerovnice s více neznámými	90. léta; 1. ročník		
Systematizace poznatků o řešení rovnic a nerovnic	90. léta; 4. ročník		

Systematizace poznatků o řešení slovních úloh	90. léta; 4. ročník	
Nepovinné dodatky	90. léta; 1. ročník	
Posloupnosti	50. léta; 3. ročník	
Posloupnost a řady reálných čísel	90. léta; 2. ročník	
Planimetrické úlohy	90. léta; 1. ročník	
Shodnost	50. léta; 1. ročník	
Geometrická zobrazení v rovině	90. léta; 1. ročník	
Objemy a povrchy jednoduchých těles	50. léta; 2. ročník	
Podobnost	50. léta; 1. ročník	
Systematizace poznatků o řešení geometrických úloh	90. léta; 4. ročník	
Základní vlastnosti funkcí	90. léta; 2. ročník	
Funkce a jejich grafy	50. léta; 4. ročník	
Trigonometrie	50. léta; 3. ročník	
Goniometrie	90. léta; 2. ročník	
Základy matematické statistiky	50. léta; 4. ročník	
Elementární metody zpracování statistických souborů	90. léta; 3. ročník	
Základy analytické geometrie	50. léta 3. ročník (ověřit)	
Vektorová algebra	90. léta; 3. ročník	
Analytická geometrie lineárních útvarů	90. léta; 3. ročník	
Vzájemné polohy přímek a rovin	90. léta; 3. ročník	
Kružnice a kulové plochy	90. léta; 3. ročník	
Užití analytické geometrie	50. léta; 3. ročník	

Další kvadratické útvary	90. léta; 3. ročník	3. ročník
Kombinatorika (1 místo 3)	50. léta; 3. ročník, 90. léta; 2. ročník; 90. léta 1. ročník	
Pravděpodobnost (1 místo 2)	90. léta; 3. ročník a 90. léta; 1. ročník	
Počet pravděpodobnosti	50. léta; 3. ročník	
Další aplikace pravděpodobnosti a matematické statistiky	90. léta; 3. ročník	
Goniometrie v prostoru	90. léta; 2. ročník	
Systematizace základních poznatků z logiky	90. léta; 4. ročník	
Operace s výroky a s výrokovými formami	90. léta; 1. ročník	
Goniometrie	50. léta; 2. ročník	
Základy stereometrie	50. léta; 2. ročník	
Racionální funkce. Mocniny a odmocniny	90. léta; 2. ročník	
Obecná mocnina a logaritmus	50. léta; 2. ročník	
Exponenciální a logaritmické funkce	90. léta; 2. ročník	
Komplexní čísla (1 místo 2)	50. léta; 2. ročník a 90. léta; 4. ročník	
Rovnice	90. léta; 4. ročník	
Algoritmus	90. léta; 3. ročník	
Programování	90. léta; 3. ročník	
Limity	50. léta; 3. ročník	
Diferenciální počet	90. léta; 4. ročník	
Integrální počet	90. léta; 4. ročník	

Příloha B: Pile-sorting method podle učitelů s několikaletou praxí

Název tématu	Desetiletí a ročník, ve kterém se téma nachází	Ročník, kterému téma odpovídá dnes.
Přirozená čísla	50. léta; 1. ročník	1. ročník
Desítková soustava	50. léta; 1. ročník	
Čísla záporná	50. léta; 1. ročník	
Zlomky	50. léta; 1. ročník	
Elementární teorie	90. léta; 1. ročník	
Číselné obory	90. léta; 1. ročník	
Kvadratické rovnice	50. léta; 1. ročník	
Racionální funkce. Mocniny a odmocniny	90. léta; 2. ročník	
Základní vlastnosti velikosti	50. léta; 1. ročník	
Obecná mocnina a logaritmus	50. léta; 2. ročník	
Druhá odmocnina	50. léta; 1. ročník	
Systematizace základních poznatků z logiky	90. léta; 4. ročník	
Trigonometrie	50. léta; 3. ročník	
Goniometrie	90. léta; 2. ročník	
Posloupnosti	50. léta; 3. ročník	
Posloupnost a řady reálných čísel	90. léta; 2. ročník	
Kombinatorika	50. léta; 3. ročník, 90. léta; 2. ročník; 90. léta 1. ročník	
Pravděpodobnost	90. léta; 3. ročník a 90. léta; 1. ročník	

Počet pravděpodobnosti	50. léta; 3. ročník	2. ročník	
Základní vlastnosti funkcí	90. léta; 2. ročník		
Algebraické výrazy	90. léta; 1. ročník		
Rovnice a nerovnice	90. léta; 1. ročník		
Soustava rovnic a nerovnic	90. léta; 1. ročník		
Operace s výroky a s výrokovými formami	90. léta; 1. ročník		
Operace s množinami	90. léta; 1. ročník		
Rovnice a nerovnice s více neznámými	90. léta; 1. ročník		
Kružnice	50. léta; 1. ročník		
Podobnost	50. léta; 1. ročník		
Geometrická zobrazení v rovině	90. léta; 1. ročník		
Planimetrické úlohy	90. léta; 1. ročník		
Rovnice a nerovnice s jednou neznámou	90. léta; 1. ročník		
Funkce a jejich grafy	50. léta; 4. ročník		
Základy geometrie v rovině	90. léta; 1. ročník		
Základy stereometrie	50. léta; 2. ročník		
Základy matematické statistiky	50. léta; 4. ročník		
Limity	50. léta; 3. ročník		
Komplexní čísla	50. léta; 2. ročník a 90. léta; 4. ročník		
Vektorová algebra	90. léta; 3. ročník		
Analytická geometrie lineárních útvarů	90. léta; 3. ročník		
Vzájemné polohy přímek a rovin	90. léta; 3. ročník		
Další kvadratické útvary	90. léta; 3. ročník		
Kružnice a kulové plochy	90. léta; 3. ročník		
Rovnice	90. léta; 4. ročník		

Další aplikace pravděpodobnosti a matematické statistiky	90. léta; 3. ročník	3. ročník
Goniometrie v prostoru	90. léta; 2. ročník	
Exponenciální a logaritmické funkce	90. léta; 2. ročník	
Komplexní čísla	50. léta; 2. ročník a 90. léta; 4. ročník	
Základní vlastnosti polohy	50. léta; 1. ročník	
Objemy a povrchy jednoduchých těles	50. léta; 2. ročník	
Obsah mnohoúhelníka. Obvod a obsah kruhu	50. léta; 2. ročník	
Goniometrie	50. léta; 2. ročník	
Shodnost	50. léta; 1. ročník	
Algoritmus	90. léta; 3. ročník	
Programování	90. léta; 3. ročník	
Elementární metody zpracování statistických souborů	90. léta; 3. ročník	
Úvod	90. léta; 1. ročník	
Užití analytické geometrie	50. léta; 3. ročník	
Systematizace poznatků o řešení geometrických úloh	90. léta; 4. ročník	
Systematizace poznatků o řešení slovních úloh	90. léta; 4. ročník	
Systematizace poznatků o řešení rovnic a nerovnic	90. léta; 4. ročník	
Integrální počet	90. léta; 4. ročník	
Diferenciální počet	90. léta; 4. ročník	
Nepovinné dodatky	90. léta; 1. ročník	

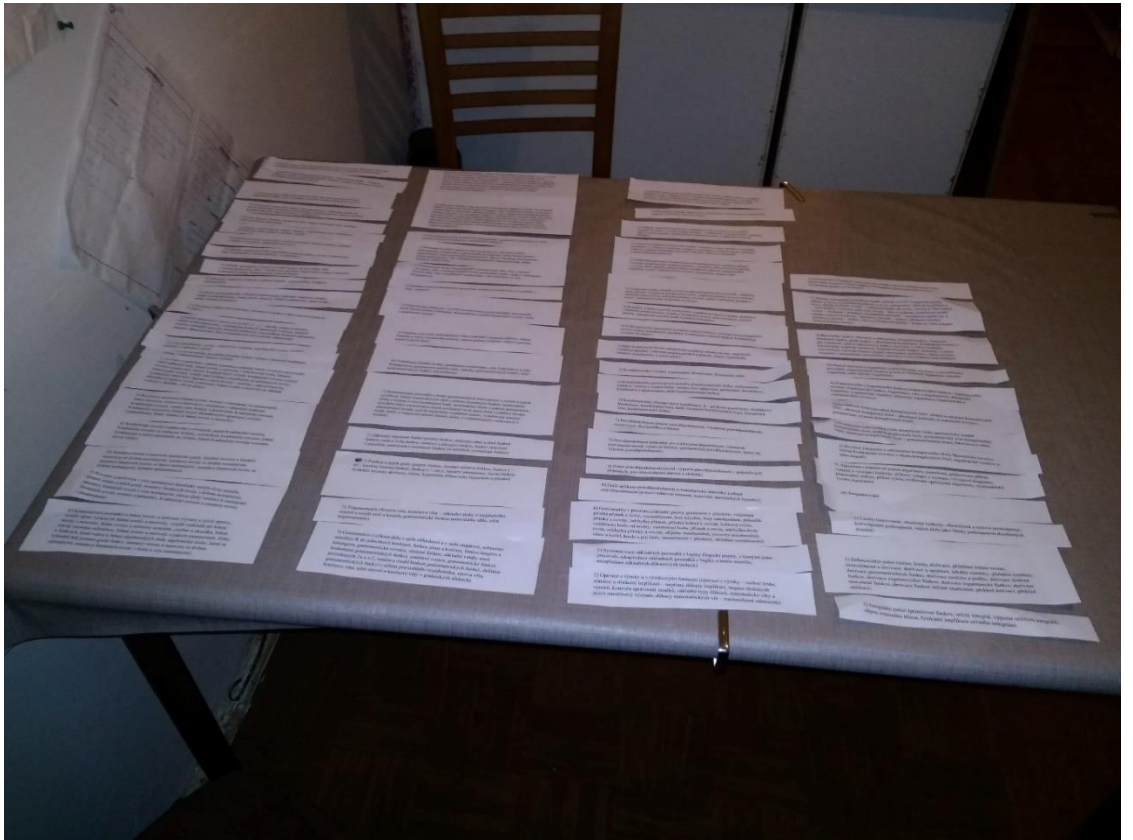
Příloha C: Učebnice dějepisu využívané na gymnáziu Aloise Jiráska v Litomyšli v průběhu 50. let 20. století.

Učebnice dějepisu před razantní změnou v roce 1953/1954	Učebnice dějepisu po razantní změně v roce 1953/1954
DĚDINA, Jan., FIDRMUC, Oldřich, CHOC, Pavel., KOPÁČ, Jaroslav. <i>Dějiny starověku</i> . 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 151 s.	POLIŠENSKÝ, Josef., VARCL, Ladislav., PRAVDOVÁ, Marie., ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. <i>Dějiny starověku a středověku</i> . 4 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 229 s.
KOMINSKIJ, Jevgenij Aleksejevič. <i>Dějiny středověku</i> . 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství 1950. 255 s.	HUSA, Václav. <i>Dějiny ČSR. I. díl</i> . 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1955. 144 s
DĚDINA, Jan. FIDRMUC, Oldřich. CHOC, Pavel. KOPÁČ, Jaroslav. PRAVDOVÁ, Marie. SACHSOVÁ, Hana. <i>Dějepis</i> . 1. vyd. Učební text pro čtvrtou třídu středních škol. Praha: Státní nakladatelství, 1950. 180 s.	CHARVÁT, Jaroslav., PRAVDOVÁ, Marie., SOJÁK, Vladimír. <i>Dějepis pro 10. ročník</i> . 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.
	SOJÁK, Vladimír., VÁVRA, Jaroslav., VOŠAHLÍK, Josef. <i>Dějiny doby nejnovější (1914–1945). Pro 11. ročník</i> . 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 171 s.

Příloha D: Učebnice matematiky využívané na gymnáziu Aloise Jiráska v průběhu 50. let a 90. let 20. století.

Učebnice matematiky využívané na gymnáziu v 50. letech.	Učebnice matematiky využívané na gymnáziu v 90. letech.
ČECH, Eduard. <i>Matematika pro I. třídu gymnázií a vyšších odborných škol</i> . 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 230 s.	SMIDA, Josef. <i>Matematika pro I. ročník gymnázií</i> . 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 366 s.
BALADA, František, VYŠÍN, Jan, ed. <i>Matematika pro druhou třídu gymnasií</i> . 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, 214 s.	ŠEDIVÝ, Jaroslav. <i>Matematika pro I. ročník gymnázia</i> . 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 282 s.
BALADA, František. <i>Matematika pro třetí třídu gymnasií</i> . 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 176 s.	SMIDA, Jozef, Miloš BOŽEK a Oldřich ODVÁRKO. <i>Sbírka úloh z matematiky pro II. ročník gymnázií</i> . 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 179 s.
ČECH, Eduard. <i>Matematika pro IV. třídu gymnasií</i> . 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 134 s.	ODVÁRKO, Oldřich. <i>Matematika pro 2. ročník gymnázií</i> . 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, 475 s.
	BUŠEK, Ivan. <i>Sbírka úloh z matematiky pro III. ročník gymnázií</i> . 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 123 s.
	RIEČAN, Boleslav. <i>Matematika pro IV. ročník gymnázií</i> . 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 357 s.

Obr. 1: Seřazení Pile-sorting method nedávno vystudovanými učitelkami matematiky.

Obr. 2: Seřazení Pile-sorting method podle učitelů s několikaletou praxí

